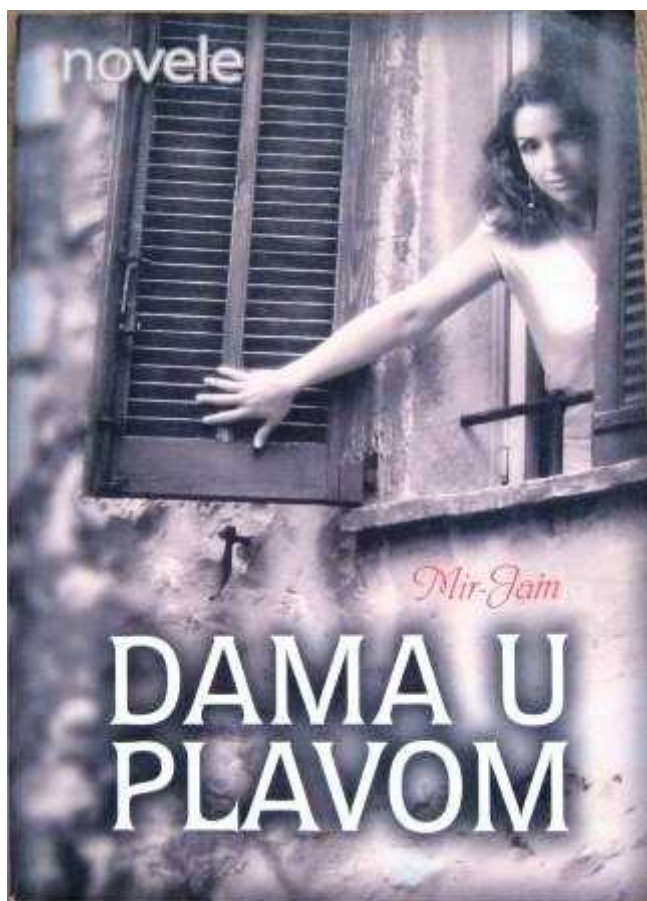

Milica Jakovljević MIR-JAM - Dama u plavom

U SAMOĆI SEOSKE UČITELJICE

Klarinet pišti u seoskom orkestru, a kolo, kao lesa, njiše se desno i levo. Sneg škripi pod nogama od besnog ritma momačkih nogu. Jedan podvrisne, drugi cimne celo kolo od neke razdraganosti, treći steže za ruku svoju devojkicu, a ona cupka, smeši se, oči joj blistaju, laka je, vitka, rumena kao cvet. U sredini kola mlada sa vencem na glavi, steže se za ruku sa mladoženjom. To je druga nedelja posle venčanja, kad se ide na gospe njenom ocu i po povratku s ručka, svadba se nastavlja veselo na raskrsnici sela. Jedan seoski put strmo se spušta ka reci. Vodenični jaz huči, čuje se zvuk čeke tala, negde se neko doziva, što se čuje nadaleko i birov već više. Vrbe pod snegom, opustele, grane nad potokom kao od kristala, a malo dalje pušilo se vrelo sa toplom vodom i para se diže i rastura kao magla između snežnih grana. Sve je bilo živopisno. Kuće po brdima kao izrezane od belog kartona šljivari, kao božićne jelke, a iznad kuća, u daljini, ogromna planina i njen vrh sav snežan kao bela jagnjeća šubara. Vetar počeo da fijuče i zavitla mećava.

A klarinet pisti. Jedan goč i violina. Kolo još mahnitije. Mećava počinje da sipa u lice, da štira oči a momci se još više razbesneše. Malo dalje od kola, na jednom brežuljku od nabacanog snega, stajala je mlada devojka i posmatrala kolo. Njeno inteligentno lice izdvajalo ju je od seoskih cura. Svaki čas bi joj prišla po neka od devojaka, rukovala se sa njom, tresući joj snažno ruku, gotovo muški. Snaše sa decom prilazile su joj i devojčice i dečaci krili su bojažljivo lice iza majčine suknje. Jedna je upravo govorila Vidiš, to je učitelj ka, ona će tebe da uči. Druga je pretila mališanu. Čekaj, čekaj, sad ću da te tužim gospojci. A mlada učiteljica se smešila, milovala mališana po licu i govorila On je dobar, i mene lepo sluša, pa treba i majku. Mećava osu još jače, kao da je goni neki bes, zaokupi sa sviju strana, zasu sve snegom, i kolo poče da se rastura. Momci obgrliše devojke oko stasa, drugarice se uhvatiše za ruke i sve poče da beži od te silovite nepogode. Seoskim putem se orio smeh, cika, podvriskavanje, škripala su kola sa oblicima, jurile su saonice niz brdo, trčala su nestašna deca, čule su se klepetuše na ovnovima i govedima, kokoške su kreštale i smeštale se u kokošarnik da se zaklone od snega. Mlada učiteljica ubrza uzbrdo da što pre stigne u svoju školu. Dve seoske devojke pravile su joj neko vreme društvo, pa odoše drugim putem a ona nastavi sama. Sumrak se već spuštao, ali je sve još bilo beličasto od snega i smeta. Nekoliko puta ona se zanese jer je osinu mećava i pokri lice rukama. Oseti kao neki ubod, neki ledeni tuš koji je šiba. Ona potrča, ali ponovo zatetura. Seoske saonice išle su za njom i stigoše je. Pomaže Bog, gospojce! Bog ti pomogo. Vidi samo kako sipa govorio je seljak. Ako ovako potraje čelu noć, zasuće drum. Učiteljica sede na saonice. Da li je pošta došla u opštinu? Nije još. Upravo se vraćam. A ti ideš pored škole? Jes tamo, do one moje kolibe. Tu su moji čobančići, pa da im odnesem proju. Uplašiće se deca od kurjaka. A već se javljaju po selu. Ispred škole učiteljica siđe sa saonica. U zdravlje! Laku noć! Škola je bila na bregu, potpuno sama i s prozora se video snežni, usamljeni pejsaž i tek po neke sanke na drumu. Tu je mlada učiteljica radila u četverorazrednoj školi. Prvo mesto, koje je te godine dobila i to četiri razreda, škola na bregu, usamljena, kao u nekoj oazi. Na kujni se svetleo prozor. To je poslužiteljka upalila lampu. Mlada devojka utrča u dvorište, ulete u školski hodnik i začas se nađe u kujni. Štednjak se sav crveneo koliko je bio usijan zapahnu je ta prirodna toplota. Jaaj, što je hladno, napolju, Cajo! Nigde čovek da ne izađe. Ja ti, vala, nisam ni izlazila, gospojce, iz ove moje lepote. Raščvarila sam ti se pokraj vatre, pa znani da ćeš doći prozebla i samo džaram vatru. Ih, što ti je napadalo snega. Učiteljica skide mantil i beretku, tresnu njome i sneg popada po kuhinji, ali se začas rastopi. Da li je dolazio pismonoša? opet će ona misleći da možda onaj seljak ne zna. Nije, gospojce. A ne može ni doći lako po ovom kijamet. Ako dođe, doneće. Znaš da nekad dođe dockan. To je učiteljicu obradovalo, ta pisma koja su bila njena jedina radost. Otkad nije dobila pismo od njega! A kakva je to bila ljubav, koliko su se voleli. Obećao je da će joj pisati često, i u početku je tako i bilo a sad sve rede. Zaboravlja je. On ne zna kako je njoj tužno, kako bolno u ovoj samoći. Kad dobije pismo, sve je onda lepo, kako je škola vesela, rad prijatan. Čini joj se da joj onih nekoliko redaka donesu i muziku, i pesmu, pozorište, ljubav, sam život velikog grada. Danas je bila tužna. Rastužilo ju je ono kolo. Svi ti momci i devojke, kako su srećni, vole se, grle, smeju jedno na drugo, udaju se. Svaku je neko ispratio do kuće. A ona sama u svojoj sobici, sama u praznoj školi, na kraju sela. Jedino joj društvo Čaja, seljanka, udovica, samohrana žena, koja u školi spava

da ne bi bila sama, da bi pregorela onaj pravi strah. A kako je to bilo užasno u prvo vreme, taj strah u noći, ti razni glasovi. A seoska tišina, jeziva, pa akustika prazne škole, kad je svaki šum u noći uveličan i strašan. Bila je bolesna od tog straha, izmučena, bleđa. Kao učenica nikad nije smela sama u sobi da spava, još u punoj kući, pokraj sestara, braće, roditelja, a ovde se naišla kao na nekom ostrvu, na tom bregu, ona, mlada devojkica, kao neka ptičica plašljiva. Došla je da bude narodni prosvetitelj, učiteljica i mati dece, upravitelj škole, da vodi brigu za sve, o đacima, u svakoj školskoj potrebi. Isprva se plašila svega, svoje nove dužnosti, mnogobrojnih dužnosti i poslova, i noći, puste, usamljena seoske noći. i pregorela je taj strah, jedne noći. Bila je potpuno iiiia. Ležala je otvorenih očiju. Strah ju je budio, nije joj dao da trene, zubi su joj cvokotali, krila se ispod pokrivača, mala, zgrčena, kao mišić. Sama ta pomisao da je ona te noći jedino živo biće u praznoj školi užasavala je. I šta bi najednom! Prozor tresnu, raspršti se negde u hodniku. Ona oseti silovite udarce srca, nešto je zaguši, učini joj se da će da umre. A treskanje se nastavi u hodniku. Njen mozak ništa ne može da shvati, sva je ukočena, samo srce lupa, i od te lupnjave kao da se trese postelja, bije nešto u slepoočicama. A treskanje u hodniku se nastavlja. Sad joj se učini da to lupa prozor, da se otvorio. Ona zna da je to, ali to je strašno, zato što je noć, i što je oko nje takva tišina. I najednom šta se to u njoj dešava, ni ona nije znala. Strah do izbezumljenosti, do ludila, i ona skoči iz postelje, dođe joj da izađe u hodnik, pa makar je neko nožem dočekao.

Neka je ubije, ali ovo ne može više da se izdrži, ovaj užas svake noći. Steže zube, steže pesnice, kao da preti sebi, noći, onome što se događa u toj noći. Otvori vrata kao da prkosi sebi, kroči u hodnik, nekoliko koraka, pa zatvori prozor. Onda se vrati lagano, kao da joj se ne žuri, otvori vrata od stana, ali kad uđe u sobu, opet je obuze užas. Tresnu vratima, zaključa ih i sruši se na postelju kao mrtva. Posle joj zubi počеше da cvokoću, vatra je obuze, dobi groznicu. Ali sa tom groznicom, pregori prvi strah i posle joj bi lakše. Uz nju je svake noći ostajala Čaja, pravila joj društvo, uveče pričala onako seljački, sedeći na podu pokraj peći, u seoskim vunenim šarenim čarapama i s pletivom u ruci. A ona je vezla pokraj lampe. Da joj je neko kazao kao učenici Doći ćeš u selo i jedino tvoje društvo biće tvoja poslužiteljka, seljanka, ona bi napustila školu. Jer kao učenica nije shvatila, nije znala, šta je to rod. Njeni razgovori bili su u školi a izvan škole o kavaljerima. Ona nije znala šta je to selo, šta je život naroda. I tek sad je počela da ulazi u taj život, da ga shvata, da se interesuje za sve, da uviđa kako je to korisno, lepo, kako ima lepote u toj seoskoj prirodi, u duši naroda pa i u duši te njene seljanke. Divila se njenoj neustrašivosti. Ona se ne boji ničega, sama izlazi u noć, čak u dvorište. Divila se i onoj njenoj sirotinji, koja joj nije bila teška, nije se na nju žalila i smatrala se srećnom što može da zavadi, iako ceo dan čisti, cepa drva, vuče ih u naručju, crvenih ruku. Ali uveče, sva srećna pokraj užarenog šporeta ili ovde pokraj usijane peći, s pletivom u ruci. Slušala je od nje o selu, o seoskom životu znala je kad se prvi jaganjci jagnje, znala je kako žive po kućama, srnejala se i spletkama seoskim, ona joj je svojim jezikom naroda ocrtavala sve seljačke tipove i karaktere, đачke roditelje, njihovo imućno stanje, zdravlje i bolesti. I uveče, sedeći, njih dve, ona, seoska učiteljica i ta seljanka, razgovarale su, prijatno, veselo, dok je mlada učiteljica kuvala čaj, donosila šolje, a ona. Čaja, smejala se. Ti si, mene, gospojce, tako naučila, da ja ne znam kako ću posle bez ovih tvojih kolačića i čaja. Postaću prava gospoja.

Zadirkuju me u selu. Šta ti sa tvojom gospojcom piješ šerbet svako večer. A ja im kažem. Pravi ste gejaci. Nije šerbet, nego čaj. Ali to se pričavalo po selu. Čaja je na sva usta hvalila učiteljčinu dobrotu, kako je dobra prema svakoj seljanki i seljaku, kako svakog dočeka i posluži. Učiteljica je to čula, i to ju je obradovalo, davalo postreka za rad. Približavala se tom narodu, koji je tek sada počinjala da shvata i veselilo je što taj seljak i seljanka umeju da cene, poštuju, da osete njen rad u školi. Čaja je sve to pričala, tako, uveče, dok su pile čaj. Mnogo te vole seljaci, sva deca te vole. Kako je dobra njena gospojca i lepo ih uči.

Ali za takvu pohvalu trebalo je uložiti truda. Učiteljica oseti kakve se teške dužnosti prihvatila tek kad se nađe u školi. Njeno teorisko znanje treba primenjivati, prilagođavati dečjoj psihologiji i individualnosti. Pa program osnovne škole! Četiri razreda. To je novo učenje, sve treba prostudirati, ceo program, napraviti raspored rada, učiti, učiti kao đak, istoriju, geografiju, prirodopis. I ona je učila, svake noći, spremala predavanja. Prva pohvala nadzornika već je došla a seljaci su odmah osetili njen rad. Njen prvi sveti Sava kako je bio svečan, koliko pesama, deklamacija! Majke su brisale oči od radosti, seljaci su je hvalili. Tako je postepeno ulazila u život narodne učiteljice. Koliko samo dužnosti. Treba voditi računa o higijeni, čistoći učionice, dečjem zdravlju, zdravstvenim prilikama u njihovim kućama. Interesovati se i za život seljaka, umeti razgovarati njihovim jezikom, osetiti njihove tegobe života i potrebe, biti ljubazna prema svakome, porazgovarati. Znala je već sve snaše, onako kako ih selo zove Milunku Miladinovu, Lenu gazda Rajinu, Nikosavu Tominu, Petrojku gazda Jovinu, Stanojku čiča Markovu itd. Znala je sve porodice i siromašne i gazdinske kuće. Znala je čak i za položare seoske, one što su volele nekad da smaknu kokošku ili jagnje. Sve je to Čaja pričala i uvek je hrabrila da se ne plaši nikoga. Niko tebi neće ništa da učini. Svi te seljaci vole. I nikad se nije desilo da seljak nešto ukrade učitelju ili ga uplaši. Ima u selu položara, ali to se znaju. To je delovalo na učiteljicu. Njih strah je iščezao, oslobađala se u školi, počela je da voli i školu, decu, selo, narod. Samo da nije bilo tih uspomena na njega, na njihovu ljubav. On je bio student. Rastali su se. Plakala je toga dana. Pisao joj je, a evo više od mesec dana kako joj ne piše. Pomisao na to bi je rastužila i često, sedeći za stolom nad udžbenikom, gledala je slova tužnih očiju. I osetila bi kako joj klize suze. Tuga, samoća, tuga za ljubavlju, ispunjavala joj je dušu. Čeznula je da sa nekim porazgovara, sa mladićem, sa svojim svetom, onako, kao danas one seoske devojke što pričaju, smeju se veselo, onako kako one znaju i umeju. A ona je to želela, da neko dođe u posetu, na čaj, da vidi njenu devojačku belu sobicu, sa vezom, da vidi njene knjige, njenu školu. Zato je te večeri bila zamišljena i tužna. Oćemo li, gospojce, malo da povećeramo? Sad, Čajo, samo da nešto pročitam. Čitala je, a nije shvatala. Očekivala je pismonošu. Šta znači u selu pismonoša, to zna samo mlada učiteljica. Ona njegova torba, kako joj je mila, onaj bat koraka s večeri, kad se približava školi, penje uz stepenice, jer ona zna da on nosi pisma, da joj možda on piše. Nosi novine, časopise, vesti iz celog sveta, događaje, senzacije. Mećava hući, šiba u prozore, napolju nešto klopata, učini joj se kao bat koraka. Ona se trže, oslušnu, pomisli pismonoša. Ništa, sve se utiša i mećava kao da predahnu pa se opet zahukta i zafijuka. Sad se čuje jasno bat koraka. Pismonoša! Ču se njegovo kucanje. Čaja istrča, istrča i ona. Ali ništa od njega. Pismo od sestre, od jedne drugarice, školski časopisi, jedan ilustrovani list,

novine i ništa više. Ona uzdahnu i spusti sve na sto. Hajde Cajo da večeramo Sede, nekako obeshrabljeno, malaksala, bez apetita. A Čaja priča puna razgovora. Eto sam danas izbrisala učionicu, pa kantu, sve one lončiče. Može sad vladika da dođe. Nacepala sam i drva, krsta mi se izvalila. Sutra da vidiš sve trepti i cakli. Pa kad sam to posavršavala, naložim šparet i izvalim se na krevet. Mlada učiteljica je gleda, smeši se i misli u sebi Blago njoj, kako je zadovoljna. A Čaja je oduševljena. Što ti je ova sarma gospojce! Velim ti onoj Radojki Mitinoj Da vidiš što moja gospojca kuva, pa što mesi kolače. A ona meni reče Hoću da zamolim gospojcu da mi umesi te njene kolače. Sve ću da joj donesem šećer, brašno i jaja. Hoću, Cajo, govorila je učiteljica. Pa posle neka nauči. A što ti nešto ne jedeš, da se ugojiš, kad odeš u varoš da kažu Vidi kako je drusna ova učiteljica, pa lepa. Mlada učiteljica se smejala i to pričanje Cajino malo je raspoložilo. Čaja nakon večeri počisti stol, metnu još koje drvo u šparet, opruzi se na krevetac i odmah zaspi. A učiteljica nastavi svoje tužne misli. Uze njegovu sliku, metnu je na sto, zagleda se u nju, prigušeno zajeca i spusti glavu na sto. Posle ustade, otare oči, ostavi njegovu sliku, mahnu glavom, kao da neće više o tome da misli i uze novine. Časovi prolaze, peć bukće, ona čita. Čaja uveliko hrče u snu. Ona pogleda na sat. Već je pola jedanaest. Treba da legne. Najednom kao da joj se učini da čuje bat koraka. Osluhnu. Jeste, neko korača pokraj škole. Sva pretrnu. Strah je ponovo obuze. Brzo zavi fitilj na lampi. Osluškuje. Koraci idu, prolaze ispod njenih prozora, penju se uz stepenice. Srce poče da joj lupa. Na vratima se začu snažno kucanje. Kako to strašno odjeknu kroz hodnik. Ona ulete u kujnu, drmnu Čaju. Ona otvori oči. Cajo, neko lupa. Sta? zapita sneno Čaja. Neko lupa na vratima. Ona đipi. Poče da vezuje suknju.

Jaaj, Cajo, ko li to lupa drhtala je učiteljica. Ne boj se, gospojce, idem da vidim. Čuše se opet koraci, zastadoše ispod kućnog prozora. Učiteljica odškrinu zavezu. Trže se kad ugleda mušku priliku sa jagnjećom šubarom na glavi. Na vratima opet kucanje. Ovde su dvojica. Spol ja se začu glas. Ej, ima li ovde učitelja? Opet gruvanje u vrata. Šta si se razlupao, slavca ti tvoga! ljuti se Čaja. Nemoj odmah da otvoriš, pitaj šta traže. Ama, ne boj se, gospojce. Imam ja i sekiru. Ona izađe u hodnike a učiteljica zasta drhteći na kuhinjskim vratima. Ko to lupa, viknu Čaja. Ima li ovde učitelja? Opet se ču grub glas. Pa šta će tebi učiteljica? Drugi, mekši muški glas, odgovori Molim vas, da li biste nam dozvolili da prespavamo u školi. Mećava je zasula put, pa ne možemo dalje. Ja sam lekar. Čekaj, da pitam. Učiteljica pritrča i šapnu Otvori im vrata. Odmah se skloni u kujnu. Čaja uze zidnu lampu, zapali je i prikači na ekser na zidu. Učiteljica je virila iz mračne kujne kroz otškrinuta vrata. Dve muške prilike uđoše, seljak i gospodin, obojica beli od snega. Muškarac u civilu skide šešir, otrese sneg, seljak mu pomaže da skine zimski kaput, koji se sav belio. Ala je napolju strašno! žalio se gospodin. Je li, snašo okrete se seljak Caji ima li ovde kakva šupa da sklonim sanke i konja? Ima, vala Bogu odgovori seljanka. Ima i jedan trem za drva, pa možeš tu. Ona mu s vrata pokaza a seljak ode da dotera sanke. Gde mogu da uđem zapita lekar Čaju. Samo malo da se ogrejem. Je li ovde učitelj? Ja sam učitelj odgovori mlada devojkica i pojavi se na kuhinjskim vratima. Lekar se trže. Vi gospođice? Znači da ste ovde sami? Razgovarali su pri slaboj svetlosti male lampe iz hodnika nisu se ni videli, samo siluete. Lekar uđe u kujnu, Čaja za njim sa lampom, učiteljica brzo otvori vrata od sobe, odvi jače fitilj i pozva lekara da uđe. Na svetlosti lampe, pojavi se sa gustim

crnim trepavicama i crnim obrvama. I lekar zasta iznenađen. Zbunjen zagleda se u lepu mladu devojkicu i predstavi se. Izvinite, gospođice, što smo došli ovako u nevreće. Bio sam u obližnjem selu, desilo se ubistvo. Kad smo pošli, nije bila ovakva mećava. Sad je drum zasut, a imamo još tri sata do varoši. Mora da ste se uplašili. Ne tako kako bih se nekad uplašila. Izvolite gospodine. Sedite, hoćete li do peći. Lekar se približi peći, osta stojeći i pogleda po sobi. Kako je ovde kod vas prijatno. Sve je uređeno sa ukusom, prava devojačka sobica. Skromna sobica seoske učiteljice. Kad se posle ovakvog čuda i mećave upadne u ovakvu sobicu, lepša je od ma kakvog salona. I vi kažete sami? Koliko razreda imate? Četiri! To je teško. Verovatno nedavno postavljeni? Ovo mi je prvo mesto. Treba vam čestitati, gospođice. Učiteljski poziv nije lak, osobito za mladu devojkicu, ovako samu na kraju sela. Kako se snalazite sa tolikim đacima. Nije mi lako, ali kad se voli svoj poziv, kad se ima ljubavi za decu, sve je lakše. To je zaista lepo čuti od tako mlade učiteljice. A društvo Deca, seljaci i ova moja poslužiteljka. I nije vam dosadno? Kad mi je dosadno uzmem knjigu ili vezem, poslujem po kući. A toliko moram i sama da učim, da spremam predavanja. Mlada devojkica je govorila veselo, njene divne crne oči su blistale, crnoprasto lice bilo je rumeno od neke unutrašnje vatre, a kosa, grgurava, duga, uokviravala joj je lice. Kočijaš uđe u kujnu i uzviknu Oho, kakva lepa vatrica! Gde možemo da prenoćimo, gospođice? pitao je lekar. U kancelariji. To je učionica za drugo odeljenje, koje će se tek otvoriti, a sad mi služi za kancelariju. Cajo, ti si danas ložila peć u kancelariji? Jesam, gospojce. Ribala sam patos pa sam ložila i učionicu i kancelariju, da se brže osuši. Sigurno još ima žara. Idem ja da naguram još drva, začas će da se razbukti. Hvala vam, gospođice, što ste tako ljubazni. Ja sam htio da se spustimo u selo, ali je prestrmo, pa mi je kočijaš predložio da svratimo u školu. Škola je, gospodine, narodni dom, i treba biti gostoljubiv prema svakom. Čaja se vrati. Da znaš kako je toplo, gospojce! Mi sad odlazimo na spavanje. Izvinite, gospođice, što smo vas uznemirili. Oh, kako uznemirili.. Ali ja bih vas nešto pitala. Možda ste vi gladni, hoćete li da večerate? To bi zaista bilo previše. Recite vi samo jeste li gladni!

Slagao bih vas, ako bi kazao da sam sit. Znae kad mraz išiba, čovek je gladan kao vuk. To je divno veselo uzviknu učiteljica. Onda ćete večerati. Cajo, stavi sarmu da se ogreje. E, gospojce, to ti je najpametnije uzviknu kočijaš. Nemamo bogzna što govorila je učiteljica. Sira, pršuta, sarme i praseću glavu. Pa to je čitava gozba! raspoloži se lekar. Lekar zadovoljno protrlja ruke i mlada devojkica se užurba. Donese tanjire, postavi u svojoj sobici, stavi beo čaršav. Trčkarala je, donosila čaše, sir, pršute, sva srećna što će nekoga ugostiti, pokazati da i ona ume da dočeka. Lekar ju je za to vreme posmatrao, uživao u njenim gipkim pokretima. Priđe stajalištu, razgleda njene knjige, zastade kraj belog kreveta, pokrivenog belim čaršavom sa vezom. Na njem je bilo i nekoliko jastučića sa istim vezom. Vi ste to sami vezli? Kakav je ovo vez? Bosanski. Da, to sam u školi radila. Kako je lepo! Imate mnogo takvih radova. Izvolite, gospodine. Izvolite i vi, prijatelju okrene se ona kočijašu. Ne, hvala, gospođice, ja ću ovde u kujni pored šporeta. Mene će shaša da usluži. Gde ću ja u tu sobicu sa ovim opancima. Lekar sede za sto, mlada devojkica ga je nutkala, sva ushićena što ima gosta kao prava domaćica. Bila je ponosita, srećna, svoj čovek. I taj inteligentan mladić, prvi put u njenoj kući, uopšte prva muška poseta, i sve tako interesantno, romantično. Lekar je jeo sa najvećim apetitom. A vi, zašto vi

ne jedete? Ja sam večerala. Ali ću vam praviti društvo kod praseće glave. Maločas nije ni jela a sad je osetila glad. Otrgla se iz samoće, osetila da vredi i kao učiteljica i kao domaćica. Lekar ju je hvalio. To ste sami kuvali! Tako mlada devojka pa zna da kuva. Život svemu nauči. Sve je korisno znati. Korisno, razume se. Samo što to devojke uvek ne shvataju. Mislim da sve učiteljice nisu kao vi. Imao sam prilike da se kao lekar u to uverim! Ne vole školu, ne vole selo, svoj poziv. Svaki čas dolaze u varoš da se provedu. Svašta se priča o njima. Vas nikada nisam video u varoši. Bila sam samo jednom. Lekar izvadi cigaretu. Ah, čekajte, imam i kolača govorila je detinjasto. Kolača! Mnogo ih volim. Ona iznese pun tanjir. Ama, kako se ono zovu ovi kolači pitala je Čaja nudeći kočijaša. Damenkapric! Damenkapric! nasmeja se lekar. Onda moraju biti jako slatki. Izvrsno! Vi ste ih mesili? Jeste! Pa vi ste prava domaćica! Učiteljica je blistala od radosti. Uz kafu i cigaretu, lekar se raspitivao o selu, seljacima, zdravstvenim prilikama. Iznenadilo ga je koliko se mlada učiteljica za sve interesovala, kako je ušla u život sela, navike, običaje, osetila šta je u narodu rđavo, a što dobro. Pušeci ju je slušao, gledao je u lepe očice, koje su se zaustavljale na njegovim bez koketerije, vedre, naivne, inteligentne. Setio se devojaka koje su ga hvatale, jurile za njim, živele beskorisnim životom, misleći samo na balove i toalete. Razgovarali su o knjigama, novijim piscima, higijeni. Ona se trudila da pred njim pokaže sve svoje znanje i tek sad je osetila kako je samoća korisna, kako je u njoj naučila da misli i radi, koliko je samo prikupila znanja za ovih nekoliko meseci. Sad je bila nagrađena, da sve to pokaže pred tim inteligentnim mladićem. Lekar pogleda u sat. Pola jedan! Zar već toliko! Bilo mi je vrlo prijatno. Retko zalazim u društva. I ja, gospođice, nikad neću zaboraviti ovo veće. Čajo, uzmi sa mog divana slamaricu pa je prenesi u kancelariju za gospodina doktora. Uzmi i jastuk i ovo ćebe. Nije potrebno, gospođice. Prostreću ćebe pa leći. Ništa to nije, gospodine doktore. Samo da vam bude toplo. Neka kočijaš još naloži. Unesi, Čajo, još drva. Lekar se zahvali, poljubi mladoj devojci ruku i posle pola sata se sve zamračilo i stišalo. Sutradan ustadoše rano i Čaja i gospođica da spremne doručak. Učiteljica nije dala lekaru da ode bez doručka. Posle doručka pokaže mu učionicu. Bila je sva zadovoljna jer je sve bilo čisto. Pod se žutio, sa klupa je bila izbrisana prašina, kanta sa vodom se sijala. Sve je bilo u najboljem redu. Mladić je sve posmatrao očima lekara izražavajući zadovoljstvo. Čestitam vam, gospođice, po svemu se vidi, da ste ozbiljno shvatili svoju dužnost. Koliko su te reči u njoj budile prijatnih osećanja. I profesionalni ponos i osećaj lične vrednosti. Osetila je to prvi put. Kao učenica volela je da dobija komplimente o očima, usnama, telu. A ovaj lekar, iako mladić, nije joj izrekao ni jedan takav kompliment, ali njegove pohvale više su joj vredele, jer su se odnosile na njen celokupni život. đaci su počeli da dolaze, čisti, umiveni, opranih ručica. Ona uvede lekara da ih vidi, zamoli da pregleda nekoliko bolešljive dece, zatraži i recept, pokaza mu malu školsku apoteku, a on je pohvali, objasni simptome pojedinih bolesti, što je ona s pažnjom saslušala.

Sanke su gotove, očemo li, gospodine upita kočijaš. Izadoše iz razreda. Lekar obuče zimski kaput, navuče kaljače, metnu šešir. Sanke su čekale pred školom. Mlada devojka otprati lekara do kapije. On je uhvati za ruku, poljubi joj prste toplim poljupcem, zadrži njenu ruku u svojoj nekoliko trenutaka. Zahvaljujem vam, gospođice, na srdačnom dočeku. Priznajem da sam iznenađen što sam sreo tako inteligentnu mladu devojku, i nastavnicu, i domaćicu, i pravog prosvetnog radnika.

Veruj te da ću se uvek sećati ovog susreta. Seljak osinu konja, sanke pojuriše, mladić skide još jednom šešir i odjuriše niz drum. Mećava opet urla, ledeni smetovi šibaju u prozore, okna se tresu, peć bukće. A u sobi sedi mlada devojka, sedi i razmišlja. Samoća je opet oko nje, ali slatka, bez one duševne potištenosti, vedra i topla. Sad je tek osetila koliko ima sadržaja u toj samoći i kako se njena vrednost ističe na poledini te usamljenosti. Da li bi ikad mladić osetio njenu vrednost da ju je video u dansingu, na matineu, držeći je u svom zagrljaju, kao što je osetio ovaj lekar, našavši je usamljenu u školi. Taj susret je ukazao na njenu vrednost. Trebalo je da neko dođe, da to kaže, da oseti lepotu njene sobice, ukus i inteligenciju, da vidi njen rad u školi, njenu brigu o deci, sve njene dužnosti. Samoća je oko nje, ali ta samoća je ispunjena velikim rodom, korisnim, plodnim. Ona je sad osetila da je druga ličnost u sopstvenim očima. Osetila je da to novo biće ne poznaje u njoj student koga je volela. On ju je sreo, kao sve mlade devojke, na žuru, laskao njenim očima, usnama i kad su se izgubile te oči zaboravio je. Večeras je dobila njegovo pismo. U njemu je osetila ravnodušnost, koju je prikrivao izvinjavajući se poslom, ispitima. Možda bi još pre neki dan očajno jecala nad ovim pismom. Večeras je bila ravnodušna. Jedne večeri je pismonoša opet zakucao. Donio je pismo sa nepoznatim rukopisom i jedan paketić štampanih stvari. Pismo je bilo od lekara. Kako su joj se grudi nadimale od čitanja. To nije bila izjava ljubavi, ali je bilo lepše od svake izjave. Divio joj se, čestitao na radu, isticao iznad mnogih drugih devojaka, želeo da ostane uvek takva. Slao joj je nekoliko knjiga za čitanje kao poklon i sećanje na ono nezaboravno veče. I pri dnu pisma, s lepim, krupnim i energičnim muškim rukopisom, stajale su i ove reči .Bio bi srećan da i odgovorite. Mećava fijuče kao razbesnele furije, drma prozore, šiba okna a mlada učiteljica leži u svom belom krevetiću, sanja budna i bori se sa snom, da joj se oči ne sklope, da joj ne rastera te budne snove, koji su tako čarobni u seoskoj samoći, puni nekih nada, daleki potajnih, ali slatkih, koji se jednog dana mogu i ostvariti. Ko zna. Samoća čuva lepotu duše, koja se probija, traži svoj putić života, isto onako, kao što čist, bistar, kristalast potočić traži svoj kroz cvetnu livadu.

ŠTA SE DESILO O BOŽIĆU

Student Gojko vraćao se iz kafane, prvog božićnjeg dana, nekako sumoran i s mrzovoljom, koju je osetio za stolom kad je kafana praznički prazna, sa nekoliko samaca koji nisu imali nigde da odu na ručak, pa im se svima na licu odražavala dosada. Samac u tim velikim praznicima oseća šta znači domaći život i nikad kafana nije sumornija nego toga dana. Oni koji sede za stolom stide se poput kakvih beskućnika koji nikog nemaju na svetu, U takvom raspoloženju Gojko uđe u sobu Naloži peć, pričekava da se razbukti, uze hrpu božićnih novina i pruži se na krevetu. Razmišljao je o tome da li bi bilo bolje da je otputovao svojim roditeljima u palanku. Šef bi mu dao tri dana odsustva. Ali kao činovnik, znao je dobro da računa i kad je sračunao koliko bi ga put koštao, zaključio je da mu se ne bi isplatilo. A nije hteo ni zbog nje, te njegove nazovi devojke, koja je uobrazila da on iz Beograda treba neprekidno da misli na nju, kao i ona na njega, i da joj neprestano piše o svojoj ljubavi i obećanjima koje joj je dao kao brucoš. A koji se to student seća zakletva iz prve godine studija? Znao je i to da bi se sjatila čela njegova porodica, braća, stričevi, ujaci. Navalili bi da treba da se vere, već je krajnje vreme

pošto je devojka kompromitovana, svi znaju da ga voli, zbog njega odbija tolike prosce, sva je oslabila i osušila se zbog sekiracije i... Student Gojko sve to otera do đavola, uvi se još bolje u ćebe i raširi prve novine. One mu brzo dosadiše. Kako će sve to da pročita. Prelistavao je, gledao je naslove, tražio je nešto interesantno i tek u sredini ga zainteresova jedan članak. Pročita, pogleda peć i bi mu tako prijatno od te toplote. Proteže se, prebaci ruke preko glave. Razmišljao je kako da utuca to poslepodne. Ići će u dansing, gde već davno nije bio, posle na korzo, pa može da svrati i u bioskop. Jel došao Gojko? začu najednom kako njegovu gazdaricu pita muški glas. Došao je. U sobu upade njegov drug Slava, elegantan mladić, pravi monden, ali inače vrlo dobar drug. Otkuda ti? iznenadi se Gojko, ne dižući se s postelje. Izvini, tako sam se razlenjio pa ne ustajem.

Samo ti lezi. Znaš zašto sam došao? Da te pozovem da sutra pođeš sa mnom na žur kod gospođice Mišić. To je otmena porodica, fino društvo, da te bar upoznam sa tim mondenkama, a biće i moja devojka Ona mi je kazala da te povedem. Lepo ćemo se provesti i malo da te išlifujem Ti ne znaš ni za kakvo drugo žensko društvo do činovnica i mariikirki. Treba jednom da uđeš u salon. Da uđem u salon? Batali, od toga nema ništa. Pogledaj moje cipele što se suše pored furune. To su mi jedine, sa gumenim đonom, i sad treba da se s tim cipelama utrpam u salon? Hvala lepo. A ti se nalickaš kao gospodin, a ja pored tebe kao baraba. Kud si navalio s tim cipelama Ako je samo do njih, daću ti ja svoje lakovane. Koju numeru nosiš? Četrdeset i jedan. To je i moja numera, taman će biti za tebe. Ne mogu Ti imaš vazdan odela. A šta ja da obučem? Vidiš ovo na meni, to mi je jedno jedino, i za kancelariju, i za kuću To nije za salon Dobro, hoćeš li da ti dam ovo moje teget? Ja ću da obučem marengo. Skidaj da ga prvo probam, neću da izgledam kao sa telalnice. I gospodin skinu svoje odelo, da bi ga njegov drug probao i dok je stajao u neglizeu, kao Baster Kiton, drugi se okretao pred ogledalom, potpuno zadovoljan. Vidi, kao da je za tebe šiveno. More, baš sam lep! oduševljavao se Gojko Samo grešnik, nemam odela Pa zato te i vodim, hoću da prikazem tvoju lepotu. Misliš da ću se dopasti mondenkama? Još kako! Te blazirane i rafinirane žene vole sirove, snažne muškarce, kao što si ti. A još pravi južnjak, bleni samo očima na njih A kako ću da dođem do ovog odela. Sutra dođi k meni, presvući se, a kad se vratimo, obući ćeš svoje. Kolosalan si, družu Ja mislim da ženske nikad ne bi ovako pozajmljivale svoje odelo drugarici. Kakve ženske? Moja sestra ne samo što ne bi dala svoju haljinu, nego ne da da takvu istu haljinu sašije njena prijateljica A znaš, daću ti drugu mašnu, da te potpuno doteram Pazi samo da se ne zaljubiš Sad do viđenja! Sutra dođi k meni u četiri sata. Društvo je bilo vrlo otmeno. Elegantne gospođice fino našminkane, diskretni parfemi, pogledi koji mnogo govore i mnogo obećavaju, nožice koje se koketno prebacuju preko kolena. Svileni materijali koji ocrtavaju stas sirene, nestašni razgovori, pikatno dvosmisleni i prazno duhoviti Gojko i Slava udoše, gđica Mišić ih dočeka ljubazno i Gojko upre svu svoju snagu kako bi hrabro koračao i prkoso žulju koji mu je stezala lakovana cipela. Tu je bila Slavina devojka i još jedna njena drugarica, i lep mladić stekne poznanstva. Pogledi se odmah upraviše k njemu. U velikom ogledalu Gojko spazi svoju siluetu Nije mogao da se prepozna Visok, širokih ramena, a tanak u struku, s velikom zabačenom kosom, crnih brčića, koji su pri svakom osmehu i razgovoru odudarali i još više pojačavali

beloću njegovih blistavih zuba.. Žur je bio velik. Sve sobe su bile pune gostiju, devojaka, starije gospode, tatinih prijatelja, maminih prijateljica Jedni su stajali, drugi sedeli, devojke su se nestašno smejale. Tu je bilo gospođica i mladih gospođa, drugarica gđice Mišić. Iz devojačke sobe se čuo glasan razgovor i smeh, dok su po sobama stariji gosti diskutovali tiše. Sve je bilo zamagljeno od duvanskog dima koji su gospođice koketno ispuštale iz usana Gojko se već bio oslobodio one prve nespretnosti, bojažljivosti, nelagodnosti, kad svaki pokret nogu i ruku smeta, kad se čoveku čini da ne ume ni da sedne, da prebaci nogu preko noge, ne zna kako da započne razgovor. Žene prve oslobode muškarca svojim pogledom, osmesima, indiskretnim gestovima. One mu vraćaju samopouzdanje, hrabre ga, daju mu slobodu, draže ga i izazivaju Gojko je već uveliko pričao, pušeci, kad u sobu uđe jedna mlada dama u crnoj somotskoj toaleti. Domaćica skoči, poljubi se sa njom, predstavi je gostima Gospođa Popović. Gojko ustade kao i drugi mladići, pokloni se, dama ljupko klimnu glavom i sede na jednu fotelju, zapali ciga²⁸ retu i zagleda se poluzatvorenih očiju u dim svoje cigarete. Oči su joj bile crne kao i njena crna velurska haljina. Gojko oseti uznemirenje. Razgovarao je sa gospođicom do njega, ali bi svaki čas bacio pogled na damu u crnoj somotskoj haljini. Dva kavaljera užurbaše se oko lepe mlade gospođe, ona se smeškala dok su oni pričali, nadmećući se ko će više da privuče njene poglede A ona je za to vreme govorila, ne gledajući ni jednog ni drugog, kao žena kojoj nije stalo da se uverava da li je gleda muškarac i kako je gleda, jer je znala da je svi moraju gledati. I zaista svi su je gledali, kao da je nekim nevidljivim magnetskim žicama najednom sve muške poglede privukle k sebi, tako da su druge devojke osetile žalac ljubomore, napeto vrebajući poglede svojih kavaljera, koji su nehotice leteli lepoj dami u haljini od crnog velura Ona ustade i odigra jedan tango, ostavi svog kavaljera, prošeta kroz sobe, vrati se, nađe jednu praznu fotelju, sede i opet zapali cigaretu... I uvlačeći dim, ona se najednom okrenu, zaustavi svoj pogled na Gojku i ostade tako nekoliko trenutaka On se još više uznemiri, htjede to da prikrije, okrenu se devojci i stade nešto živo da priča, da se smeje. Obuze ga veselost, posledica iznenadnog raspoloženja, pogleda tako lepe žene A ona ga je sa veštinom iskusne žene i dalje gledala, krijući te poglede iza kolutova, ali u svakom tom kolutu on je video njene oči, kako se šire, postaju sve veće, i kao da mu govore Ti si zaista lep dečko A odmah zatim bi nemarno okrenula glavu, kao da ga ne vidi, kao da ne postoji, samo zato da bi se najednom okrenula i uhvatila njegov pogled, koji je vrebao, čekao da se njene oči susretnu sa njegovim Zabavljala je ta igra očiju i Gojko je osećao plimu uzbuđenja kad je salon topao i neparfimisana, a žena za²⁹ vodnički lepa, koketna i vesta... To je bio njegov prvi susret sa otmenim svetom i on je osetio rafiniranost žena koje se malo osmehuju, a mnogo obećavaju, koje draže svakom pozom, svakim pogledom. Jedan gospodin prilazi njegovoj gospođici i poziva je na tango. Gojko osta sam On okrenu glavu od dame kao da je ne gleda Gledao je desno i levo po podu uznemirana pogleda, kao krivac koji krije oči, koji ne sme pravo da pogleda, dok se ne osmeli i pravo pogleda damu. I njihove oči se upiše, pogledi se stopiše, samo nekoliko trenutaka On se ohrabri, ustade i priđe dami, pokloni se, prestavi i pozva je na tango. Posle igre, lepa dama izabere jedan kutić sa dvema foteljama i sede sa Gojkom. Interesovala se za njega... Nije ga nikad videla. On je sad bio smeo ohrabren njenom pristupačnošću i kao svaki muškarac osećao je da joj se dopada. U tom se približi njegov drug Slava. O gospođo Popović! Pazite, moj drug je vrlo

zaljubljen. Nema opasnosti, ja sam udata žena i moja skrupula je vernost. Najstrašnja skrupula za muškarce protiv koje se valja boriti... I vi biste bili u stanju da protiv mene ovako same sklopite čitavu zaveru Kako same? Muž mi je otputovao. Otputovao! Pa to je pravo osveženje za muškarce, kad muž otputuje i ostavi mladu ženu samu I tako vernu ženu Navikao na razgovore o tom svetu, Slava dobaci smelo Ja sam, gospođo, prosto očajan zbog te vaše vernosti... Vi ste nemilosrdni. A vi gospodine, jeste li i vi nemilosrdni i očajni, kao on? okrenu se ona Gojku. Lepe žene uvek bacaju muškarce u očajanje. To mi se već više sviđa. Manje ste drski. Slušajte, gospodine Slavo, vaš drug je zanimljiv dečko Dovedite ga jednom k meni. Vidim da počinje da mi svuda konkuriše. Neću smeti da ga dovodim. Obećajte mi da ćete me uvesti u spisak obožavalaca i da ću kad tad doći na red da mi bar malo poklonite svoje srce Ako baš hoćete, možda posle desetak godina. Slavko! pozove ga njegova devojka, već malo ljubomorna... Zar bih smeo sam da vas posetim? osmeli se Gojko podržavajući Slavku. Zašto da ne? A kad da dođem? Naprimer sutra Odmah sutra? Ne Ali, možete prekosutra. Prekosutra! uskliknu Gojko. Da prekosutra u šest sati. Ah, izvinite me, sad moram da se prošetam sa jednom prijateljicom. Ona ustade a Gojko je gledao za njom kao opijen. Imala je lelujav, graciozni hod i finu siluetu... Ispred crne kose koja je bila divno podšišana, kao u muškarca, spuštao se beo vrat, još belji na crnom somotu. Sve se harmonično slivalo, obim lica, brada, vrat. Sa strane su se spuštale dve duge dijamantske minđuše, koje su blistale, njihale se pri svakom pokretu i fascinirale. U sobu uđe domaćin, otac gospođice Mišić. On se okreće kćeri Jesi li pokazala prsten što sam ti kupio? Ah, tata zaboravila sam da ga stavim. Tako malo pažnje obraćaš tatinom poklonu! A ja sam dao rubin i brilijante sa jednog starog vrlo skupocenog prstena. Izvini, tata. Boga mi, zaboravila sam. Ostavila sam ga u kutiji na ormanu. Idem odmah da ga stavim. Ona priđe kutijici, otvori je, počne da pretura sve nervoznije, izvadi neke stvarčice, vrati ih ponovo, zbuni se još više, okrenu se najednom tati i devojčkama, koje su gledale kako ga traži i prošaputa, kao da ne srne glasno da izgovori Tata, ovde više nema prstena Kako da nema? Vidi malo bolje. Nema ga Da ga nisi stavila na drug mesto Ovde sam ga ostavila, znam vrlo dobro Priđoše druge devojke. Priđe Slava, Gojko, još neki mladići i kroz salon prođe šapat Nestao brilijantski prsten! Neprijatno osećanje obuze sve goste. Svi se odmaknu od ormana da ne bi pala sumnja na nekog od njih Možda se skotrljao reče otac. Zovi devojku da vidi. Utrča služavka, kleče, dohvati jedan štap, počne da mlatara ispod ormana, ali ništa. Onako klečeći, zagleda se svuda po sobi, ispod fotelje. Tražili su svi gosti, dođoše i oni iz drugih soba i opet prostruji šapat Nestao brilijantski prsten. Jedan od gostiju uzviknu Sve nas pretresite! Evo, ja ću prvi izvrnuti džepove Nek se pretrese svaki... Ostanite, molim vas, ja ne sumnjam ni u koga, svi se poznajemo. Otac pogleda redom sve poznanike, jedino zadrži pogled na Gojku malo duže, jer tog mladića do sada nije video, ali ne reče ništa Gojko sav planu, izdrži taj pogled, okreće se samo Slavku i prošaputa Strašno mi je neprijatno. Prevrne i on svoje džepove svi mladići priđoše gđici Mišić moleći je da zavuče ruku u njihov džep, ali ona to odbi. Onaj isti gost što je tražio da se svi pregledaju reče smelo Neko je morao ukrasti prsten. Iako je ukrao, on će biti ljubazan da ga vrati, makar poštom Dama u somotskoj haljini, priđe Gojku i prošaputa Što ste se vi tako zbunili? On se na to trže. Nisam se zbunio, ali mi nije prijatno. Ja sam danas prvi put u njihovoj kući. Ona se ironično nasmeja i prošaputa. Ostavite, kakav prsten. To oni samo izvode, kao bajagi kupio

joj otac brilijantski prsten. To je njihovo poziranje. Ali zašto bi onda dovodili u nepriliku celo društvo Ne poznajete vi ovaj svet. Njega te reci malo umiriše, i sve mu se pomalo zgadi.. Bilo mu je krivo što je taj neprijatan događaj pokvario zanos koji je u njemu izazvala lepa žena. Pogleda je, osmehnu joj se. Njene su oči bile kao od svile, meke, sjajne, tople. Dakle, dopuštate li da dođem prekosutra. Dopuštam. Iz kuće niko se ne osudi da pođe prvi. Svi su stajali i čekali da ih domaćin sam otpusti... Hoćete li da izvestim policiju. Kakvu policiju Onda, gospođe i gospodo, da idemo kući... I gosti se redom oprastahu, svaki neraspoložen i strepeći da ne posumnjaju u njega. Gojko pođe sa Slavkom kući. Kad su stigli on se svuče do gole kože. Uveri se da li sam ja uzeo prsten. Ostavi me molim te, kako ti... A ko je ukrao? Ne znam Ali neko ga je morao ukrasti. Kao pijan vratio se iz posete kod gđe Popović. Nikad nije pomislio da će se sve tako brzo odigrati. Došao je u posetu, sedeo korektno, pričali su. on na fotelji, ona zavaljena na divanu I taj divan je bio tako sablažljiv... Puno jastučića, mekanih, raznih oblika, da čovek oseća njihovu mekoću i prijatno mu je da se opruzi po toj sofi... Pa te svetlosti, ti abadžuri, diskretni, što skrivaju sijalice raznih svilenih materijala A na stočićima mimoze, karanfili, cigarete i ona opet u crnoj haljini, sva zagonetna, od očiju do vrha cipelica... Bio je pravi divljak... Mislio je išamaraće ga, oterati, a ona, naprotiv Tako fina, nežna, vitka, a takve grubosti voli... Kako su mu sad bile daleke sve male činovnice, modiskinje, manikirke. Obične, proste, neiskusne A ova žena, kao koktel razdražujuća, smeša sviju rafiniranosti i perversije Išao je kao lud ulicama. Došao je kući samo da legne, da spava Koliko li je to sati? Spusti ruku u džep, gde je imao zlatan sat i trže se. Sata nije bilo u džepu Pregledao je sve džepove ali je dobro znao, da taj sat drži samo u desnom džepu. Nije umeo da misli. Seo je na postelju ne znajući šta se moglo desiti sa satom. Da ga nije izgubio ulicom, to je nemoguće Čuo bi kad je pao Tramvajem nije išao Od svoje kuće je otišao pešice do njene. Ona, da nije ona? Je li to moguće? Sinu mu jedna misao Kleptomanka. A to znači da je ona ukrala i onaj prsten... Bio je kao lud Jedva je dočekaao da sutradan ode kod Slave i sve mu ispriča Ako je ona ukrala njegov sat, onda je sigurno ukrala i prsten. A njega je to toliko tištalo što je taj prsten ukraden, sve se bojao da na njega ne posumnjaju. Sad se to rasvetljavalo, ali je on osetio i težak bol... Žena koja ga je očima toliko zaludela, ta žena da bude lopov Ako je ne prijavi policiji, na njega pada sumnja i za onaj prsten Sećao se kako ga je pogledao g. Mišić. Sad je jasno da je ta žena kleptomanka. Možda je kradljivica.. Kleptomanija je bolest otmenih ljudi, a lopovluk siromašnih Ne, on je još neće prijaviti on će još jednom proveriti... Sutradan je odjurio Slavi, sve mu ispričao i objasnio svoj plan plan. Još jednom će otići na sastanak. Prvo će kupiti jedan prsten s lažnim dragim kamenjem, i metnuti ga u džep od prsluka... Ako nestane prsten, dogovorit će se šta da rade. Otišao je na sastanak i, kako je naslućivao, dogodilo se... Taj lažni prsten je nestao iz džepa I mladići se rese da stvar ne predaju policiji, da ne bi kompromitovali damu, već da svoja zapažanja povere gospodinu Mišiću. Baš njemu, jer da su oni sami od nje izvukli prsten, on bi verovao da su ga oni ukrali. Pitanje časti je bilo veće od pitanja ljubavi. Ispričali su sve g. Mišiću. On nije hteo da je prijavi policiji jer je znao kakav bi to bio skandal za njenu porodicu, a nije hteo ni on da ide, već je ostavio mladićima da oni sve izvedu do kraja. Gojko i Slava potražiše jednog druga. Sednu u taksi i svi troje pođu njenoj kući. Njih dvojica ostanu u taksiju a njihov drug uđe u kuću. Lepa gospođa je bila u salonu za klavirom Prijaviše joj mladića. Dobro večer, gospođo. Dobro večer, šta

želite? Ja sam, gospođo, agent policije Vi ste uzeli jedan skupoceni prsten u kući g. Mišića i on je kod vas. Na vas je pala sumnja da ste pokrali još neke stvari i ako to ne predate, ja ću biti primoran da vas odvedeni u policiju Dama skoči energično. Šta vi to govorite? Kakav prsten? Gospođo, samo bez uzrujavanja. Ja sam došao da stvar svršim bez skandala Ali ako vi ne predate te stvari, dole čeka auto, tu je još jedan agent i jedan novinar, mi ćemo pretresti celu kuću i sutra će cela stvar izaći na javnost. Gospođa problede. Na javnost... Zašto, šta vi to govorite, ja, ja nisam lopov Nisam boga mi... Ja i ne mislim da ste vi lopov, gospođo, nego, možda ste onako slučajno uzeli, zato je bolje da to odmah predate. Da predam odmah da odmah I dama brižnu u histeričan plač Nemojte, gospođo, da plaćete nego dajte sve što imate. Ona ustade, otključa jednu kasetu, izvadi briljantski prsten, zlatan sat i onaj lažan prsten. On uze te tri stvarčice Dama je plakala i kroz plač govorila Hoćete li i one druge? Šta još imate? Ona otvori drugu kasetu. Tu su bila još dva sata, jedno nalivpero, jedan muški prsten, jedan ogrlica, srebrna tabakera! Kako vidim, taj posao vam je išao od ruke i vi ste te operacije vršili više kod muškaraca, valjda zbog njihove diskrecije jer vas do danas niko nije prijavio. Ovu drugu kasetu vam ostavljam da sami pošaljete svakom što ste uzeli. A ove tri stvari nosim Gospodine jecala je dama kao boga vas molim, nemojte da to izađe u javnost... Ja ću da platim ako treba, samo da ne izađe u novine Sada neće izaći, ali ako ove stvari ne pošaljete iz ove druge kasete izaći će u javnost. Mladić izađe i ulete u auto. Evo i sata i prstena. Ali ta je još puno drugih stvari pokrala i sve muškarce pljačkala. To nisam uzeo, šta da radim sa tim tuđim stvarima. Zapretio sam joj, ko bajagi kao agent, da sve to mora da vrati, inače ću je prijaviti policiji. Mladići su bili zadovoljni. Slava priznade Gojku. Znaš kako mi je milo što je ovaj prsten pronađen. Sutradan me je zvao telefonom g. Mišić i pitao me, ko si, šta si, pa sam imao muke da ga uverim da si pošten mladić. Vidiš, to si mi sve ti napravio i taj tvoj otmen

svet. Na žurevima kod mojih malih činovnica i manikirki, nikad se tako nešto nije desilo. A u tvom svetu, otmjena dama, a ovamo lopov. To je kleptomanija. Kakva kleptomanija? To je strast za krađom, ista kao i kod najobičnijeg lopova. Ne priznajem ja tu tvoju kleptomaniju. Ali, ipak priznaćeš, fino si se proveo To ne odričem. Ali džaba ti takav provod. To su prave vamp žene. I čim stigoše kući, Gojko sede i napisa pismo svojoj devojci u palanci. Izvinjavao se što nije mogao da dođe, jer mu treba samo dva dana za put i uveravao u je da misli samo na nju. Mislio je zaista, ali kad je san počeo da ga hvata, opet mu izađe pred oči slika one žene, rafinirane, perverzne i histerične, i on oseti neku tugu i želju za njom. Brzo odagna tu misao, okrete se na drugu stranu i utone u san

PRIČA O MALOM SRCU

Mraz je stegao kao klešta da se nije moglo kročiti iz kuće. Čelo selo kao da se sledilo Na granama je sijala ledena glazura, kao staklo po poljima. Na debelom sloju snega uhvatila se ledena kora oko bunara visile su ledene rese i kofa sa prilepila za sims, a na drumu sijao se kolovoz kao porculanska pruga. Koraci su škrgutali kao zubi ili škripali kao nove cipele, u nosu se nešto ledilo i stezalo, a oko lica pušila se para kao dim. Iz kuće izlazi samo onaj ko mora. Čak su se i kokoške šćućurile jedna uz drugu, petao se ne kočoperi, a goveda nekako tužno i otegnuto muču u stajama Tu

ledenu panoramu dopunjavalo je sivo nebo, kao srebrni poklopac, i ona zaleđena okna na prozorima, sa puno zvezdica, grana i brežuljaka, kao nekakav beli alpinski pejzaž. Učiteljica ustade, priđe prozoru, zagrebe prstom preko onih zvezdica i napravi prugu kao kakav potočić. Strese se kad ugleda sve zaleđeno i pomisli na sirote seoske đake koji će morati propešačiti čak preko onog brda. Učiteljčina majka već je bila ustala i u kujni je buktala vatra Poslužitelj uđe, ušmrknu se, i progovori Ih, pravi kijamet! Moram dobro da naložim peći. Otvori vrata i vazduh kuljnu unutra, i prolete kao neko oštro i hladno sečivo. HN Jadna ova dečica brinula se učiteljčina mati da li će moći da dođu u školu? Učiteljica prođe kroz hodnik, iz čijih je zidina izbijao neki hladni dah, i uđe u učionicu. Peć je bubnjala, ona velika sandučara, sa baikom i vratima kao čeljusnima. U učionici se osećao miris krede, dečjih tablica i gunjčića. Ona uze jedan veliki panj i stavi u peć. Kroz dvorišta je žurio, gotovo trčao, učitelj, koji je stanovao u selu. Natučena šešira, podignute jake na kaputu, sa rukama u džepovima, sav u oblaku pare, ulete prvo u kujnu, da se ogreje, pa posle ode u kancelariju, jedan sobičak, još prilično hladan, jer poslužitelj nije mogao sve odmah da podloži. Ovakvog mraza nije skoro bilo. Kako li će đaci doći? Ne možemo da počemo čas pre devet. Poslužitelj uđe sa ogromnim naručjem drva, spusti ih kraj jedne peći i opet otrča da čepa. Napolju se čuo samo taj zvuk sekire, dolazeći iz raznih daljina, cilikanje točka na bunaru i škripa seoskih kola, sa natovarenim vrljikama, oblicima i panjčićima, koje su žurno terali kući da se ogreju. Učiteljčina majka ponudi učitelja kafom, i dok su pili, otvoriše se vrata u hodniku. Jedan seljak je nosio sinčića na leđima. Evo, morao sam da ga donesem, jer ja upadam do pojasa u led. Školsko zvonce počelo je da zvoni, i njegov zvuk se razlegao kroz čisti šumski vazduh, uvek veselo, i silno i lepo, i pozivao seljačiće u školu. Jedno po jedno, trčalo je preko snega, sa šarenom torbicom preko leđa, i malim pletenim rukavicama, samo sa jednim prstom za palac, a ona četiri ulazila su zajedno kao u vrh čarape. Neki su imali šubarice na glavi i ka40 puljače, drugi vezali ubrus preko kape pa spustili niz uši. Po nekima je majka obavila varoško šalče oko vrata, ili im vezala maramu preko grudi, ili svoj šal. Devojčice su žurile u malim zobunčićima sa širokim suknjicama, koje su dodirivale sneg, i letele oko njih, i zebile su im gole nožice iznad čarapa do kolena. Poslužitelj je dočekivao decu i otvarao im vrata. Kvaka je bila tako ledena da se gotovo lepila za ruku, pa se nije moglo odrediti da li peče ili hladi. Oni iz daljih kuća ulazili su sa plaćem, crvenih nosića, zaleđenih, slina, nabubrelih ručica, i svi su se tiskali oko peći, širili ručice oko nje, kao da hoće da je zagrle. Ni jedno nije larmalo, kao da se i nestašluk u njima smirio Neka seljanka dovede devojčicu, uđe i ona u učionicu da se ogreje sa decom. Poslužitelj opet utrča Sad mi reče jedan seljak da se smrzo onaj Jevra Gavrin, noćas, kad se vraćao iz varoši. Jutros ga našli mrtvog, pa ga doneli pred sudnicu. Samo deca da dođu govorila je učiteljica. Da su pametni pa da ih ne puštaju iz onih kuća preko brda. Onaj vaš mali Mi ja živi najdalje. Zar još nije došao? pitao je učitelj. Nije, bolje bi bilo da i ne dolazi. On je dobar đak i neće da zaostane. Krasno detence govorila je učiteljčina mati. Zna li da on sada u prvom razredu broji do sto, a od svih najbolje sabire i računa do dvadeset. I kad

nešto ispričam, prvi diže ruku da ponovi... Kolega i koleginica vodili su razgovor o predavanjima, o deci, o deklamacijama za Svetog Savu, učitelj je već razdao, a učiteljica hoće danas da predaje prvom razredu o Svetom Savi. Ja mislim da već

možemo da počnemo predavanje, dosta ih je došlo. Učiteljica uđe u svoj razred. Oni su se još svi grejali oko peći, užarenih obraščića, sjajnih očiju. Osećao se zadržak kože od opanaka, iz njihovih torbica je mirisao luk, koji su nosili za ručak, da ne bi išli kućama. To su jeli, neko sa sirom i projom, drugi sa slaninom i suvim mesom. Poneko iz gazdinske kuće, donosio je kiseo hleb, kako su zvali onaj od pšeničnog brašna, crn hleb i zbijen, ili pogaču, hladnu i stegnutu od mraza, a neko i kiselu proju, koju su seljanke zamesile sa hlebnim kvascem. Kad učiteljica uđe, oni svi posedaše na svoja mesta, izvadiše bukvaru, i dok je prvi razred čitao, drugom zada da pišu zadatke. Mali iz prvog razreda već su bili pripitomljeni, navikli na školu, a prvih dana bili su tako prestrašeni. Baš je čitao mali Jova, slobodno razvlačeći reci, i učiteljica ga pogladi po kosici. Uvek je prema njemu bila nežna da bi ga navikla na školu, jer je u prvo vreme bio kao divljače. Smejala se učiteljica pri sećanju kako se prvih dana pripio majci uz suknju i vrištao na sav glas kad je htela da ga ostavi u školi. I ona je morala svako jutro, čitav mesec dana da ga dovodi u školu, stajala je u razredu dok je učiteljica propitivala i upoznavala se s decom, milujući ih blago da bi ih navikla na školu. Sad je Jova bio tako zlatan, učio je lepo, i nije ga više majka dovodila u školu. Učiteljica je bila dolara prema njima, nije imala potrebe da se ljuti jer su ti mali seljačići bili bolji od varoške dece. Ona se sećala kad je kao učenica Učiteljske škole držala predavanje varškoj deci, onoj razmaženoj beogradskoj, kojima su roditelji sve činili, ugađali, davali im svaku slobodu, pretrpavali igračkama, i zbog toga su posle ispaštali učitelji po školama, jer su deca donosila silu i u školu tu razmaženost, a učitelji nisu smeli ni jednu reč da im kažu i često bi sav učiteljev uticaj uništavali baš roditelji. A u selu učitelj je bio autoritet. Roditelji su im dovodili i predavali decu a često su se čule reci majki i očeva Evo ti ga, gospojce, pa radi s njim šta god znaš, ako ne sluša, a ti udri. Ali zbog toga poverenja učitelju oni nisu imali potrebu da ih tuku, jer su bili poslušniji... A sad je takva tišina u razredu, samo se čuje monotono dečje čitanje, buktanje panjeva i iz daljine škripa kola i udarac sekira. Kroz tu tišinu najedared se začu piska, neko šištanje, tanaik dečji glasić kako zapomaže. Ćak prestade da čita, učiteljica osluhnu, i svi đaci utihnu. Učiteljica brzo izađe iz učionice, istrča i učitelj iz svoje. Piska se čula pred vratima, spolja. Majka učiteljičina izlete iz kuhinje i kao najbliža otrča da otvori vrata, a pred vratima je stajao mali Mija, pišteći, sa ukočenim i smrznutim ručicama, koje su bile kao od drveta... Učitelj ga uze u naručje, uleta s njim u kućnu, učiteljica poviče. Jao, ruke mu premrzle, mama, daj vruću vodu! Kakvu vruću vodu! viknu učitelj odmah bi mu otpali prsti. Dajte hladnu, što hladniju. Noge, noge pištao je mali Mija. Skidoše mu opanke. I prsti na nogama su ukočeni i smrznuti. Odmah mu staviše i ruke i noge u hladnu vodu, a on je neprestano piskao. Učiteljica ga je milovala, umirivao ga je i učitelj, majka učiteljičina užurbala se da mu skuva čaj, tepala mu Nemoj sine, blago meni, da plačeš. To će da prođe... Učiteljica se rasplakala Moj mali, zlatni Mija, da li će da mu promrznu prsti. Neće, ne bojte se tešio ju je učitelj. Meni se to već događalo sa đacima. U učionici đaci su se razgalamili, služitelj je zaboravio da zvoni za odmor i učitelj mu naredi Nemoj da puštaš decu iz učionice. Neka ih u razredu, samo otvori malo prozor. Mija se bio malo umirio, dali mu čaja i učiteljičina majka ga je uvila i stavila na krevetac u kuhinji i našla mu nekakve svoje čarape i navukla mu ih na noge. Prsti su bili crveni i nabubrela. Njemu je sad bilo lepo i više nije plakao. Učiteljica ga je pomilovala i poljubila. U podne su išli kući samo ona deca koja žive u blizini, a

druga ostadoše u razredu. Nijedno nije htelo ni da pomoli nos napolje. Oko dva sata mraz kao da malo popusti. Poslužitelj pogleda nebo Biće mećava! Samo dok zagusti ćorava Anđelija. Kad su posle podne počela predavanja, poče sneg da pada. Najprije poneka pahuljica, krupna i lepa kao beli cvet, lagano se lelujajući, pa posle ubrza, pa sve više, kovitlajući se levo i desno, udarile jedna na drugu, lepile. Zagusti ta belina i oblaci se spustiše nad samu glavu, i ne može da se kroči od snega. Zasipa mećava oči, nos, uši, šiba po nogama, okomila se na sve živo, pa ne može da se prođe kroz vejavicu, a preko one ledene kore poče da se uzdiže meki sloj, kao vata, i kad vetar zafijuče, on podignu tu belu prašinu, pa je slaže po sjajnim kolo44 vozima, i tek se noga oklizne na zaleđenim baricama koje su do maločas svetlile kao kalaisane činije raznih oblika. Učitelj uđe u učiteljičin razred i reče joj Oni đacj kojima su kuće daleko, neka ostanu da noće u školi, a ja ću reći predsedniku da birov javi roditeljima, da za njih ne brinu.

Neki roditelji već su čekali u hodniku da vode decu među njima i Jovina majka. Natovariše decu na krkače da ih prenesu kući. Sad je poslužitelj ložio spavaonicu. To je bila prostrana učionica u kojoj su svuda unaokolo, na banku, bili prostrti ćilimčići i vuneni jastuci, napunjeni slamom i prislonjeni uza zid, što su ih deca donela od svojih kuća. Jedna lampa škiljila je na sredini učionice, a deca su već zauzela svoja mesta. Bilo je tako prijatno u toj toploti slušati zavijanje mećave, kao urlik gladnih kurjaka. Pokatkad vetar osine prozore i čuju se udarci ledenih pahuljica. Peć je bacala svetlost na prozore i obasjavala šare, a iza njih se belila noć od snega. Učiteljičina mati, dobrodušna žena, unese u spavaonicu pun lonac čaja. Seljačići su davno pojeli svoju večeru, i još je poneko imao u torbici proje i svi su sad halapljivo srkali vrući čaj, pirili, da ga rashlade i prljili usnice... Noć im je već sklapala sanjive očice bili su mirni. Učiteljica ih obiđe, naredi poslužitelju da ćelu noć loži peć, a on se izvali pored dece i malo uvinu lampu Oni su leškarali jedno pored drugoga i preslišavali se. Stevan Nemanja je imao tri sina Vukana, Stevana i Rastka... Pa jednog dana dođu neki kaluđeri da prose milostinju Očice im se zatvaraju, ali oni još vide Rastka i kao da i oni idu sa njim u Svetu Goru Svi čuju zavijanje vetra i misle da li je sveti Sava ovako išao kroz mećavu Miloje se hvali svom drugu Moja ovca ojagnjila crno i belo jagnje. Ja sam ih video... A mali Obrad misli na svoje ovce, koje se sad zgrčile u staji, a on se seća kako ih je leti čuvao, i trčao za onim ovnom, što ga ne sluša Vetar opet fijuče i liči na vuka a Panta, četvrtak, seti se dedine priče Bio on na pojati kod ovaca, pa u noći čuje kako zavija kurjak I govori svom drugu Znaš moju Šarku, onu zlu kučku, ona se kolje sa kurjacima. Zaklala je jednog kurjaka, priča deda. Dva drugara preslišavaju se tablicu množenja Četiri puta sedam jesu dvadeset i osam, četiri puta osam jesu trideset dva A čik da pogodiš koliko je četiri puta sedamnaest i to odmah da kažeš dobaci mu jedan iz trećeg razreda. Prvo ću četiri puta deset... Oni manji i dalje pričaju o Svetom Savi I te noći kaluđeri su odsekli kosu Rastku i nadenuli mu ime Sava. Onaj iz četvrtog zna kako je lepo o Svetom Savi... Prošle godine smo dobili žito, pa sve šećer... Mali već zatvaraju očice. Još se čuju oni odrasli, a poslužitelj ustade, baci veliki panj u vatru, čarnu je maskama, a iz peći suknuše varnice i soba sva zablista Njima je svima lepo i toplo, svi se raskravili i sve poče da se stišava, a male glavice rumenih obraščića spavale su na jastuku, opančići se sušili kraj peći, a mećava je besnela, kovitlala, čas kao fijuk, čas kao neke teške kare što idu niz

breg, sve puno nekakvih glasova, strašnih i mističnih, nad selom, nad školom i učionicom, gde su spavala seoska deca, željna znanja. Po ceni žrtava, kao mali Mija, koji je spavao u sobi kraj učiteljice, da ne bi nazebao, i da bi oporavio svoje prstiče, koji će opet da pišu slova. A kad se vetar malo stiša, začu se snažan glas koji je nadvikivao mećavu, glas birova. I vetar opet zaurliče i odnese glas birova zabrinutim seoskim roditeljima s jednog brega na drugi.

PORAZ SEOSKIH POMODARKI

Sav ženski svet u selu je u nekoj grozničavoj užurbanosti. Snaše hitaju zorom u grad na pijac sa punim korpama na obramicama, otežala hoda i povijajući se, a njihove suknje nadimaju se unaokolo kao jedrilica. Nose sve što može da se proda, nešto i krišom od domaćina, kao sve žene, jer ne mora on da zna koliko će ona da pazari i šta će sve ona da kupi u trgovini. Mlade devojke žure u grad sa majkama... Abadžije seoske ne mogu da odahnu od posla i svuda se valjaju čitave trube sukna i šajaka. Momci raspredaju i ispravljaju gajtane, udešavaju se figure kao arabeske. Opančari, obućari seoski, svi u poslu Jer približava se zavetina. To je najsvetaniji dan na selu. Tu se gledaju momci i devojke čak iz drugih sela, ili se takmiče u haljinama, i to one pomodarke koje s prezirom gledaju svoj nacionalni kostim, i za koje je lepša svaka varoška rekla nego onaj kadifski jelek sa zlatom i zlatnim dugmadima. Seoske krojačice ne dižu glavu s posla. A u gradu periferiske krojačice zakidaju naivne seljanke, smiču im po metar i više materijala. A one kupuju, i ne žale. Samo da bi bile lepe, da se kaže kako su varoški obučenej kako im je otac gazda koji može sve da kupi, a ona ne mora da prede vunu i da tka. Zbog toga su i zavetine izgubile svoj živopisni izgled narodnih kostima i celo oro izgleda nekako malčinski paliluski i bez lepote Samo još muškarci čuvaju svoje odelo, i one njihove vezene čarape što im majke i sestre spremaju, jedini su ostatak ukusa seoskog i lepih narodnih boja, sa upadljivim strasnim i toplim rujevim, alevim i zejtinli na crnoj i čivit osnovi. Na njima se još mogu videti i opanci sa zavrnutim vrhom i uzdignutim vrhom, kao njuščica u praseta, a opanak kao neki mali čunić.

A devojke, bože sačuvaj, da ih vidi u opanku. Ni štivlete više, već sve moderno šnale i kajšići, jelenska koža i ševro, lak i bele, sve moguće boje, i tanka čarapa Neke već navikle na cipelu, a druge muku muče, odmaraju se čas na desnoj, čas na levoj nozi, kao ćurke na suncu. Hvataju ispod ruke jedna drugu, i batrgaju posle idući preko šljivara i seoskih krčevina. A kad dođu, jedva čekaju da skinu to čudo s noge, uz kletvu Gospod ih ubio, da ih ubije. Perka, najveća pomodarka u selu, sprema najlepšu haljinu... Prodali su ugojenu svinju, jedno tele, tri ćurana, i još koliko jaja i živine, i sve se to spljiskalo za nju u trgovini. Kupila krepsaten za hadjinu, onaj što se presijava kao voda na potoku, a zelen je kao lišće nmike što ih ona gaji u svojoj bašti... Šila joj krojačica u gradu, pa nakitila i čipke i duglad i jedan cvet, pa da može, Perka bi još nešto dodala samo da se leprša na njoj, cakli i šareni. Iz grada doneli cipele, čarape, čak i kombinezon uz haljinu, jer ona zna puno kojekakvih reci za haljine, a njena nana sve to ponavlja za njom i priča svojoj komšiki Pa da vidiš samo neki đavolji džersez, ne može da ga uzmeš u ruke, mogulji se kao glista. I sve seoske devojke vesele, sve kuće mirišu na novo, po čivilucima vise haljine, u sanducima cipele. Samo se ne raduje Jagoda. Ona je sirota devojka, a mama

udovica. Od muške snage samo jedan bratić u osnovnoj školi. Nemaju ni volova, ni ovaca, samo jednu njivu, i žive od nadničanja, čas na njivi, čas u kući kod popadije, čas pomaže učiteljici, mladoj devojci. Snaša Stamenka, njena mati, još tka i prede, izvežbala se najlepše šare da utka, a Jagoda veze čarape, izmišlja šare na suknjama, ume i jastuke da na veze sa cvetićima, pa jastuk liči na livadu Peva Jagoda i radi, ali već nedelju dana njena pesma umuknula. Začudi se mlada učiteljica šta li se to Jagoda ućutala? i zovnu je s prozora, a ona se odazva. Šta si se ućutala? Gde je tvoja pesma, da nisi slaba?... Nisam, gospođice, vezem čarape, imam puno pari da spremim za zavetinu. Eh, svi se spremaju, samo ja jadna, ništa nemam Eno, Perki doneli haljinu iz grada, pa Negosava sašila od svile, a Daroslavlin otac juče je doneo lice za haljinu A one mene pitaju A što ćeš ti jadna za zavetinu? I Jagoda brižnu u plač. Jest, jadna sam i grdna. Sve će one da se obuku, gde ću ja kao čudo, uvek onaj jelek i suknja. Muka me da se uhvatim u kolo. Već me niko više i ne gleda. Momci se sve do šik hvataju u kolu I zato ti plačeš? naljuti se učiteljica. Zar ti ne znaš da si lepša od sviju njih... Kakvu samo kosu imaš! Crnu i talasavu, pa te vitice kad obaviješ! Sve da se sakriju pred tobom. Jest, da se sakriju! Zato Miloje gazda Ljubin trči za onom rospijom Slavkom, samo zato, što ima varoške haljine. Juče me sreo, išla sam na vrelo da izlupam rublje, a on meni Kako si Jagoda, spremaš li se za zavetinu? Nećeš valjda opet onaj svoj jelek Kaže Slavka da će učiteljica da ti da jednu staru haljinu... Učiteljica se na to nasmeja. Pa dobro, ako hoćeš, ja ću ti dati jednu svoju novu haljinu da je obučeš, ali ako mene voliš, obuci svoje narodno odelo. Eto, ja i ti ćemo zajedno na zavetinu, pa ću ja Miloja da izgrdim ako se ne uhvati do tebe u kolu Jagoda se malo razveseli. Baš si ti dobra, gospođice, umeš tako lepo da govoriš. Ali zašto da volim više one moje seljačke dreje nego svilu? Zato što je ono lepše, što ti bolje umeš da nosiš tvoj jelek, nego bluzu Ti ne znaš koliko je lepa naša narodna nošnja. Da se ti negde pojaviš u nekoj drugoj zemlji, onako, kao kad se praznikom obučeš, svi bi trčali za tobom... A Perku, Dragoslavlu i Negosavu niko ne bi pogledao u onim šimi varoškim haljinama... One bi u varoši izgledale najprostije Jes, pravo kažeš. I to je skupo, gospođice. Šta sve prodaše na pijaci za Perkinu haljinu! Eto, sad mi se dopadaš! Dakle, obuci ćeš jelek, pa dođi da te ja očešljam Malo ću da te nakolmujem Ali da mi na lice metneš malo belila i rumenila. Očiju ti gospođice, da me malo nabeliš. A šta će ti to? Kako, šta će mi? Pa sve te gospođice imaju puder i rumenilo... Majka Anđina išla u bakalnicu pa tražila da joj da za jedan dinar pudera, a bakalin se nasmejao, veli Ne prodajem ti ja, snašo, puder, a ako hoćeš da se nabeliš, možeš i brašnom. I posle otišla u apoteku, pa kupila i onaj apotekar joj kazao Eto, to je najbolji puder od pirinča. Vala, znaj, gospođice, ako ništa drugo, taj ću puder da kupim Dobro, dobro, napuderisaću te malo, a sad idi kući. Ja žurim u školu. Hoću da mi ceo dan pevaš onu pesmu Ja posejah ran bosiljak Učiteljica se posle vraćala iz škole, a nad livadom se talasao Jagodin glas, topao i mek Bilo je lepo letnje veće, kad miriše pokošena trava, kad vetar raznosi miris kao fino paperje u baštama sve nabujalo i širi se miris iz otvorenih krunica, a u gradinama makovi izđikali rože i crveni kao božuri, i bolešljive, žute kao čilibar, rasprskavaju se od slasti, i pružaju svoj sok onim zadocnelim pčelama radilicama koje žure da se kroz suton još napiju malo soka sa zagrejanog ploda... Jagoda peva, mlad je i zanosan njen glas, a učiteljica se smeši zadovoljno. Preko puta njene kuće je Jagodina... Ona se spusti niz njihov voćnjak i viknu je Oj, Jagoda, lepotice moja

Umuknu pesma i ču se Jagodin glas Izvoli, gospojice! Pritrča i snaša Stamenka, iznese stolicu, izbrisa je svojom suknjom, te učiteljica sede. I ostade dugo u razgovoru. Kako je lepo kod vas Sirotinjski, gospojice Sirotinje nema gde je čistoća Vidi kako su ti divni oni karanfili... Gle, kolika ti je već rozetla... A oni prošlogodišnji pelceri od muškatle već se rascvetali. Pa već ste izveli i piliće! Vidi kako su zlatni plovčići... O onaj čilim, je si li izatkala što za Jagodu tkaš? Jes, gospođice, hajde da vidiš Udoše u sobicu... Nabijena zemlja kao beton, u uglu drveni krevetić i čilim krasan kao Jagodina baščica... Sve vam je lepo i čisto. Eh, gospojice, da mogu samo patos da metnem. A da imam para, kupila bi dva vočića, dve tri ovce, da imam bar za sebe vunu Strpite se dok ti ojača Mirko, on će da radi pa ćete svi imati... Ode učiteljica svojoj kući a Jagoda opet zapeva Iz daljine se čula pesma kosaca u horu sušanj ovaca koje su silazile putem niz breg, dižući prašinu koja se talasala nad njima ispred rumenila na zapadu, kao zlatna magla, i celo stado ličilo je na zarumenjene talasiće. S potočića pirne svež vetrić i rastera prašinu, i oseti se slatki, vlažni dah sena Zavetina. Čelo jutro obnosili su litiju oko zapisa, pevali su đaci, pevao sveštenik, obilazili velike hrastove, čitali molitve, i čela povorka je išla kroz selo. Po celom selubrujala je monotona i svečana crkvena pesma... U porti postavljeni stolovi, sviraju svirači, pisti klarinet i bubnji doboš, po kućama gozba, kao da svi slave I odmah posle ručka spremanje za sabor. Miriše rublje na čistoću, mirišu vunene suknje, oseti se negde puder, vrane se obrve, beli lice Sve ode na zavetinu, samo ostadoše iznemogle bake da čuvaju živinu, pred kućom na tronožnim stolicama. A niz drum jure kočije. Dolaze iz okolnih sela, neki pešice, u rukama nose bošće sa odelom, da se obuku kod svoje rodbine, neki su došli još jutros, mlade devojkice idu uzburkana srca, jer danas imaju da se gledaju, da se begenišu Porta se šareni od haljina, više varoških nego seljačkih. Ora su već otpočela na nekim mestima raspodelili se i svirači. Lome se svi, opanak prepleće u kolu, pored cipela sa seoskih gospođica, koji svaki čas uzdišu želeći svoj prostrani i ugodni opanak, gdje im se noga odmara kao u koritancetu odojčice... A posle nastaje seoski flert. Još kakav flert! On je gleda, ona njega, đavolasto se smeše jedno na drugo. On odlazi pod šatrom sa kolačima, kupuje joj najlepše srce, ili one niže

od rože i belih krstića i kružića, daje joj. Ona prima, ne plaši se mame i bake, pa i oni nisu više starinski, daju slobodu svojim ćerkama, i nastaje razgovor sa zadirkivanjem Tek se čuje Gospod te ubio! Jes slave mi... I on će da mi kupi jedno srce Nemoti men da začikuješ, jer ću ga ja noćas negde da pričekam, pa kad ga raspalim vrljikom Hi! Hi! Hi! Nego, hoće dođeš da žnjem i to tamo? Da ti znaš kako sam ja jak, teram srp ispred sviju Ih, baš si mi jak! Stegni za ruku da vidim mogu li da izdržim tvoju snagu. A on joj steže ruku, steže, da boli, ona se smeje i tek prigušeno vrisne Jaoj, je lpoludeo? A njemu milo, blistaju mu oči, šćepa je u kolu za ruku, i nastavi stezanje prstiju I dok klarinet pisti, on šapuće Čekaj me večeras, pa da se zajedno vratimo kući... Neću da te čekam. Kakav si, odmah kidisavaš A u sebi je srećna jer zna da će ga pričekati, da će posljednji otići iz kola, i kao za njom, tako će pojuriti momci i za drugim devojkama, jer su svi besni od igre i čežnje, svi drhte od želja, kao što podrhtavaju devojačke grudi ispod onih svilenih tkanina a kroz odškrinute košulje iznad jeleka. Tu je na zavetini i Jagoda, došla sa učiteljicom, i ta počast, koju baš njoj ukazuje gospođica, malo je uzdiže u očima seoskih momaka... Zaigra ona u kolu, a Miloje se uhvati do nje Ali samo prvo oro Posle svi obleću oko

Perke, a ona se šepuri, zateže kad govori, ni varoški, ni seljački. Prava pomodarka, nakindurena i nadodana, uobražena i srećna zbog zavisti drugih devojaka... Sirotica Jagoda, u tom svetu doteranih seoskih cura! Niko je ne gleda. Ona to oseća i najradije bi zaplakala, ali ne srne od ove dobre gospođice. A ona, da je razveseli, kupi joj nekoliko papučica s medom Ali gle, što je ovo? Na drumu ispred porte ukaza se jedan auto. Tri gospodina i dve gospođe. Ogromne neke naočare nose, kao futrole da su natakli, muškarci sa kačketama, a žene kape, pa pustile niz uši i zabacile se kao da imaju kapuljače Skidoše se svi i spustiše u portu, zastadoše da gledaju oro. Momci i devojke gledaju besno, pa stadoše svirači, zagledaše se u gospodu, svi ih radoznalo okružiše Oni govore nekim jezikom koji seljaci ne znaju, i to probudi radoznalost svijju, onu primitivnu, kad se zagleda sa svih strana. Digoše se i oni stariji što su sedeli za stolom, priđe predsednik, dođe i opštinski čata koji je znao malo i francuski, jer je imao pet razreda gimnazije, i čim ču da su stranci, on progovori, želeći da seljaci čuju kako on zna da govori strani jezik Mua, parole franse Ovo su Amerikanci progovori jedan od tri gospodina, pa putuju kroz našu zemlju. Ja ih pratim. Videli su kolo, pa su došli da posmatraju Pa mило nam je, gospodine, što su došli uzviknu predsednik. Molim vas ponudite gospodu neka sednu za sofru, da se malo prihvate Čata se odmah umeša Je lto gospoda Amerikanci govore engleski? Jeste, engleski. Sav srećan, čata se priseti da zna jednu rečenicu, i uzviknu Ajlavju! Amerikanke udariše u kikot i jedna mlađa i ljepša, pljesnu čatu po ramenu i ponovi Aj lav ju Aj lav ju Ama šta ovaj naš čata prolaja dobaci jedan seljak. Vidi ti, molim te, kako se ona ženska pilepi uz njega... Čuti, stoko božja, kad ne znaš engleski osvrne im se čata šapatom i ritnu jednog nogom. Druga Amerikanka ugleda Jagodu i otpoče nešto brzo i ushićeno da govori, priđe Jagodi, uhvati je za ruku, okrete je, oblete oko nje. Pipala je čas za jelek, čas za suknju, onda ona druga ostavi čatu i obadve je zagledahu. Pridružiše se i ona dva druga gospodina. One dve Amerikanke nešto su govorile onom trećem gospodinu, koji je znao srpski, a on onda prevede Jagodi Gospođama se tako dopada vaše odelo. Kažu kako ste lepi, i pitaju da li biste im prodali taj jelek i suknju? Jagoda je stajala sva zbunjena kao ovčica, nije znala šta da kaže, a seljaci se svi zgranuše, i gledahu čas Jagodu, čas one Amerikanke... Starija Amerikanka priđe opet Jagodi, pomilova je po licu, i opet nešto reče gospodinu, što ovaj prevede. Gospođa pita zašto i druge devojke ne nose ovo lepo odelo. Amerikanka je potvrdila glavom, kao da hoće da kaže da je tako i ugleda Perku, koja je stajala tu, ispržena i uobražena i sa omalovažavanjem gledala Jagodu, kao da hoće da kaže Amerikankama Zar ja nisam lepša od nje? Amerikanka je pogledala i reče nešto onom gospodinu, sa kiselim izrazom lica, a gospodin objasni Kaže gospođa, da je mnogo lepše ovo odelo Ta vaša haljina joj se ne dopada. Perkin otac se umeša. Kako, gospodine, da ne valja? Za ovo sam ja prodao svinju, tele i tri čurana. Gospodin se nasrne ja, prevede to Amerikankama, a one se nasrne jaše Tada se gospodin opet okrete Jagodi Hoćete li da prodate taj kostim? Jagoda, sva u zabuni, progovori Ne znam, gospodine Učiteljica, koja je sve to slušala, priđe gospodinu Hoće da proda, kako da ne, kad se tako simpatičnim Amerikancima dopada naše narodno odelo. Priđe tada gospodinu i predstavi se Ja sam učiteljica I onda još višim glasom da je svi čuju, a naročito gledajući u Perku Ja sam im uvek govorila da je narodno odelo mnogo lepše nego ove varoške suknje i rekle.

Perkin otac, gazda Petar, kad ču da se tu radi o prodaji, umeša se i okrete se onom gospodinu. Ako gospoje žele da kupe narodno odelo, ima moja ćerka još lepše, kako nema niko u selu, nije ovo ništa na ovoj devojci... Učiteljica planu i kroz zube mu progovori, da ona gospoda ne čuju Sram te bilo, gazda Petre, tvoja ćerka je pljunula na narodnu nošnju, pa sad hoćeš ti da zaradiš i od ove sirotice da otmeš. Zatim se okrete gospodinu Verujte, gospodine, ovo je najlepší kostim, a ako dame hoće da kupe, ima ona i jedan ćilim i jastuke, što je pravo remek delo narodnih tkanina Amerikanke se obradovaše i pođoše Jagodinoj kući. Mlada Amerikanke se okrete ćati, nasmeja se Aj lav ju i uhvati ga ispod ruke, pa i ona pođe, a za njima ceo sabor Opštinski pandur morao je da zaglavi vrata, da narod ne uđe u kuću, pa se svi naćikali oko prozora, deca na vrljikama, jedan preko drugog Kad se pojaviše Amerikanci u dvorištu svi se zaprepastiše. Mlada Amerikanke obukla Jagodino odelo, pa se smeje, gestikulira, prića nešto brzo. Pogleda ćatu, a ćata ni da trepne, samo gleda Amerikanke. Panduru dadoše i ćilim i jastuke, izađe i snaša Stamenka, pa ne može sirotica da se povrati od čuda Ali sad se dogodi najveće čudo, kad gospodin zapita koliko traži da joj plate. Pa šta ja znam gospodine. Učiteljica je manu i prošaputa. Nemoj ništa ti da spominješ cenu i onda ona reče Ona će biti zadovoljna onim što gospoda sama ponude. Amerikanac izvadi jedan debeli buđelar i pruži Stamenki nekoliko bankota. Ona uzme, pogleda u pare, pa u gospođicu i u seljake. Onaj gospodin pogleda novce i reče Kad promeneš te dolare, imaćeš dvadeset hiljada.. Dvadeset hiljada! zabruja kroz narod Snasi Stamenki se nešto skupi u grlu, oseti neku toplinu u očima, koje se ovlažiše, priđe Americancu, saže se da mu poljubi ruku i jedva prošaputa Hvala, i neka ti bog plati za ovo gospodine. Amerikanci se oprostije sa Stamenkom i Jagodom i pođoše porti, a lepa Amerikanke, sada u seljaćkom odelu, uhvati ćatsu ispod ruke. Jedan Amerikanac uze fotografski aparat da ih snimi... Vidi ti, vraga jednog, kako je lepa divili su se seljaci Amerikanke. I vidi more, kako je lepo ono naše odelo na njoj! Ih, što mene ne uvati onako ispod ruke kao ćatu uzdisao je drugi. I posle nas ta više oro a Amerikanke seljaci ne pustiše dok se svi ne prihvatije jela Odjuriše oni autom, a narod opet nagnu Stamenkinjoj kući... Svi se snebivaju, zavide joj, devojke da pocrkavaju od muke Zar Jagoda, pa najlepša, a one toliko platile svoje haljine. Koliko su samo trćale, pa kupovale? A oni za one njene ćerge i suknetinu platili dvadeset hiljada! Te noći niko nije trenuo u selu, sve ih je mućila zavist i pakost, a učiteljica sutra govori jednom i drugom Koliko sam ja puta vama govorila, da nosite narodno odelo, a vi sve prodadoste za svilu, i trebalo je da dođu stranci, pa da vam kažu koliko je lepa naša narodna nošnja... Posle mesec dana Stamenka je imala dva voćića, nekoliko ovaca, patos u sobi, i još ostavila nešto za miraz Jagodi, jer je to ona zaslućila... I te zime Jagoda se udala za Miloja. Kao mlada venćala se u narodnom odelu i govorila je učiteljici Tebi gospođice, biću uvek zahvalna, jer da tebe nije bilo, onog dana na zavetini ja ne bi rii otišla u oro A još su nešto pretresali seljaci po odlasku Amerikanaca. Svi su hteli da znaju šta je znaćilo ono što je rekao ćata Aj lav ju I ćata im prevede To znaći ja vas volim Vidiš ti, lole jednog, kako on ume oko Amerikanke. Gde ti naući tu reć? Eh, gde naući! Bio sam posilni kod jednog oficira, pa imao guvernantu, i ja sam joj odmah zapeo za oko. I sve ona oko mene aj lav ju. I ova Amerikanke da je ostala, šepurio se ćata, morala bi u mene da se zaljubi. I ćata se bio toliko uzoholio, više nisu mogli da ga podnose u selu i dadoše mu nadimak Ajlavju. I tako ćelo selo naući jednu englesku rećenicu, i

momci izjavljivahu devojkama ljubav aj lav ju. A Perka dobi jednog dana pesmu od jednog zaljubljenog seoskog momka Kad ti ovo pismo pišem, Srcem mojim ja uzdišem, Bol bolujem, suze ronim, Suze ronim, pa ti zborim Ajlavju Zelen božur, zelen bor Izniko je pred tvoj dvor, U ataru đukin šor Čekam brzo odgovor Ajlavju

ZANAT ILI FAKULTET

Sve je to bilo zbog jednog kružnog isečka... Zaga je bila u drugom razredu gimnazije. Nestašna, mangupče, uvek na ulici sa dečurlijom, sva zaneta igrom školjice, piljci, preskakanje konopca, sve joj je važnije od knjige. Uzalud grdnje i pretnje, nekad i batine, i dogodilo se ono što je neminovna posledica kad je đaku posledaja briga knjiga ostala je da ponavlja drugi razred Učićeš, vala detence, svaki po dve godine, ali moraš da svršiš školu Nećeš ti meni bazati po kući... Valjda ti je otac ostavio imanje? Škola, to ti je sve, ćerko, sedi pa zagrej stolicu. Tako je grdila mati... Što nisi kao tvoja sestra. Vidiš kako ona uči. Nikad joj i ne spomenem knjigu, pa sve petice Zar to nije sramota, što si takva, pored onake sestre t.. Sve je nastavnice hvale i čude se, kako da rodim dve tako različite ćerke Kao da nisi moje dete Prosto, izrod jedan! Zaga je slušala natmurena lica, ali nije patila, niti primila k srcu te mamine reci. Samo progundā Ja ne volim da učim školu To razbesni i njenu stariju sestru, učenicu sedmog razreda gimnazije. Glupačo jedna, ti ne znaš vrednost škole. Jedna žena bez škole ne vredi za život... Šta ćeš da radiš? Da sediš kod kuće... Valjda si neka otmena gospođica, pa da ti uzmemo guvernantu da učiš jezik i sviraš na klaviru Daj ovamo te tvoje knjige da te preslišam Drži se dobro, ako ne znaš! I preslišavanje bi uvek popratio neki bubotak Tako je prisiljena da ponavlja drugi razred, a i pored preslišavanja uvek bi donela po neku dvojku To je jedilo njenu sestru Radu. Kolika je bila razlika između njih Ona je bila od prvog razreda odlična, pažljiva na času, najuredniji đak, sa tačnim pribeležkama, odličnim pismenim zadacima, primer celom razredu, nimalo pomodarka, uvek u skromnim đačkim haljinama Ona je bila jedna od onih retkih đaka koji školu gledaju kao ideal i cilj u životu. Inteligentna, sve je brzo shvatala načitana mogla je o svemu da razmišlja vaspitana domaće nikad nije bila buntovnik u razredu, nikad da učestvuje u nekim đačkim trikovima protivu nastavnica i školskog poretka. Pa ipak su je svi voleli i i nastavnice i drugarice. Odličan đak nije uvek simpatičan u razredu, kad je uobražen, ističe sebe i egoista je u svom uspehu. Ona nije bila takva. Njene sposobnosti odličnog đaka iskorišćavale su i druge Davala im je da prepisu zadatak, objašnjavala što nisu znale, vadila reći iz stranih jezika za ceo razred, prevodila sve što nisu znale, došaptavala im na času. Zato su je volele sve drugarice i ona je mogla imati uticaj na njih, zbog svoje dobrote, kao što se događa u mnogim razredima, gde ima štetnog i korisnog uticaja pojedinih đaka Samo nije mogla da utiče na svoju sestricu Zagu Svi saveti nisu pomagali... Ona je, prosto, osećala odvratnost prema školi, nastavnicima, udžbenicima, čak i prema mastilu i peru. I kad je počela Rada da joj objašnjava važnost škole, ona bi se mangupski i detinjasto

nasmejala Pričaj ti to drugome, ja ti školu ne računam ni u šta I tako je shvatala školu, tako je i prošla Pala je iz matematike Sad, ako ne položi, gubi pravo na školovanje Nisu joj dali celog raspusta nigde da ide. Zatvarali su je u sobu i morala je da uči, a ona je krišom metala u udžbenik nekakve priče i sa uživanjem čitala.

Jednom joj nađoše knjižicu sa pričama i baciše je u vatru Rada ju je poučavala, samo da joj sve utisne u glavu. I kad dođe dan da polaže ispit, svi su bili nervozni. Izašla ona da odgovara. I kao za inat, sve neka pitanja na koja ona ne ume da odgovori. Onda će reći nastavnica Kaži mi šta je kružni isečak? Ona ćuti. Dobro, kad uzmeš hleb, pa isečeš prvo parče, kako se to zove Zove se kraj ka E, kad je krajka, idi ti, blago meni, na mesto, pa da naučiš kako se to zove. Zaga pade na ispitu i izgubi pravo na školovanje Ništa je to nije uznemirilo. Samo je strepela od svojih, kako da im kaže? Došunjala se do kuće kao krivo kučence, ušla u sobu, ali mati izlete iz kuhinje Jesi li položila? Ne znam, samo nisam znala da kažem kako se zove krajka od hleba. Kakva krajka! začudi se mati. Šta tebi treba u računici krajka? To meni izgleda da ti nisi znala Rado, trči u školu da vidiš Ne mora da trči, ja znam Šta znaš? Pa znam, kazala mi poče malo hrabrije Zaga Pa šta su ti kazali? Kazali mi... da sam pala Pala! Znači više nemaš pravo da učiš. Teško meni nesretnici, šta sad da radim? zakuka mati. Zaga je pogleda i reče bezobrazno Šta se dereš? Ja volim što sam pala, bar neću više u školu... Šta kažeš? Voliš da ne učiš školu? I mati je dočepa da iskali gnev, i udarala je, čupala za kosu, gurnu je u sobu. Ona vrisnu na sav glas dojuri i Rada, udari je i ona i Zaga se rasplače. Dojuriše dve usplahirene komšinice. Vide, mati plače. Zaga se dere. Šta je po bogu? pitaju. A mati nariče Izgubila je pravo na školovanje Šta sad da radi nesrećnica? Valjda sam bogata, nego živimo od penzije Komšinice su je tešile Nemoj da očajavaš. Pa kad ne može da uči neka je kod kuće. Upregni je, pa neka radi... Ili je daj na

zanat. Kakav zanat? Šta ona ume da radi? Zaga, sva raščupana i uplakana, podiže glavu Ja više volim zanat nego školu Reč da nisi prisnula! ciknu mati. I ceo dan svi su bili utučeni, kao da su nešto ogromno izgubili... Zaga se prva umirila Isplakala se, suze su se osušile, osetila je glad, dobro se najela i izvukla iz svoje kutije lutku i raznobojne krpice i počela da šije lutki haljinu... Prošla su tri meseca Rada je bila maturantkinja, a Zaga je još sedela kod kuće. Koliko nije imala smisla za školu, toliko ga je imala za domaći posao. Čistila je, pomagala majci u kuhinji, nekad i sama kuvala ručak, kad bi mati morala na pijacu ili imala neka druga posla Mati je bila udovica, imala je muževljevu penziju, od toga su živele, i kao svaka skromna žena, umela je tu penziju da rasporedi, da uvek lepo izađu na kraj. Jedina joj je želja bila da svoje dve kćeri školuje. Rada je ostvarila sve njene nade, ali šta da radi sa ovim derištetom? Kako da dopusti da sedi kod kuće Nema miraza da joj da za udaju, a bila je svesna kako se teško udaju devojke I bunilo ju je to što sedi ovako kod kuće, ništa da ne nauči, a već joj je četrnaesta godina Dok Zaga jednog dana ne reče mami Htela sam, mama, da ti kažem Ja nisam nikad volela školu, ali oduvek sam volela da budem šnajderka. Šnajder ka! iznenadi se mati... Ej, crna ćerko, nisi ti ni za to Zar to da dočekam? Moj otac je bio pukovnik a unuka da mu bude šnajderka. Ja ne nalazim mama da će to poniziti našu porodicu Zamisli, mama, ja naučim šnajderaj pa otvorim svoj salon, kao gospođica Olga Eto, baš bi volela kod nje da učim Ti salon da otvoriš! Teško meni! Treba imati dara i za krojačicu, a ti nizašta nemaš, i ne možeš da se skrašiš na jednom mestu... Pa ded, reci mi, zar ti je to lakše, da sediš za mašinom nego za knjigom... Meni je lakše, i ja osećam da ću taj posao lako da naučim Ništa dok Rada ne dođe iz škole. Razgovarat ćemo o tome Šta imaš Radu da pitaš. Ja to volim i hoću da učim... Rada neka bude gospođica a ja ću da budem šnajderka... Posle nedelju dana Zaga stupi kao šegrt u krojački

salon gospođice Olge Ona je već imala prve pojmove o šivenju. Znala je i bod pred iglu, umela je da ušije drikere, a to su poslovi šegrta, koje je ona vežbala šijući haljine lutkama Još iz osnovne škole pokazivala je smisao za lutkine haljine Čak je pravila i kombinaciju boja, umela je da izvede aranžman sa čipkama i pantljikama, koje je nalazila po fijokama, vežbala se da umetne gode, skroji volan ili prišije karneriće Taj krojački zanat ju je tako jako zainteresovao da se sad kao šegrt uvek kod kuće vežbala, da nešto skroji, neku minijaturnu haljinicu, koje je navlačila na svoje lutke, i te njene male gospođice pozirale su sada svuda u sobi, na sofi, fotelji, na jastučetu, sa onim svojim začuđenim očima, ili koketno gledajući iskosa Mama još nije verovala u njen krojački talenat i ode do gospođice Olge da se obavesti. Iznenadila se njenim pohvalama. Tako je pažljiva, pedantna, najbolje prišiva drikere, i nikad da joj se ne izvuče konac kad rubi suknju Njoj obično dajem da opšiva ivice šavova, jer radi tako sitno i brižljivo Mati je prvi put bila srećna zbog nekog uspeha svoje Zage. Voli ona da šije hvalila je sad i mati. Nije htela samo da uči školu A što meni fali, gospođo, što nisam učila školu? primeti krojačica Ništa vam ne fali, imate zlatne ruke I ovoliki salon držite. Koliko plaćate kiriju, ako smem pitati? Dve hiljade Bogami dosta Znači da dobro zarađujete. Pa prilično. Mogu lepo da živim I svake godine odem u Beč ili Pariz da pregledam novitete. Lepo, bogami, lepo! šaputala je mati. Volela bi da i moja Zaga bude takva krojačica, kao vi. Strpljenja gospođo, pa sve može biti. Ako ona bude vredna i pažljiva, naučiće Od idućeg meseca plaćaću joj deset dinara dnevno To je prva plata, a ona je zaslužuje Hvala, gospođice! Ja sam je vama predala, a vi budite strogi prema njoj, slobodno je izgrдите. Nije htela školu, pa neka nauči zanat. I mati ode raspoložena kući, koliko zbog onih pohvalnih reci krojačice, toliko i zbog onih deset dinara I kako Rada naiđe, ona se pohvali Znaš, bogati, da naša Zaga dobija platu. Trista dinara mesečno. Da čuješ kako je hvali krojačica. Kaže da joj je najbolja učenica Hm, najbolja učenica u šivanju Bolje bi bilo da je najodličniji đak u školi Šta će biti Šnajderka i ništa više. A mogla je da svrši univerzitet. To je za nju bilo Pa šta ćeš, dete, moramo i sa ovim da se pomirimo Nemoj da je ismejavaš. Neka je, molim te. Može još nešto da joj dune u glavu, pa da napusti i taj zanat Pa što onda? A neće nam biti ni na odmet onih njenih trista dinara. Rada je već bila pri kraju studija, a Zaga je uveliko bila radnica u salonu Sad je već imala šesnaest dinara dnevno. Umela je već samostalno da kroji, prisustvovala probama sa krojačicom, konsultovala se sa njom kad je bio u pitanju neki aranžman ili detalj. Postala je pomoćnica krojačice. U njoj se osećao izrazit krojački talenat i smisao za modne finese. Više u kući niko nije brinuo ko će da šije. Sve je to Zaga šila i mami i Radi, a njena plata i te kako se psetila u kući Rada nije osobito cenila njenu krojačku veštinu i prekoravala ju je što ništa ne čita Ti samo pratiš modne žurnale, a trebala bi da i neku knjigu pročitaš. Donosila joj je beletristiku. Zaga bi pročitala dvetri strane, pa bi ostavila, opravdavajući se da nema vremena, na šta bi se Rada ironično nasmejala Zanat i fakultet, kao da su razdvojili sestre Rada je imala svoje društvo, svoje žureve, svoj dansing. Uvek je radije išla sa svojim drugaricama, nego sa svojom sestrom. Zagu je to bolelo, ali nije umanjivalo njenu pažnju prema njoj i ona joj je uvek šila, čak i novčano je pomagala, jer je imala svoju platu. Dve godine prodoše. Zaga je sada imala svoj samostalni salon, a Rada je bila suplent u unutrašnjosti i otišla je sa majkom Iz dana u dan, salon Zagin sve je više napredovao.. Imala je mnoštvo mušterija, otmenih dama, činovnica, a kriza koja je

sve zahvatila i šibala, nije mnogo nautila njenom radu Počela je već i da štediti, pomišljajući da ona neće imati nikakvu penziju i trudila se da se sve više usavrši kako bi izdržala konkurenciju vejikih salona Rada je pokatkad pisala, kad bi trebalo da joj nešto sašije, ali te dve sestre uvek su bile dva pojma šnajderka i fakultetski obrazovana žena. Kao intelektualka, ona nije htela da u krojenju vidi umetnost. Moda je za nju bila beznačajna i ništavna, ona se oblačila, istina, uvek lepo, prepuštajući sve ukusu svoje sestre. Ali smatrala je da toaleta nema toliku vrednost u životu kao umni rad Osećala je koliko je iznad te svoje sestre, i sa zavješću, a katkad i sa ironijom, posmatrala je kako ona zgrće novac i pitala se Zašto? Ništa ne učiti a bogatiti se, a ona je toliko učila Ali kad je pomislila na njihov socijalni položaj, osećala je zadovoljstvo... Ona je fakultetski obrazovana žena, svaki joj to mora priznati a što je njena sestra? Samo krojačka i ništa više. I ima dok radi, a kad ostari? Penzija joj ne ide kao njoj. I neće je ceniti u društvu kao nju I tada se dogodilo ono neočekivano, strašno Rada bi reducirana... Saznaše da njena mati ima penziju, a ona je zauzimala mesto drugima, kojima je potrebnije, i bilo je sasvim opravdano da joj otkazu. Zaga to pročita, oseti bol, znala je kako će njena sestra to da primi i odmah joj napisa Dođi sa mamom, pa da živimo zajedno Mamina penzija i moj prihod biće hvala bogu, dovoljno za život I nemoj ništa da se sekiraš. Znam, ti si osetljiva, toliko si volela školu, ali šta ćeš, takvo je vreme nastalo da svi ne mogu da budu činovnici. Kod nas je još bože pomozi, ali ima mnogo kritičnijih situacija Preseliše se Zagi. Rada je bila sva utučena Toliko učila, toliko idealisala o školi, toliko uložila truda, a sad? Ništa Šta sad da radi? Gde da se okrene? Kako da se uposli? Da daje časove? A koliko njih svakog dana u oglasima dnevnih listova nude instrukcije? Eto šta znači fakultet! Učiš, opredeliš se za jedan posao, određena si da budeš gospodin ili gospođica i nađeš se bez posla kao svaki radnik. Tvoje dostojanstvo i socijalni položaj ne dopuštaju ti da se prihvatiš svakog posla I teži ti je položaj nego radniku. On će da stane ispred onog šaltera, da čeka hleb, prići će na ulici i zaprositi milostinju, doći će mu u kuću dobrotvorne dame, udeliti pomoć, a ti si fakultetski obrazovan čovek i kad si gladan moraš da misliš na svoje dostojanstvo i kad te gazda izbacuje iz stana, moraš da trpiš, jer si svršio fakultet. I prvi put sada, u ovoj duševnoj patnji, Rada je počela da ceni svoju sestru i njen zanat. Eto ona se ne plaši redukcije. Ona može da strepi od krize, da će jednog meseca zaraditi više, drugog manje, ali niko ne može da joj uskrati njen posao, niko ne može da joj kaže Ovog prvog ti prestaješ da primaš platu Koliko tek stvara radosti taj prvi kad donosi platu, toliko i tragike kad dođe onaj dan da se ne primi ništa i kad je intelektualac onesposobljen za svaki rad Nijedna navika života ne može da se obustavi, pa čak i onog prvog kad se ne primi plata kad stomak krikne Hoću da jedem Razočarana fakultetom Rada je tek sada osećala zahvalnost prema svojoj sestri. I jednog dana ona dohvati sve svoje knjige, strpa ih u jedan sanduk i odnese ih na tavan, uđe u salon svoje sestre i sa osmehom joj reče Od danas postajem tvoj šegrt. Daj da ti ušivam drikere. Sad ću ja kod tebe da učim zanat, jer vidim da tvoj zanat više vredi nego moj fakultet. Ah, ja to neću odbijala je Zaga. Meni nije teško sestrice, da te izdržavam Čitaj ti tvoje knjige Ne, od knjiga nema više koristi... A kako si ti obožavala školu Jeste, a tebe prekorevala što nisi učila. Znam, i meni je bilo žao jer sam osećala kako omalovažavaš moj zanat... Bila sam u zabludi. I ja sam kao devojčica osećala da nemam smisla za školu Šta bi bilo sa mnom da sam učila? S mukom bih prelazila iz razreda u razred, uvek bi me grdili u

kući, patila bih i ja i vi, učila s mržnjom gledajući u nas12 tavnica svoje neprijatelje Zar je to potrebno? Zar je škola jedini put u životu? Zar nema i drugih ciljeva? Eto, ja sam postala odlična krojačica, a bila bih rđav đak i svakako rđava nastavnica ili činovnički kadar Zaga zagrlu sestru. Znači da me sad ceniš kao šnajderku? Još koliko Eto, daj mi nešto da šijem Ne, ti ćeš meni koristiti kao intelektualka. Prevodićeš mi žurnale i ako hoćeš uči dekorativnu.umetnost, pa ćemo je primenjivati u modi.

ZAROBljena MLADOST

Stanovala je sa devojčicom u jednom od onih beogradskih dvorišta koja liče na turski ćorsokak, sa olukom na sredini, uvek vlažnih od pomija, gde su stanovi niski, izvitoperenih prozora sa jednom stepenicom, loncima i šerpama cveća uz sami prag, i onim sitnim suncokretima koji jedini daju kolorit takvom dvorištu i večno zategnutim uzetima, kao na jedrilici, na kojima se stalno sušilo rublje. Ne suviše fino, već rublje sa vezom i jeftinim čipkama, i čaršavima od amerika Tu na dvorištu u jednoj sobi i kujini stanovala je ona, udovica sirota, ali raskošno lepa u svom siromaštvu iako je većito šila rublje i za novac krpila tuđe košulje. Muž joj je poginuo u ratu i ona je primala jadnu invalidninu. Ali dve vredne ruke su dopunjavale njen prihod. Tako da je ipak pristojno živela sa devojčicom od četrnaest godina, koja je radila u nekom modnom salonu. Moglo joj je biti više od trideset godina, i u toj čistoj maloj kućici ona je sa svojim belim i rumenim licem ličila na saksiju cveća iz staklene bašte koja se slučajno našla u tom kućefku i uzanom dvorištu. A ceo taj ćorsokak bio je svojina jednog bogataša, rentijera, matorog momka koji je stanovao u svojoj raskošnoj vili, a te stanove je još ranije kupio na rentu, pa, ako mu dođe ćef on će ih jednog dana sve porušiti i sagraditi palatu za rentu. Pomisao o rušenju plašila je ćelo dvorište, siromašni radnički i zanatlijski svet. Gde će posle? Gde da nađu stan? I svaki dolazak gazde doćekivan je sa strepnjom, da on slučajno ne kaže Tražite stan, ja ću sve ovo da rušim Lupkajući debelim štapom sa skupocenom drškom lagano je išao kroz dvorište, zagledajući u svaka vrata, ali nigde nije svraćao Tako, zastajući i razgovarajući s jednom i drugom kirajđikom, stiže do udovićinog stana. Ona je baš pekla palaćinke sva se zarumenila kao roza božur, malo razgalila grudi pa se videla belina njenog vrata, i vrh Venerine doline, sve prevučeno rože bojom od vatre, i u tom rumenilu njene crne oći bile su sjajne kao ugalj Gazda zastade pred njenim vratima, zagleda se iznenaćeno u udovicu, lice razvuće u osmejak, a oći mu se zacakle. Ona dovrši jednu palaćinku, ruke obrisa o kraj kećelje, stade na prag, pozdravi gazdu i pozove ga da uće

u kuću. On se zahvali, ali osta pred njenim pragom i razveza se razgovor. Komšijke, sve na pragovima prateći gazdu, sakupiše se oko njega, i on, obićno hladan, neumoljiv i osoran, sad se nešto umilostivi. Sa osmehom je slušao njihove molbe, te jednoj da izmeni peć, jer se puši, druga je molila prozor da joj opravi, jer zjapi i zimi bije hladnoća, trećoj je prokišnjavao krov, a svaka je ponešto molila, a on, na veliko iznenaćenje svijju, blago je govorio Dobro, popraviću vam sve i za to vreme nije mogao da odvoji zamućene oći od lepe udovice I s nekim naroćitim raspoloženjem ode gazda iz dvorišta, a kad se on udalji nastade žagor, smeh i šala. Žene počese da zadirkuju udovicu More, vide li ti kako gazda ne mogaše da se odvoji od tvog praga?

A druga je savetovala Ludo moja, ne umeš ti da živiš, da sam ja tako lepa kao ti, uhvatila bih ja ovog matorog, ne bih cele noći kvarila oči nad tuđim rubljem A udovica se smejala i odbijala sve te šale, jer iako je bila sirota, nije mogla da se oduševi trbušastim gazdom, debela vrata, bezizraznih očiju i retkih trepavica Posle šest meseci nastadoše neke promene u dvorištu pod uticajem lepih udovičinih očiju Ona se preseli u stan sa ulice, sa dve sobe i kuhinjom, najlepšim međ svim stanovima. Dvorište bi betonirano, sve kuće okrečene. A najvažniji događaj Udovica postade gazdina ljubavnica. Niko joj to nije zamerao u tom dvorištu, štaviše, hvalili su je za taj uspeh, jer ona postade kao neka polugazdarica, koja se zauzimala za sve komšinice, jer je sama bila siromašna i u životu se mučila. Njen uticaj mogao se odmah videti na svim kućercima. I tako su svi bili zadovoljni, sigurni da gazda neće rušiti kuću. Izjutra bi se komšinice šetale sa punim džezvama kafe i pozivale na taze slatko, a u podne su se nosili tanjiri s pitama iz jednog stana u drugi. I udovica je osetila blagodati promene. Gazda joj je nabavio nove stvari, izbačen je stari šifonjer i krevet na sklapanje, a lepi, beli krevet, sa mesingom, čaršavi od markizeta, jedan divan i stolovi zameniše njenu sirotinjsku starudiju Šila je manje za komšiluk, da nečim utuče vreme. Gazda naredi da devojčica prestane raditi u salonu Ja ću se postarati da je udam, govorio je udovici. Nemoj da puštaš dete da ide ulicama samo, ne znaš ti kako su pokvareni muškarci I to dete poče da buja, napreduje, da se prerano razvija i sazreva, i u šesnaestoj godini devojčica je bila zrela kao breskva. Sve je na njoj drhtalo od snage i buj77 nosti, a lice je dobilo neku meku, božanstvenu lepotu, blagi sjaj u očima, koje su milovale, sanjarile, za nečim čeznule... Udovica je obožavala svoju kćer, tu malu Lалу, sad već izraslu devojčicu, a njen ljubavnik je pokazao puno roditeljske pažnje prema detetu. Jednog dana donesoše kući klavir, poklon od cike, kako je Lala zvala gazdu, i čudno su se razlegali zvuci klavira u tom malom ćorsokaku. On joj uze nastavnicu za sviranje, i za francuski jezik, jer zašto da devojčica ostane nevaspitana kad je on bogat i može lepo da je uda. Sa roditeljskom ljubavlju starao se o njenom vaspitaju, vodio je u pozorište, izlazili su u bioskop, leti ju je sa majkom slao na more, i posle tri godine devojčica postade prava lepotica. I tada se desi nešto nepredviđeno, strašno! Gazda se zaljubi u tu devojčicu, pomahnita za njom poznom strašću bogatog, sitog i zadovoljnog bečara kojem je u njegovoj palati nedostajala samo mladost. I on jednoga dana iznese svoj zahtev udovici sa bestidnošću matorog momka koji zaboravlja šta mu priliči, a šta ne, i reče joj hladno, nemilosrdno, ne misleći kakav će bol zadati njenom srcu majke i ljubavnice. Ja hoću da mi je daš za ženu, inače ću ti uskratiti sav prihod Udovica ostade zabezegnuta, kao ošinuta gromom. U trenutku joj dođe da poludi, zatim ciknu, rasplaka se, razbesni. U njoj se probudi tigrica koja hoće da spase svoje mladunče. Zar njemu da da svoju kćer, njemu, prema kome je i ona toliko puta osetila odvratnost, zar da to dete nežno kao krin, on uprlja svojom starošću? I krik bola, poniženja i uvređenosti otrže joj se iz grudi. Dođe joj da skoči na njega, da ga udari, ali se samo sruši nemoćna i zajeca A on se udalji hladno i opet ponovi Hoću da mi daš svoju kćer jer je volim. Zato sam je vaspitao i zbog nje sam i tebi pomagao. A ona ostade nemoćna, satrvena, sa tom strašnom mišlju šta da uradi? Da li da se vrati svojoj sirotinji, da ga odgurne? Druga misao odmah je obuzme A šta će biti sa detetom? Ona je navikla na ugodan život, ništa ne zna da radi, i ti si to dopustila, vaspitala si je tako ne znajući da spremaš klopku i sebi i kćeri, i sad, ili je udaj za njega ili pusti da je ulica odvuče i

upropasti. I sva satrvana i raskravljenjena srca poče devojčicu da priprema za ovaj brak Kao ljubavnica nije patila jer ga nije ni volela, ali je stradala kao mati koja voli svoje dete, žrtvuje se za njega. Jer ona je svu ovu ugodnost volela samo zbog svoje Lale, radovala se da ona proživi svoju lepu, srećnu mladost, da je uda za onoga kog ona zavoli. I u tom matorom bogatašu, najviše je cenila tu roditeljsku nežnost, koju je osećao prema njenom detetu, a nesrećnica nije ni slutila kakve se odvratne i gnusne želje kriju iza te roditeljske ljubavi. Pri prvoj reci o braku, devojčica se rasplaka, a kad joj reče ko je traži, devojčica udari u vrisku. Ona neće da se udaje, čiku voli kao oca. Tuga i očajanje stegnu joj srce A on, taj matori zavodnik, poče da joj donosi poklone svilene haljine, fine cipele, krzna, nakit, bonbonijere. Kupi joj i auto, odvede je da joj pokaže raskoš svoje kuće, koja je bila uređena prefinjenim ukusom, sve to kako bi namamio to lepo dete kao kakvim igračkama. A devojčica, još neuka, ne znajući šta je brak, poče da se miri sa tom mišlju, i majka, sva još nesrećna, opet poče da je teši Pa možda će biti srećna, imaće svega i svačega u kući, živeće kao mala kraljica I mlada lepotica, pođe za ružnog, debelog, starog bogataša. Kroz raskošne apartmane svoje vile mlada žena seta kao mesečarka Svuda bogatstvo, lusteri koji bacaju sunčanu svetlost, abažuri erotičnih boja, salon Luja XV, meki tepisi i gobleni, fini porcelan i kristal, srebro, teške vitrine i ormani, i krevet ogromni, širok, sa pokrivačem od skupocene čipke Devojčica ide kroz sobe, ravnodušna na sve, dođe do spavaće, pogleda krevet, strese se i zadrhti Ah, ta postelja od atlasa i čipke, koliko je se užasavala Ona steže zube, njima zaškripi, gotovo da je obuzme histerični napad, da pokida sve te čipke i atlas, da sve pobaca po sobi razbija lomi, krši, gazi. Uh, kako ga mrzim, kako mi je odvratan I ona ga vide u postelji noću, pokraj njene lepe, devičanske glavice, kako hrče razjapljenih usana, glupa lica, prosedih čupavih grudi, koščatih ruku I ona plače, i pita se Šta je ljubav? Šta je brak? I zavidi svakom, svojoj služavci, koju čeka njen mladi žandar, gimnazistkinji koja seta sa gimnazistom, gospođicama koje prate kavaljeri, mladim ženama koje se naslanjaju na ruku svojih mladih muževa Ona nije znala šta je slast poljubaca, zagrljaja, milovanja Uvek je drhtala, tresla se kad bi je on zagrlio, gotovo se odupirala o njegove grudi, vređao ju je svaki dodir njegove ruke, i često bi ugušila krik očaja i odvratnosti. A on još više poludi, zaljubi se, poče da pati. Ona u njemu rasplamti želju da joj se dopadne poče da se doteruje, ulepšava, da upotrebljava sva moguća kozmetička sredstva, da ide na masažu i stavlja parafinske obloge na trbuh i lice. I postade još ružniji, mršaviji i smežuran. A mlada žena se prolepša, samo joj se ispod očiju utisnu tuga, i večno melanholični sjaj u pogledu. Još nešto pojača njen bol oseti da će postati majka. Njega to bezumno obradova, on je obaspe poklonima, a ona gledajući njegovu ružnošću, ponavljala je sa užasom Da li će i moje dete biti ružno na njega? I meseci su prolazili a nju je uvek progonila ta misao, i sa strahom očekivala to malo biće, kome se nije mnogo radovala, jer nije bilo plod slatke, ljubavne veze Prošlo je nekoliko godina Na plaži Crikvenice jedna divna mlada žena seta sa devojčicom od tri godine. Ona je predmet opšte pažnje, sa svojom sanjalačkom lepotom, i njenu pojavu na pesku iščekuju mnogi mladići da bi videli taj stas finih oblika, koji je zadržao svu draž mlade devojke. Začikuju njenu devojčicu svi kavaljeri, mame je, otpočinju razgovor da bi se na taj način upoznali sa mamom... Znali su o njoj da je udata za starog, ružnog bogataša. I to saznanje, da je ružan i star, svima mladićima ulivalo je nade u

uspeh. Ili niko nije mogao uspeti... Kao da su utrnula sva njena osećanja ženke, još uvek je sva bila zaplašena pri pomisli na ljubav, koja je na njenom čednom telu ostavila najružasniji utisak. Tako je bilo sve do jednog dana Svetio, sunčano podne i more je blistalo kao posuto školjkicama... Ona je ležala na pesku, zapravo prekrivena peskom. Samo su joj bronzaste ruke bile više glave, a lepe oči boje maslina gledale su u daljinu, preko puču ne, zamišljene i setne Iz kabine, baš do njene, izađe jedan mladić. Oh, kakva pojava, kakve snažne mišice, kakve oči, crne kao more u tamnoj noći i tople kao sunce! I ona seti da je taj pogled zapali kao onaj vrući pesak oko nje Devojčica joj pritrča sa velikom školjkom, viknu Mama, vidi školjku Ali pri trčanju pade, školjka joj raseče ruku, i dete visne Ona skoči da dignete, priskoči i mladić. On bi brži, uze devojčicu u naručje, predade je majci, otrča da donese vode da ispere krv na ruci. I tako se upознаše. On je bio musliman, beg iz Bosne. I zaljubiše se jedno u drugo. On, sa svojom vatrenom prirodom Bosanca, koji nosi sevdah u žilama, ona, sa strašću mlade žene devičanskog srca, koja u braku nije upoznala ni ljubav ni milinu Ona zavoli njegove plamene oči, njegove snažne ruke, koje su stezale i lomile njeno telo, tople usne sa mirisnim dahom, mladu muškost koja je i nju raspljivala, bacala u božanstveni zanos do obamrlosti i nesvesti. Ona zaboravi sve, predrasude, društvo, muža, dete Šetala je sa njim, vozila se u čamcu za tamnih noći kad bi samo fenjer bacao svetlost duboko do dna. Gledala je kristalnu morsku vodu, strašnu i tajanstvenu, sa morskim zvezdama, polipima i ribicama koje su presecale vodu kao srebrne strelice, uživala gledajući svetlucanje kad veslo razmane po talasima i ono se prospe svuda unaokolo čamca kao plavičaste perle I oni su u toj lepoti prirode bili lepi, i njihova ljubav ogromna kao pučina, i strast snažna kao talasi. Sedeli su jedno pokraj drugog, sliveni u jednu siluetu, i on je ispijao njene usne, a noć je nad njima širila svoja krila, kao da hoće da ih skrije, da zaštiti njihovu ljubav Telegram je došao kao ubod kame. Muž je javljao Sutra dolazim u Crikvenicu. Ona je išla kao u nesvestici, dok je on zurio u depešu. Sami su bili u maloj aleji, ispod široke palme. Mirisala je topla primorska noć, iz daljine se čuo džez, sa mora je povetarac donosio odlomke pesme, a negde je netko prebirao po gitari.. On ju je stegao u zagrljaj kao da hoće da je izlomi. Zagledao se u njene oči i na njenim usnama šaputao kroz svoj vreli dah Hoćeš li da bežiš sa mnom, da mi budeš žena? A ona, sva obamrla od ljubavi, malaksala u njegovom naručju, prošaputala je uzburkanih grudi, sa slašću koja joj se razlivala po celom telu i gušila je Hoću! Posle dva dana, po muževljevom dolasku, jurila je sa njim belim drumom pokraj mora Ah, kako je sve slatko vedro, nasmejano.. Delfini izvode svoje akrobatske skokove, galebi krešte i lete kao beli oblaci, lađe plove sa dugim šlepom penušavih brazda, a kose padine obala prelivaju se u zelenilu smokava, loza i maslina... I sve se smeši oko njih i njihove mladosti, blista kao talasi na suncu, i ništa, ništa ih neće razdvojiti Posle dva meseca ona je bila begova žena, prešla je u muslimansku veru živela je u lepoj begovskoj kur či, isto tako raskošnoj kao što je ona njenog prvog muža, ali ovde je njihova ljubav svemu davala sjaj, poeziju i toplinu. A noć kad se spusti, ona više ne drhti, ne plače i ne steže zube, već sedi u bašti, ispod kajsije i visokog oraha, a ruže oko njih mirišu i zalivene rondele cveća šire neki miris koji draži i opija sva čula I beg je zaljubljen, lud za njom, nežan, strastan i ljubomoran, a ona voli i njegov ljubomorni gnev i njegovu plamenu strast. Pa, ipak, poneki put, njene oči kata da tuže za nečim kad je sama, često krišom obriše suze. Za kim ona žali? I tada je sedela zamućenih očiju i pisala

je Draga moja mama, znam, da ti nisi osudila moj postupak. Ti si patila zajedno sa mnogom ove četiri godine. Mada si krila od mene svoju tugu, a i ja sam se pravila pred tobom srećna, ti si videla bol u mojim očima, kao i ja u tvojim Sada sam beskrajno srećna. Poznala sam šta znači voleti i biti voljena. Ja ću umeti da sačuvam svoju sreću za kojom sam toliko čeznula Nisam bogata kao tamo, kod njega, ali meni je odvratna sva raskoš njegove kuće onako isto kao i on. Samo jedno moram da ti kažem, draga mama, nije mi sreća potpuna, uvek ima nešto što je muti, što me rastužuje To je moja mala Ljiljana Oh, ja ne mogu nikad da je zaboravim, ja je vidim izjutra, kad se budi i dolazi u moj krevet, ja se probudim noću, pa se sećam kako mi ona iz svog krevetića pruža ručice, i cele noći držimo se za ruke. A sad se probudim noću i zaplačem kad se setim njene bele, meke ručice, koje me sad traže, a mene nema Oh, taj odvratni čovek! Ukrao mi je i moju materinsku ljubav, kao što je bio zarobio i moju mladost... Mladost sam svoju oslobodila, ali dete svoje nikad neću osloboditi, ono je njegovo i u toj kući uvek je ostao deo moje duše, i sada, u mojoj sreći, uvek je jedan prigušen bol, a to je osveta toga čoveka Njemu zakon daje pravo da zadrži dete, a mene smatra preljubnicom, iako je on izvršio zločin nada mnogom, i svojom starošću oskrnavio moju mladost. Oh, mama, zašto si me udala za njega? Oprosti što tako govorim, ja znam da si ti mislila da ću uz bogatstvo biti i srećna, ali bogatstvo ne daje sreću, bez ljubavi i mladosti. Mogla sam biti i ja kao druge žene, da ga varam, da uvodim u kuću ljubavnike. Ali ja to nisam mogla, nikad ga nisam prevarila, a kad sam osetila da volim, da ne mogu živeti bez čoveka koji i mene voli, ja sam ga ostavila... Ali nikad nisam znala, da ću u toj kući ostaviti jedan deo moga srca. Ti možeš mama, da odeš do njegove kuće, ah, idi da pomiluješ moju malu Ljiljanu. Izljubi njena ustašca, koja su mi tako tepala, one bele ručice koje su se savijale oko moga vrata. O, ja je neću nikad zaboraviti, i kad poraste, ja ću je videti, ispričaću joj sve moje patnje i ona će me razumeti i oprostiti mi.

KAD ĆE MAMA DA SE VRATI

Kroz tišinu bolesničke sobe čuje se samo suvo kašljucanje i kratko, bolno otkucavanje sata, kao udarci srca, koji samo čekaju svoj poslednji minut pa da se zaustave Otpoče kiša sa krupnim kapima, koje lupkaju u prozor kao dobovanje dečjih prstića. Sunca nestade i posljednji zrak sakri oblak. Iščezoše refleksi sa zida što su podrhtavali na šarama, igrali se, oživljavali ih i zabavljali bolesnicu onim svojim raznim odblescima. Sad je sve sivo i kao ugašeno. Samo se svetli pokrivač narandžaste boje, tako lep, kao bralčni, još nov, opružen preko toga nežnog i poraženog tcla, bez konture, gotovo rasplinutog na kosturu Bolesnica savi koleno, diže ga teško, s mukom, a ispod pokrivača oseti se oštar ugao kosti... Opruzi ruku, uze limunadu, prinese je suvim plavičastim, istanjenim usnama Kroz otvoreni prozor pirnu svežina i odnekud jorgovan i kao da potisnuše onaj bolesnički, miris limuna i neki kiseo dah sa postelja. Bolesnica je sama u sobi. Mlada devojka, tek joj osamnaest godina. A bolest je započela pre dve godine, neosetno, nekako se krišom prikradala, zavaravala je i davala joj nade, sve do sada.. Ona to još ne zna, ne sluti. I juče je pričala sa mamom o tom danu kad će dobiti mesto daktilografkinje. To je bio njen ideal. Sedeti, kucati za mašinom u kancelariji, nameštati listić hartije i prvog primiti platu. Tu ćeš platu da čuvaš, za udaju. Kupovaćemo ti stvar po stvar,

pa lepu spremu da odneseš kad se udaš govorila je mama. A ja i otac ćemo da taljigamo, dokle možemo, ja za tuđim koritom. I od te svoje zarade, za koritom, mati joj je kupila ovaj beli krevet i pokrivač, njoj, Dančetu svom, tako lepoj, sa nežnim plavim očima, od koje je htela da napravi pravu gospođicu A ona sad leži u tom krevetu, sama u sobi, sa teškom boljkom u grudima, upalih očiju, još većih od bolesti, bleđa lica, bez osmeha, bez radosti, bez pokreta, tu pala čela težina njenog tela. Leži u jednoj sasvim maloj, čistoj, beloj sobici, koja gleda iz dvorišta na kancelarije jednog privatnog preduzeća u kojem je njen tata poslužitelj. On je sad tamo da se nađe, da poslušati i dotrči, kao zatreba, da nešto doda. Izlazi nekako bojažljivo i oni iz kancelarije pogledaju na taj prozor iza kojeg leži tuberkulozna bolesnica. Koraci se čuše u predsoblju, vrata se otvoriše, uđe tata. Prilazi bojažljivo postelji, sav pogrbljen, smanjen. Dance, sine, kako ti je? Da li bi štogod jela? Malo mleka? Ne mogu tata, ništa mi se ne jede Ah, tako mi je danas teško. Proći će to, ništa to nije. Znaš kako ti je bilo teško pre nedelju dana, pa si posle ustala, šetala po avliji... Šetala sam onda, ali sad su mi noge tako teške, ne mogu da ih podignem. Oh, kad će mama da se vrati? Sad će, sine, mama, sad. Eno, pet je sati. Do šest će oprati veš. A ti znaš kako ona brzo radi... A ako se oduži ova nadnica. Znam, nekad ostane do sedam pa i osam. Kod njih je vešernica čak na man88 sardi, četvrti ili peti sprat. Sirota mama, tu se najviše umori. Mora sav veš da nosi iz partera, pa drva iz podruma. Eh, da ja imam veću platu, ne bih joj dao da se muči za koritom. Čekaj, kad ja postanem daktilografinja, neću dati mami da pere veš. I svake nedelje ćemo ići u bioskop Znaš, uzećemo ona mesta od pet dinara. Težak kašalj je zagrcnu, ona prinese maramicu i ispljune Da si bar ti, tata pored mene, nego ovako, sama. Ali idi u kancelariju, bojim se, hoće da se naljute, može neko da te zovne. Šta bismo radili da izgubiš to mesto. Da ti donesem samo mleka. Uzmi, sine, malo sa kiflom. Tako. Pij još malo. Pa će naše Dance da ozdravi, pa da tražimo službu, pa ko će onda s njom činovnica! Idi, tata, idi molim te. Namesti mi samo sat da ga gledam, da vidim kad će mama da dođe.

Otac izađe, zastade u predsoblju, još više pogrbljen, glava mu se povi, uhvati se rukama za kosu i njihajući glavom, kao da nariče ili kuka, zaplaka, ugušujući jauk u grudima. Onda izbrisa suze, ubrza, utrči u kancelariju. A bolesnica opet osta sama. Kiša se utiša. Kroz rascepljeni oblak pade zrak sunca na okno od kancelarije preko puta njene sobice i sa okna baci purpuran refleks na njen zid. Opet zaigraše šare na zidu. Ona se nasmeši na taj zrak sunca i na one šare. Taj zid bio je ceo horizont njena života i rasonoda. Zagleda se i opet nađe sve one sličice koje su joj se predstavljale od onih raznih vijuga Jedan zečić, pa je jedna zmija... A tamo dama sa lepezom. Jedan čiča, kao patuljak, sedi, baš pravi čiča Sat poče da otkucava... Šest. Oh, sad će mama da se vrati... Sad će i činovnici da odu. Ona voli da vidi onu malu crnomanjastu činovnicu. Uvek se smeje i ima tako lepe zube. Mora da je zaljubljena. Neko je mora voleti. I lepo se nosi. Danas je imala teget haljinu. Činovnica izađe, otvori tašnu, oglednu se u ogledalce, dohvati ruž Dance uzdahu Kako je lepa Sad je sigurno neko čeka I lepa joj je haljina. I ona, Dance ima teget. Mama joj je kupila kad je završila daktilografski kurs. Tada je bio žur u njihovoj kući. Kako je mama umesila lepe kolače. Mama fino kuva, mogla bi biti i kuvarica. Bile su tri njene drugarice, jedan poštanski činovnik sa drugom i jedan student. Ona je volela tog studenta. Nije joj izjavio ljubav, ali je ipak napomenuo da mu se

dopada, lice Dančeta se bolno smeši. Ona se seća njegovih reci Vaše oči su nežne i meke kao plava svila. Ona je to mami pričala a mama joj je onda kazala Mi ćemo tebi lepu spremu da kupimo, od tvoje plate, pa ko zna, možda se za njega udaš Student je opet došao, a posle je otišao u Zagreb, tamo je nastavio studije. Pisao joj je I ona je njemu tako lepa pisma pisala Hoće da se pridigne, da otvori fijočicu od stola, da uzme njegovo posljednje pismo ali glava joj klonu na jastuk. Dance jeknu Ah, kad će mama da se vrati... Kako su nemilosrdni, zašto je toliko zadržavaju! I mami je teško kad zna da je ona bolesna. Evo, već je pola sedam Sad treba da dođe. Zašto je nema? Tata mora da čisti kancelarije, a ona ovako sama. Bože, kako je to teško! Čini joj se da je kao dete, sasvim malo, nemoćno dete, pa poželi da je mama uvek pored nje uz njenu postelju, da joj drži ruku Onda joj je lakše, čini joj se kao da je ništa ne boli i ne misli na bolest... Samo da je mama kući. A ona je po ceo dan za koritom. Ove ne90 delje je samo jedan dan ostala kod kuće. Mora, koštaju lekovi, i sve drugo. Kolače, pomorandže. Oni neće da jedu, neka samo ona ima... A kako je lep dan kad je mama u kući... Otvori vrata na sobi, pa kuva i razgovaraju Priča joj vazdan, pa tek uzdahne a oči joj crvene. Danče je pita zašto je plakala a mati se smeje Nisam boga mi, nego je ovaj luk ljut, pa mi oči suze I smeje se i priča šta će sve da kupi za njenu platu. Oh, četvrt do sedam a mame još nema. Bezdušni, ne misle da je ona bolesna i sama. Kako je dugačka, strašno dugačka ta njena nadnica. Jadna mama, sve će joj ruke biti izranjavane od sode I kako Dance voli te njene ruke, crvene, nabubrele od ceđa, odrane, ispucale. Kako su joj mile te ruke, kako joj nežno nameštaju jastuk. Oh, zašto mama ne dođe? Teško joj je, nikad joj nije bilo ovako teško. Vetar pirnu, diže zavesu, zamirisava jorgovan. Jorgovan tako lepo miriše I prošle godine ona je šetala ispred kuće s njim i onda je mirisao jorgovan Koraci se čuše. Dance pogleda u prozor Ah, nije mama. Neki čovek razgovara sa tatom Poznat joj je glas. On pita Kako je vaša kći? Pa dobro je.. Nadamo se daće Bog. Daće Bog, progovori taj glas. Zbogom! A, Dance, se seća zna. To je jedan radnik Tata mu je krpio cipele Njen tata zna i cipele da kрпи. Naučio, neimaština ga naučila. I astale i stolice ume da pravi... Kako su bili uvek svi veseli u kući. Skupe se uveče. Tata kрпи cipele, ona veze čaršave, miljea, zavese za gospođe. Pa jedan kraj čaršava uzme ona, a drugi mama. I ona jadna, sa onim izranjavanim rukama od ceđi, veze samo da se što pre svrši. Svi su radili i bili srećni. Peva i ona i mama. Pa nekad podvale tati, ukaišare mu, i njih dve idu u bioskop Oh, sedam sati Jao, zašto ta mama ne dolazi... Kako je Dančetu teško nešto u grudima, nešto guši... i tako sve joj igra pred očima Koraci se čuju Otvoriše se vrata. Mama, jesi li to ti? Nije, ja sam sine Tata upali električku. Gde si tata, ja te ne vidim? Pa, evo me, Dance, pored kreveta Kako me ne vidiš. Ništa ne vidim. Ah Ah Zakašlja se i neka crna, gusta, usirena krv, pođe na usta Dance zatvori oči. Opet ih otvori, prošaputa bezvučno Hoće li, mama, skoro da dođe? Sad, samo što nije došla Dance vidiš li me. Dance ćuti. Opet otvori oči... Ukoči ih Ostade tako. Dance! Dance! Govori, što ne govoriš! Evo, evo ide mama Tvoja mama Mama se pojavi, govori još spolja. Dance, milo moje, evo, idem Ulazi u kujnu i govori dalje

Samo da skinem cipele, da obučem patike... Jaoj, jedva sam oprala veš. Tri meseca nisu prali, pa se nakupio grdan veš Kažem, zašto ne pere te svakog meseca. Bubrezi mi se odvališe, vukući na mansardu Perem, a sve mislim, jadno moje dete, samo A da vidiš, kupila ti je mama dve krempite, ti to voliš. Baš taze. Ulazi u sobu, zastade,

pogleda nepomičnog oca pokraj postelje, pritrča postelji. Dance, kako je Dance? Naže se nad posteljom, uhvati njenu bledu glavicu, viknu, ali ona ćuti, ne odgovara, samo gleda staklastim ukočenim očima. Mama se ispravi, otvori usta, osta jedan trenutak kao izbezumljena i najedared njeno jaderno, izmučeno telo zadrhta, opruzi svoje crvene, nabubrele, izranavane ruke i sa piskom ranjene zveri pade preko Dančeta.

POMOĆNIK U RADNJI KOD LEPOG TRGOVCA

Radnja je imala svoju firmu ime i prezime trgovca, a dodatak Kod lepog trgovca pronašle su žene, jer je gazda zaista bio lep mladić, uslužan, ljubazan, uvek sa komplimentom na usnama, za dame. A ono što nisu izgovarale usne govorile su oči, tako lepe da su se žene na njih osvrtale i kad bi izašle iz trgovine zavirujući u dućan da još jednom vide lepog gazdu. I kao što je gospodar bio ljubazan, zahtevao je isto od svojih pomoćnika. Nije tu bilo kao u nekim trgovinama gde pomoćnici stoje opuštenih ruku ispred tezge, ravnodušno gledaju u stranu, s mrzovoljom, zamorom i dosadom, leno skidaju komade sa rafova, dozivaju jedan drugog, pitaju gde je taj i taj artikl, a onaj odgovara nabusito i takav ton oneraspolože onoga što pita. Dame izgube volju da pazare u takvoj radnji, gledaju, ćute, razmišljaju a pomoćnici misle Ako hoćete uzmite ako nećete nemojte da me zadržavate. Kod lepog trgovca to nije smelo da se desi. Tu su svi pomoćnici morali da budu kozeri, da imaju talenat ubeđivanja, da laskaju damama, da se dive haljinama koje će nastati od tih materijala. Skidali bi čitave bregove onih komada sa raznim svilenim materijalima, ono što dama i ne treba i ne traži, i to nikako sa mrzovoljom, kao da im je dosadno, već veselo nasmevano, kao da je to pravo uživanje pentrati se na lestvice, skidati, odmo95 tavati, zamotavati. Trebalo je damu upozoriti na sve šta bi još mogla da kupi, izredati joj kao pesmu napamet sve novitete, ne dajući joj da izađe iz trgovine dok bar jedan novitet ne razgleda. Pored takvog gazde i takvih pomoćnika, radnja je uvek bila veselo bućna razgovori, gužve mušterija, smeh, ulaženje izlaženje. Svi su bili veseli i gazda, i pomoćnici, i mušterija. Svi su pomoćnici morali biti korektno obučeni i lepim manira. Umeli su da se poklone, uvezu paketić i galantno ga pruže dami. Među tim pomoćnicima lepog trgovca bio je jedan za koga se moglo reći da je lepši od gazde. Usvajajući ton gospodara, trudio se da ga u svemu podražava, čak i u komplimentima damama. Bio je baš ispred svilenih rafova, onih raznovrsnih, fantastičnih boja i preko njegovih ruku tako su se prelivale svilene materije, kao i njegove lepe oči. On je umeo da pogleda dame naročitim pogledom, da im priđe, da prinese svilu uz njihovo rame, da bi videle efekat boja na svome licu i meki pad nabora. A pri tom bi njegova ruka slučajno dodirnula dami rame, ruku, ponekad i grudi. Ni jedna se žena na to nije tužila. Bože moj, to je bilo slučajno, nehotice, i tako korektno, da se nikad ne bi pomislilo da je on to uradio namerno. Takav je njegov posao treba sve pokazati da bi se dama uverila i ubeđila. Ali ti kontakti budili su čežnju kod pomoćnika, pa čak i patnju. Taj kontakt sa ženama, sličan onom dodiru fotografa kad namešta dame za slikanje, davao mu je malo više slobode u ophođenju sa ženama i prava da misli na otmeniji ženski svet, taj koji je kupovao svile sa njegova rafa. Zalio je samo što te svile nisu njegove, jer bi onda imao više vrednosti zavideći svom mladom gospodaru, koji je mogao da daje galantne poklone i tako sebi stvorio onu reputaciju koju žene najviše vole kad je

muškarac uz lepotu i kavaljer i kad je takav i trgovac, onda je to najsimpatičniji ljubavnik. Zato se žene i otimaju za ljubavnike trgovce. A pomoćnik je bio samo lep mladić i ništa više. Ta lepota mu je stvarala ipak jedno zadovoljstvo. Među onim velikim brojem pomoćnika, on je osećao, koliko puta, da se na njemu zaustavljaju ženski pogledi i da prvo njemu prilaze čak i kad ne uzimaju njegov artikl, ili se njemu okrenu kad izlaze, kao da hoće još jedan pogled da mu bace. I lepi pomoćnik odluči da se upusti u avanturu. Nije se plazio da će se štogod zabrljati. Danas, mladić koji razume sport, posećuje pozorište, igra lepo, ume da pravi komplimente, uvek dobro prolazi u društvu, jer mu ništa više ne treba za razgovor. Pomoćnik je nekad navijao za Jugoslaviju, posećivao dansing, pratio pozorišne premijere, i već po svojoj profesiji imao je ukusa i umeo je ženama da laska. Uz to je bio visok, elegantan i lep. Bio je suton na Kalimegdanu. Na jednoj klupi sedela je devojkica. Nenad priđe. Je li slobodno? Slobodno. On sede. Kako da započne razgovor? Pogleda devojkicu. Vi ste Beograđanka.

Da... Nisam vas nikad video. On je mislio na trgovinu, jer nikad nije dolazila kao mušterija. Ne šetam mnogo, nemam vremena. Ima profesiju? Studentkinja sam. A šta studirate? Filozofiju. Devojkica je ćutala, ali nije nalikovala na one uobražene devojkice koje se prave toliko poštene da im mladić ne sme ni jednu reč da uputi. Sad se ona okreće njemu. A šta ste vi? Ja Pa i ja sam student šlaga pomoćnik. Šta studirate. Studiram prava. Na kojoj ste godini? Trećoj Vi ste sad polagali. Koji predmet? Naopako, za kakve me sad predmete pita, uplaši se Nenad, ali se brzo doseti. Ah, ne volim o tim ispitima da govorim. Sigurno ste pali? Tako nešto. Čula sam da vas je više od polovine popadale Ne pitajte, popadamo kao snoplje. Ali ja vas se ne sećam sa univerziteta. Nikad vas nisam videla. Gde ćete nas videti, onoliki pravници! A ja samo dolazim kad polažem ispite, jer sam činovnik u jednom privatnom poduzeću. Tako, to je dobro kad ste se zaposlili. Koje sve predmete polažete u trećoj godini? Opet vi o ispitima.. Ostavite molim vas. Više volim da razgovaramo o vašoj toaleti nego o ispitima. Mojoj toaleti! Sta vam se na njoj dopada. Ta zelena kragnica. Tako vam dobro pristaje licu i slaže se sa crnom haljinom. Vama bi dobro stajalo i plavo, samo više nežne boje, rože, violet. Otkud se vi razumete u boje? Ja sam pomalo i slikar. Bavite se slikarstvom. Amaterski. Posećujete li izložbe. Idem po neki put. Recite, koga vi najviše volite od slikara? Bili ste na poslednjoj izložbi. Ja ih sve volim. Svi rade i svi se muče, ali mi ne umemo da cenimo njihov talenat. Zbilja je tako. Znae šta ja volim u slikarstvu, mrtvu prirodu. Šume, reke, sveca, potočice Pomoćnik se uplaši od tog razgovora i skrete na pozorište. A posećujete li pozorište? upita studentkinja. Dosta često. Volim pozorište. Dansing, pozorište, fudbal, to su moje pasije. Koju vi glumicu najviše volite? Mi imamo dobrih talenata Desu Dugalić, pa Rizmičku Bobićevu. A ja sam obožavalac Kataliničke. Što ta žena ima temperamenta, na pozornici. Jednom došla u trgovinu da kupuje. On se trže što mu se omaklo za trgovinu i brzo nastavi. I ja sam došao nešto da kupim i tako sam je vidio izbliza. Ima divan osmeh. Oči joj se smeše kao i usne. Studentkinja ustade. Ja moram kući.. Zbogom, gospodine Zar vas više neću videti... Ne znam. Recite mi gdje mogu da vas vidim. Naprimera u drugu nedelju. Hoćete li u neki dansing da se nađemo. Dobro. Zar ne mogu malo da vas ispratim. Samo do tramvajske stanice. Ona uđe u tramvaj a pomoćnik ostade stojeći na trotoaru. Studentkinja mu klimnu još jednom glavom, a kad tramvaj

krene, obuhvati ga celog jednim pogledom i zadovoljan osmejask zaigra joj na usnama. Dopao joj se Pomoćnik Nenad, vraćajući se kući, sreće, jednog svog rođaka, pravnika. Slušaj bre, hoćeš li da svratimo u kafanu na čašu piva. Imam nešto da te pitam, da mi objasniš. Uđoše u jednu kafanu. Šta to hoćeš da ti objasnim. Ovo da mi objasniš Ja sam student prava, recimo treće godine. Koje predmete imam da polažem u trećoj godini. Odkud ti najednom ispade pravnik? Ne pitaj otkud Večeras sam postao pravnik. Razumem S nekom si se upoznao. S jednom studentkinjom. Pa da je to obična devojka ne bi te ni pitao. Zapitala me je šta polažem, kažem crkveno pravo, sudsku medicinu. A ova me potkači večeras. Zna da nas je više od polovine popadalo na nekom đavoljem predmetu. Majke ti, reci mi koji je to predmet. Student se nasmeja i reče Čekaj, to ću da zabeležim u notes. I koji je najteži predmet? Taj je najteži, na kojem su sad popadali. I za četvrtu godinu da mi kažeš. Zakazali smo sastanak u dansingu, u drugu nedelju, pa ću ja odmah da raspalim sa mojim pravničkim znanjem, da bude potpuno uverena da sam pravnik. S punim notesom pribeležaka o pravima pomoćnik se vratio kući. Bio je vrlo zadovoljan. Zašto da se ne upusti u jednu avanturu. Zar devojke ne rade isto? I po čemu je on gori od drugih mladića? Eto, on i njegov gazda, u čemu se

oni razlikuju? Samo po tome što su njegovi oni rafovi, inače su iste profesije. Skida on one štofove i svile, skida i gazda. Ali ženske! Sve bi se za njega polomile. Eto, i ta studentkinja. Okrenula bi mu leđa, kad bi doznala ko je, iako bi on prema njoj osećao i ljubav i poštovanje. A da je njegov gospodar pozove u garsonjeru, otišla bi mu na noge, smatrajući to manjim poniženjem od ljubavi siromašnog mladića. I zato će da joj se osveti, njoj i svima ženama. Da se osveti za njihove poglede, osmehe, koketeriju, s kojom se igraju sa muškarcima. Ako je lep, ako ih za trenutak uzbuđi, one ga uzimaju, da bi ga posle odbacile nemilosrdno kao da im nije ravan. Ne, šta ravan. Žena troši novac, sve su lakome za novcem. Najlepše usne mladića nemaju za njih vrednosti kao one balave, krezube, nekog bogataša. Ah, da ima novaca, da je samo jedan raf njegov! On bi ih zadovoljavao, neka se zasite, davao poklone, one svilene materijale, kao njegov gazda. Dovodio ih u garsonijeru, a posle ih napuštao. Uživao bi u njihovom očajanju, onom pritivnom, kad se ne očajava za muškarcem nego samo za njegovim novcem. Ali on to sve nema. On je samo trgovački pomoćnik. Njegovo je da zaokupi damu, da joj priča o lepoti i vrednosti artikla njegovog gazde, da udiše njihov parfem, njihov puder, da dodirne njihove prste, katkad i rame, da bude samo pomoćnik, a nikako muškarac. Koliko je samo žena video I taj uvek nasmejan trgovački pomoćnik, možda je poznavao žena koliko lekar, ili advokat. To poznavanje žena dopuštalo mu je da se otisne u neku avanturu bez bojazni da će se razočarati. On ih zna, šta će se dogoditi i zašto da ne iskoristi dvetri večeri, dvatri sastanka. I on je iskoristio. U dansingu, u pozorištu. Uvek je bio student prava. I da je mogao odnekud čuti razgovor studentkinje i njene prijateljice, bio bi vrlo srećan. Znaš vrlo zanimljiv mladić i lep, student prava. A kakav je samo kavaljer. Platilo karte za bioskop i za pozorište. Nikad mi ne da, da ja platim tramvajsku kartu Kad bi se udavala, volela bih da dobijem takvog muža Bojim se da se u ovoga ne zaljubim. Bilo je baš posle prvog. U radnji puno sveta Pomoćnici se prosto ne vide iza svih onih bregova štofova, somota, porheta, svile. Nenad je baš hteo da pređe na drugu stranu, kad ga zovnu jedan glas. Gospodine, Nenade! Dobar dan. On zastade sav zbunjen. Šta i vi nešto kupujete? pitala je

studentkinja. Ja, neke mašne i čarape. A, baš dobro, kad sam vas videla. Dođite u sredu kod mene na čaj Pričala sam mojoj mami o vama, a ona kaže što ne zovneš toga mladića Nenade viknu jedan pomoćnik hodi da skinješ ove svile odozdo, hoće dama da vidi. Da skinete svile! zaprepasti se studentkinja Šta ste vi? On se u prvi mah zbuni ali mu se odmah povrati hrabrost. On je ovo očekivao, zašto da se zbunjuje Je li njegovo zanimanje nečasno? On je vredan, radi od jutra do mraka, ispravan je na svom poslu, umešan trgovac, i zašto da se stidi svoje profesije. I s nekom ironijom gledajući je pravo u oči on prizna. Ja sam trgovački pomoćnik u ovoj radnji. Smem li onda da dođem u sredu na čaj? Studentkinja ga prezrivo pogleda, okrete se bez zbogom i pođe prema izlazu. Lepi trgovac je zadržao. Šta želi gospođica? Dobili smo neke novi tete za kostime Jeste li videli. Nenade, pokaži dami... Ne hvala, doći ću drugi put reče studentkinja i izlete sva besna iz radnje. A pomoćnik Nenad je damama rasejano pokazivao svile Iako je ovo očekivao, ipak je bio iznenađen njenom grubošću Mislio je da inteligentna žena ume da se uzvisi nad svojom sujetom, da prikrije u sebi ono ništavno što žudi za položajem i što u muškarcu neće da vidi ni jednu drugu vrednost sem novca. I eto, ova studentkinja, ista je kao i druge žene, a da su bili negdje nasamo, ne bi štedela svoj grubi rečnik da ga omalovaži, ismeje, ponizi. Da bi uzdigla sebe, dala mu na znanjeko je, šta je, koliko je ona iznad njega i koliko je on nizak što se usudio da joj se približi. I umesto da se žena potruđi da muškarac zadrži o njoj makar i najmanje iluzije ona mu sve sruši. I tako on u njoj doživljava veće razočarenje od onoga što ga on u njoj izazvao svojim društvenim položajem.

ZLO SE UGNEZDI U NJIHOVOJ KUĆI

Jesen Oseća se u vazduhu, na lišću i cveću, po mirisu slatkog od šljiva, pekmeza, zujanju mušica i užurbanosti pčela, koje naleću, čitav roj, tamo gde osećaju miris pekmeza i htele bi da svoje sisaljke zamoče u te sokove što privlače njihovo čulo. A u starinskoj baštici tako je prijatno i mlako. Verica, osnovac prvog razreda, sedi na klupi ispod oraha i piše prve crte koje je to jutro naučila. Danas posle podne nema škole, pa joj milo da šara i briše po tablici, a i nju golica onaj miris pekmeza od šljiva što se kuva u njihovoj kuhinji, i zna da će ga dobiti za užinu, još vrućeg sa hlebom. Na terasi mama šije i čuje se štepovanje njene mašine. Verica je radosna što mama šije, jer tu je i za nju haljinica, još i crna kecelja, i ona ume da se raduje, kao mala pomodarka. Mama je takođe radosna. A kako da ne bude. Čitava gomila porheta, kaše, satima, stoji kraj nje, sve skrojeno, sastavljeno, isprobano, pa ona sad dovršava. Najstarijoj kćeri Olgici šije teget haljinu od kaše. Njoj je kupila najfinije ne bogzna koliko skupo, ali lepše nego za druge dve. Olgica je u četvrtoj godini učiteljske škole, pa hoće da joj sašije bolju haljinu, da ima za matine, za Svetog Savu, da se raduje, jer je dobar đak, i zaslužuje. A Branki, gimnazistkinji, i Verici, jeftinije. One se raduju i najprostijem, i zadovoljne su onim što mama sašije. A ona je samoučki naučila, tako, dovijajući se po starim krojevima, videla sama u žurnalima. Da plati bilo bi skupo, dece nekoliko, a plata nije dovoljna da sve podmiri. Ni sad ne bi ovo kupila da ne iskrсне ta komisija njenog muža. A to dođe iznenada, ta komisija s lepim dnevnicama. Puna je sreće. Kako im je to dobro došlo. Nabavila drva za zimu, spremila zimnicu, jer on to voli, gurman je, voli lepo da pojede, a njoj nije teško sad kad može da kupi. Sa zadovoljstvom bi svako jutro

pogledala u špajz, sve one police, na koju je iz dana u dan nešto dodavala, tegle sa slatkim, sve lepo povezano, pa kad se on vrati iz komisije, samo da ga uvede i pokaže mu. Mislila je u sebi, pevušeći za mašinom kako će sad decu spremi za školu, kako može da im kupi? Svakom par cipela, novu haljinu, kecelju i gaćice. Teško je decu školovati i oblačiti. A činovnička deca, kako da ih pustiš u školu pocepane i neobučene? I uvele brige, s jeseni, i proleća. Sad ne brine ništa. Sašice, pa će nositi dve godine. Ovim dvema prepraviće zimske kaputiće, a Olgici nov. Neka se raduje. Ona je velika, poslušna. Nije kao druge učenice, ne plače, ne traži, nego nosi šta ima, i staro, prepravljeno. Nije se ni moglo. Jedna plata a njih petoro. Zato šije i pevuši, Olgčinu haljinu. Sad će da dođe iz škole, pa će probati. Njena mašina šepuje, pčele zuje, Verica nešto peva. Iz kuhinje dopre glas stare služavke. Gospoja, očemo li još ovaj pekmez da kuvamo. Još jedno dva ključa, pa izmakni sa vatre. Radosna je i stara služavka jer će i nju ponoviti. Vesela deca, vesela mama. A šta ima lepše nego kad je u kući sreća, kad nema oskudice, kad su svi zdravi. Pčele zuje, pekmez miriše, vetrić začarlija, mlaki, miriši jav i mamini karanfili zadahnuše je svojim mirisom čak iz bašte. Kapija škripnu, otvori se. Verica diže glavu, otvori začuđeno ustašca, ispusti pisaljku iz ruke. Olgica je išla, držeći maramu na ustima, a dve drugarice su je vodile ispod ruke. Verica ustade, lagano pođe, ne govoreći ništa, pogleda mamu na terasi. I mama diže glavu da vidi ko to dolazi. Ugleda Olgicu, marama joj preko usta, skoči sa stolice baci materijal na pod, uzviknu Olgice, šta je to, šta se desilo? Jedna od njenih drugarica progovori Krv joj pošla. Kako krv, je 1 na nos? Nije na nos. Na usta. Kakva krv na usta! jauknu mati. Olgice sine, kako krv na usta? Olgica diže krvavu maramu.

Ne znam mama, najednom tako, zakašljala sam se i pošla krv. Zakašlja se opet i krv joj navre. Mama zakuka, polete da nešto dohvati, zbuni se, jedva vikne služavci Darinka, daj lavor! Bože! Služavka polete, spusti lavor. Olgica se iskašlja, jednom, drugi put, a krv kao iz nosa, kapala joj je iz usta. Mati sva izbezumljena, ne znajući šta da radi, viknu Zovni prijaLeposavu. Ona dotrča, iz prve kuće. Šta je Olgice. Krv? Vidi, krv na usta! Kako da je zaustavim? Samo slane vode. Darinka, daj slane vode! Ništa to nije, prijaDanice, nemoj da se plašiš. Pošla krv pa će i da prestane. Dadoše joj slane vode, položiše u krevet, metnuše dvatri jastuka, da bi joj uzglavlje bilo više. Mati je stajala kraj uzglavlja sva uplašena, bleđa i milovala je po kosi. Je lte, sine, štogod boli? Ništa, mama govorila je ona polako. Tu u grudima osetila sam samo kao da me ubola igla. Radili smo gimnastiku. Njene drugarice su pričale Radile smo gimnastiku i ona odjednom reče kako je ovde nešto ubode. Posle smo se vratile u razred, ona se nakašljala i krv joj je pošla. Ništa to nije tešila je prija Leposlava. Pa eno moj brat Nikola, lavorima je bljuvao krv, a sad kao tresak. Zdrav, zdravcat. Tako to dođe. Olgica se malo nakašlja i opet ispljune malo krvi. Mati se uplaši. Verice, idi zovi lekara. Reci mu, čim dođe, neka požuri našoj kući. Olgica je slaba. Bolje da ga zovnem, daće neku medicinu. Drugarice ustadoše. Sedite deco, sedite još malo. Darinka, donesi slatko i kafu. Baš sam maločas skuvala od šljiva. Sedi i ti, prijо. Je 1 te još boli, sine. Ne boli, po malo Dabome, to će da prođe. Samo da vidiš kakvu ti mama šije haljinu! Sutra će ti biti bolje, pa ćeš da je probaš. Moja lepa devoјčičа. Ona će da deklamuje o Svetom Savi, kao prošle godine, pa će da obuče novu haljinu. Uze stolicu i sede do kreveta. Sad već malo pribrana, ohrabrena recima prijaLeposlave, ali ipak nešto ledeno, neka jeza stezala joj srce. Verica se

vrati i reče da će doktor odmah da dođe. Olgica se umiri, iskašlja, ali krvi više nije bilo. Vidiš, to će da prođe. Možda je i iz nosa, pa otišlo u grlo. Koliko puta ja tako ispljujem krv hrabrila je prija. Možda je iz zuba ili nosa. Drugarice posedaše pa odoše. Prija Leposava ostade još malo. Olgica zaklopi oči. Malo joj se pridremalo. Verica je stajala kraj njenog kreveta, gledala je i milovala joj ruku. Kako je ona volela svoju seju. A sad joj je teško što seja leži, htela bi da ide u baštu, da joj pokazuje crte, da piše. Otrča, donese tablicu, da joj pokaže šta je napisala. Prija Leposava se diže, mati je isprati, na kapiji zastadoše. Mati uzdahnu. Otkud ovo, prijо, da nas snađe. E baš se ne da čoveku da proživi. Uvek brige, oskudica, nemaština a sad, mislila sam, malo da proživimo bez briga, a ono ovo zlo. A kako smo bili srećni, samo pevamo i šalimo se. I Jova siromah, svaku paru štedeo da nama pošalje. Pa se s njom sve dogovaram šta da kupimo. A ona mi je pametna, slatko moje dete. Sve je za kuću, kao ja. Da se ne potroše pare budzašto, nego da se osiguramo, da ne brinemo za zimu, da tata vidi kako smo umeli lepo da rasporedimo taj novac. A sad, ova krv. Jaoj, teško meni. Strah me je, prijо, te krvi. Otkad to. Svi smo zdravi, i ja i Jova. Ona je prošle godine odležala grip, Možda je nešto od toga ostalo. Nemoj da se plašiš. Majka uvek najcrnije misli. To je od gripa. Znaš kako se zna povlačiti, ali to će proći. I lekar će ti isto reći. Eno ga, dolazi. Ajde, zbogom, pa ću posle da te upitam šta je lekar rekao. Lekar uđe kod bolesnice, nasmejan, s humorom, kao svi lekari, pregleda je, metnu slušalicu na pluća, prepisa lekove. Olgica je gledala lekara svojim velikim plavim očima, koje su pitale, šta je, kako je. On je pomilova po licu. Sve će to proći. Neka se malo odmara, neće ići u školu, neka leži, dobro da jede. Njene lepe očice smešile su se, ohrabrena nadom. Mati isprati lekara. Molim vas, gospodine doktore, recite mi da li je opasno? Za sad nije opasno, gospođo. Ne bojte se. Od gripa je. Samo ćete sad da pazite na hranu, dajte joj medicinu. Neka je na čistom vazduhu. Te reci lekara, koji uvek umeju da budu psiholozi, uliše majci nadu i ona se povrati od prvog straha. Vratu se Olgici, pomilova je, ode u kuhinju nasu pekmez u tegle, vrati se u sobu i pokaza Olgici njenu haljinu, da je obraduje, raspoloži. Olgine oči se nasmešiše. Baš si lepo mama sašila. Što će divno da mi stoji. A mati, da je obraduje još i više, reče Znaš da ću i suknjicu da ti sašijem. Ostalo je jedno parče od Veričine i Brankine haljine, samo da kupim još pola metra, pa ću suknjicu da ti sašijem i da ti

izradim bluzu. Malo ti malo ja, pa ćeš za zimu da imaš ispod kecelje. Ništa, sine, nemoj da se plašiš zbog te krvi, kaže lekar da to nije opasno. I život se nastavi normalnim tokom. Olgica je ležarkila u postelji, nije više pljuvala krv, mama se umirila. Tek s vremena na vreme oteo bi joj se uzdah, kao refren materinske strepnje i ljubavi. Jednog dana dobiše depešu da se otac vraća iz komisije. Mama ode s Vericom na stanicu da ga pričeka. Olgici je bilo bolje, samo je bila bleđa. Inače se osećala dobro. Cim sedoše u auto, otac brižno zapita Šta je to sa Olgicom. Tako sam brinuo. Ispričaj mi sve. Mati uzdahnu. Jednoga dana joj je krv jurnula na usta. Krv? I otac uzdahnu. Verica ih tužno gleda. Otkuda to? Lekar kaže da nije opasno. Sad joj je bolje. Ali kako sam se uplašila, samo da znaš. Svu mi radost preseče. Otac samo ćuti i zamišljeno gleda preda se. Mati hoće da ga ohrabri. Sad joj je dobro, vesela je, jedva čeka da te vidi. I da skrene malo razgovor, poče veselo Da znaš što sam zimnicu spremila, pa pun podrum drva! Neću kao prošle zime na metar da kupujem, naspremila sam turšije, nakuvala slatkoga, kompota, paradajza.

Znaš ti kako ja o svakom dinaru vodim računa. Dobro si uradila. A jesi li decu ponovila? Sve od glave do pete. Verica poče veselo. Tatice, imam i novu haljinu i kecelju i cipele. Ako, sine, ako govorio je tata miljući je po kosi. I Olgica ima, znaš jako lepu haljinu. Samo, tata, i ja sam se bila uplašila kad je počela da bljuje krv. Njene dečje očice se rastužiše. Mati uzdahnu i otac, svaki sa svojim brižnim mislima. Prošlo je više meseci. Na bolest Olgicinu se zaboravlja. Možda bi se sasvim zaboravilo da nije te proklete temperature. A ona se penje kroz organizam, nečujno, iznenada. Izjutra je dobro, vesela, tek predveče temperatura. I taj toplometar, koji je uvek u njenoj fijoci, postao je kućni neprijatelj. On stvara melanholiju na licu materinom, budi njene strepnje i zle slutnje. Taj toplometar je bol i zlo njihove kuće. Mlad organizam je ipak jači od te vatre, bori se, ne da se, hrabri, zaboravlja na sve. Meseci prolaze, već peta godina učiteljske škole, Olgica je pred maturom. Temperaturu je oterala iz svog organizma. Opet isti život, pesma, šala. Verica je u drugom razredu osnovne škole. Branka završava treći razred gimnazije. Sad će i

Olgica da završi, pa u selo. Učiteljica! Kako se samo raduje. I nekako baš pred maturu ona nazebe, opet dobi vatru, mali grip. Lekar je savetuje da odloži ispite, ali ona ni da čuje. Učiće, položiće. Šta je taj mali nazeb! Zar sad da propusti ispite. Nikako. Učiće, pa ma šta bilo. Sedi tako, uči, s vlažnim i toplim rukama. Mati je kljuka, jer dobra hrana daje snage da se sve pobedi. U sobi s njom spavaju Branka i Vera. Jedno jutro ona zamoli mamu Premesti ih u vašu sobu, smetaju mi. Hoću da učim noću. I tako sa temperaturom položi taj ispit. Poslaše je na selo. Čist vazduh, mleko, jaja. Vratila se lepša nego ikad. Zdrava, rumena, snažna. Mati se moli bogu i zahvaljuje mu. Misli u sebi. Lepo kaže prija Leposlava. Njen brat Nikola baca je laborima krv, pa zdravzdravcat, kao tresak. Tako će i Olgica. I sanjaju njih dve o selu. Olgica o tome kako će dobiti mesto. Mama će da ide sa njom da joj pomogne dok se smesti. Ona će da hrani svinju, da im šalje mast, jaja, sir. Još ako dobije neko selo gde ima regracije. Ne bi ni ćelu platu potrošila, štedele bi, njima bi slala. I Verica bi mogla sa njom da ide pa na selu da završi četvrti razred. Svi iščekuju njeno postavljenje. Dani prolaze, nedelje, Olga još uvek ima nade. Srećna je i još zaljubljena. Voli jednog potporučnika. Mama joj više ne brani. Svršila je školu, pa neka se zabavlja. Olgica sve priča mami. Potporučnik joj je kazao Ja imam još dve godine do potporučničkog čina. Ti idi u selo, pa čim dobijem pravo na ženidbu, venčaćemo se. Slatki devojački snovi. Kako brzo prolaze dani u sreći i iščekivanju. Već je septembar i evo ga i oktobar, dođe i novembar, a od službe još ništa. I dogodi se opet ono, bolno, neočekivano. Olgica se razboli. Mala groznica, temperatura, kašalj. Tako jedan dan, dva, nedelje, sve više, sve bolnije, teže, prikriva temperaturu. A to bi još gore, zlokobnije. Dođe mesec januar. Olgica leži u postelji. Smeši se, ustane, prošeta, ali oseća da je sve teža, kao da iščezava snaga iz njenog tela. Jednog dana se nakašlje, prinese maramu ustima i na njoj ugleda velike mrlje, crvene mrlje. April mesec. Jorgovan se rascvetao, narcis zaljubljeno diže krunicu, lale izvijaju svoje vitko stablo, šimšir podmlađuje svoju starost. Oh, kako je lepo napolju, miris, mlak vazduh, sveza lica devojaka, vesele oči, radost života. Samo je u Olgicinoj sobi tužno. Verica lagano odškrinu vrata. Pogleda seju. Ona leži zatvorenih očiju, kao da spava. Kako je bleđa, kako su joj duge trepavice, kako su joj tanki prstići! Verica se rastuži, žao joj je seje. Ona bi da joj vrati zdravlje, da je vidi veselu. Olgica otvori oči. Sejo, evo ti đurđevak, poslao ti onaj potporučnik. Ona

uze cveće, prinese ustima, zatvori oči i osta tako nekoliko trenutaka. Da uzmem sejo, jedan kolač. Nemoj, Verice, to sam ja jela. Ne valja, vidiš da sam bolesna. Ti ćeš da ozdraviš. Olgica uzdahnu. A šta si kazala potporučniku. Kazala sam da si slaba, ali da ćeš da ozdraviš. Ona opet sklopi oči. I još je nešto kazao. Sutra će da dođe da te vidi. Neka dođe, Verice, je li, gde je moje malo ogledalce? Pogledaj u onoj fioci. Donesi mi, sestrice. Mama uđe sa lekarom. Kako je naša bolesnica pitao je on veselo. Danas sam mnogo jela. Samo jedite. Mati je pomilova po ruci. Da jedeš pa da ozdraviš. I jednog dana da dobiješ neko lepo selo. Da li će to ikad biti, gospodine doktore? Dabome. Treba uvek imati nade, ne očajavati. Dajte da vam vidim puls. Jeste li noćas imali temperaturu. Malo. Lepo sam spavala. Samo mi ovaj kašalj smeta. Podigni mi, mama, jastuk. Volim kad sam više. Verica se prikrade da uzme kolač. Olgica spazi. Ostavi to, Verice. Ne daj joj mama. Sve hoće da jede moje zalogaje. Zar hoćeš da budeš bolesna kao ja. Kazala sam mami da sve moje odvoji, i čašu i tanjur, viljušku, nož Mati je pomiluje. Ona je moje dobro dete, ali to što ti misliš nije Šta nije. Znam ja šta je meni. Lekar ju je tešio. Treba da znate da se sve leci kad neko ima volje. Jaoj, kako da nemani volje, ali nemam snage. A nekad mi je svejedno. De, de, glavu gore! A otkuda ti, sine, ovaj đurđevak? Ona se nasmeši. Dobila sam. Od nekog kavaljera šalio se lekar. Eto, bolje je da mislite na kavaljere nego na bolest. Lekar ustade. Hoćete li i sutra da dođete. Tako volim kad dođete, nekako se osetim lakše. Doćiću, kad god budem ovuda prolazio. Mati ga isprati. U predsoblju je pitala. Molim vas, gospodine doktore, recite mi ćelu istinu. Ima li kakve nade? Lekar počuta i prošaputa. Nema gospođo. Tuberkuloza u poslednjem stadijumu. Mati prekrije lice rukama i prigušeno zajeca. Nemojte, gospođo. Budite jaki. Čuvajte ovu drugu decu. Mati jeknu Jaoj, zar da izgubim Olgicu! Vrata se na predsoblju otškrinuše i lagano uđe Verica. Mati se pribra i obrisa suze. Zbogom, gospodine doktore, hvala vam što dolazite. Dođite, kadgod možete. Uveče mati uđe u sobu da pokrije Vericu. Ona joj obavi ručice oko vrata i prošaputa Mama, htela sam nešto da te pitam. Šta je to tuberkuloza. A gde si ti to čula? trže se mati. Čula sam, doktor je kazao. Mati se uplaši i htede da vikne, ali i ona poče da šapuće. Čuti, sine, nemoj to da govoriš. Tu reč pred Olgicom nikako ne smeš da spominješ. To je jedna bolest, ali ne sme da se spominje. Neću, mama. Ja sve molim da Olgica ozdravi. I Branka kaže da se za nju moli. Ako, deco, molite se uzdahnu mati. I ja se molim. Ugasi svetlost i ostade u pomrčini, da od dece sakrije suze. Verice, daj mi ruž i puder. Ded, sestrice, drži ogledalce da se napuderišem. U koliko sati će da dođe? Posle šest. To je bolje. Smrkne se, pa se ne vidi koliko sam bleđa. Ti si uvek lepa. I sad si lepa. Nisam Verice. Koliko je to sati? Pet. Još malo! Zakašlja se i ispljuva opet jednu crvenu mrlju. Idi Verice, hoću da malo odspavam. Čutala je misleći na njega. Ah, kako ga ja volim. Ali u njoj više nema pravog uzbuđenja. Malaksala je. Nema pravih osećanja kad kroz čelo telo nešto struji, toplo, slatko. Bolest je jača od svega. Samo je nešto prijatno voli da ga vidi. A strah ju je bledeće, bolesti koja joj je oči uvukla, ove mršavosti, ovog njenog skeleta, koji je žulj i. Trže se, začuje mamuze. On uđe, lep, rumen, snažan, zdrav naže se nad njom, Olgice, moja Olgice! Ah ti! Ona još hoće da kaže, nešto je guši i samo šapuće, isprekidano. Ti, ti. Kako volim što si došao. On hoće da se smeši, da bude veseo, ali u dubini njegovih sjajnih očiju, krije se težak bol, nešto mračno. A on to krije, krije svoj bol, svoje uzbuđenje što je vidi tako jadnu, bleđu, bolnu, senku od one lepote, jedre i

vesele devojčice. Jesi li me zaboravio? šapuće ona. On je gleda dubokim pogledom, upija se u njene mračne duplje. Nikad, Olgice, nikad te neću zaboraviti. Nećeš me zaboraviti. A kad umrem. On se naljuti. Zašto tako govoriš? Pravo si dete. Ti ćeš da ozdraviš, pa ćemo se venčati. On uze njenu nežnu, prozračnu ručicu, pomilova je, i oseti neki oštar bol. Najradije bi zaplakao, tu nad njom, zaplakao nad njenom ljubavi, snovima. A opet se nasmeši, sakri to, gleda je veselo. Ona okrete glavu zidu. Što okrećeš glavu? Hoću da te gledam. Tako sam željan da te gledam. Željan. Zar i sada. Jesam li mnogo poružnela. Nisam više lepa. Ti si moja najlepša devojčica. I ni s kim se ne zabavljaš. Ni s kim, boga mi. Samo u kasarni i kući. Nisam raspoložen. A zašto? On joj opet uhvati ruku. Zato što ti nisi pored mene. Gledali su se nekoliko trenutaka nežnim pogledom. đurđevak je mirisao u važni, osećao se i miris pomorandži, kroz prozor je ulazila svežina zalivene bašte i proletnji suton, uvlačio se u sobu, tako tužan u ovoj atmosferi bolesničke sobe. Olgica okrete opet glavu zidu a jedna suza se skotrlja i pade na njen jastuk. A on obori glavu, oči mu se zamračiše, steže usne da zatomi uzdah. U kući je već nekoliko dana neka neobična, tužna tišina. Niko se ne smeši, svi govore tiho, žene dolaze, odlaze, da posete bolesnicu, a u predsoblju njihova sva lica su brižna, a samo kad se nagnu nad bolesnicom, smeše se, pričaju veselo. Tako i mama. U drugoj sobi, u kuhinji, dok sprema, samo uzdiše, i nekako kao da je odsutna, trgne se kad je neko zapita, ne seća se šta hoće da kaže. Lice joj je bledo, omršavelo, oslabilo, kao da je dugo bolovala. Tera Vericu iz sobe, neka ide u baštu da se igra, ili kod prijateljice Leptosavine dece, zaboravi i da je pomiluje, da je pita o školi. Sva je kao izgubljena, sva u onoj sobi bolesničkoj, kraj postelje, gde leži ona, Olgica, Veričina lepa i dobra seja. Verica se prikrada, ulazi krišom, stane kraj nje, gleda je. Donese joj čokoladu, bombone, kolač. Sve bi joj dala, samo da ozdravi, i njeno malo dečje srce nešto tišti, nešto pritiskuje. Moli se bogu svake večeri, moli se i danju. Plaši je mamin plač, krišom od Olgice, kad ispraća prijateljice. Razgovaraju, šapuću, a mama tek prinese maramu ustima, kao da hoće da jaukne i uguši taj jauk. A uveče, mama spava u Olgičinoj sobi. Verica ih čuje, noću kad otvori oči. Tihi, malaksali sejin glas, suvi kašalj, i mamin, nežan, blag. Ona ih vidi. Kandilo čkilji, mama ide po sobi kao senka, prinosi joj vodu, limunadu, slatko. I tuga se svija na njeno malo srce, tuga što je sve drugojačije u kući, što to nije više ona ista mama i onaj isti tata. Sve je nekako u njihovoj kući kao u crkvi na Veliki petak. Bila je subota. Došla je posle podne iz škole. Tu je bio i tata i prijateljica Leptosava. Htela je da uđe u sobu, ali mama izađe, ne dade joj. Izađe i prijateljica Leptosava da ih odvede njenoj kući. Ajde i ti, Brankice, pa da spavate kod moje kuće. Da ne bude razgovora. Olgici je teško. Verica naslućuje nešto strašno, a ne sme da pita. Otišli su njenoj kući. Sutradan kroz ogradu gleda u njihovu avliju. Isto kao jučer. Vidi mamu kako ulazi u Olgičinu sobu i izlazi, vidi i tatu. Ona to jutro ide sa đacima u crkvu. Otišla je, ali tužna. Sveštenik čita a ona se moli, iskreno i toplo, da njena seja ozdravi. Vraća se kući. A kad stiže do njihove ulice, i ugleda kuću, opazi da se nešto dogodilo, nešto neobično. Žene su trčale preko ulice, svet se skupljao, dolazili su i muškarci i devojke. Ona pojuri, ulete u dvorište, ulete u kuću i začu vrisak. Mama je jaukala, a žene su je držale, tešile, sve su plakale. Sve devojke, ljudi, tata, Brankica. Verica vrisnu, pođe i vide, ono bolno, strašno. Olgica leži, bleđa, nepomična, zatvorenih očiju, kao od voska. Lepa, kao da je zaspala, lepa kao anđeo. Mama vrisnu kad vide Vericu. Verice, vidi svoju seju. Vidi, sine, kako je lepa. Nikad te više neće

pomilovati. I opet poče vriska, jauk, bol, neiskazani očaj, strašni bol kao smrt. Ceo dan prolazi kroz jecanje, jauk, pisku. Vericu u deca prija Leposave odvela u dvorište, sve su devojkice pažljive prema njoj, nekako je izdvajaju, da joj sve učine, osećaju da je nesrećna. Neke skaču preko konopca, a Verica stoji dalje, gleda ih. Ona ne skače, to ne valja, njena seja je umrla, i kad bi skakala, to bi bilo kao da skače po njenom grobu. Kroz ogradu neprestano gleda u njihovu kuću. Svet dolazi, neki sa cvećem, žene sa svećama. Ona ugleda potporučnika. Otrže se od drugarica, pojuri, uhvati ga za ruku. On je bleđ, ćuti, ulazi s njom u sobu. Mama ga spazi i opet vrisnu, i taj je vrisak bio strasniji nego ikad. I sve žene zajecaše, kao da su sve znale da su se oni voleli. I sad su oplakivali njenu mladost i sreću. On zastade kraj njenog odra, zagledao se sav bleđ, ukočenih očiju a onda pokri lice i zajeca. Veče se spušta, jauk i jecanje se utiša. Sveca pucka i gori nad odrom, žene i muškarci sede unaokolo, tiho razgovaraju a Darinka donosi kafu. Mama je u drugoj sobi. Leži na divanu. Žene su je naterale da legne, mole je da se umiri. Ona više nema glasa, kao da ga je izgubila. Verica je došla, sela uz nju. Njoj je teško, žao joj je seje, ali žao i mame. Ah, mama strašno izgleda kao najteži bolesnik. I opet pomilova Vericu.

Idi, sine, kod prija Leposave da spavaš. I druge žene miluju Vericu i teše majku. Vidiš, imaš još dvoje dece pa ćeš za njih da živiš. A mati jeknu Jaoj, teško je to, kao da mi je srce iščupano. Verica se pripije uz nju i zaplaka Nemoj, mamice, slatka moja mamice, nemoj da plačeš. Neću sine, neću, zbog vas neću, ali ne mogu, ne mogu. Idi, Verice, idi, da spavaš. Vodi ih Darinka i nju i Branku.

DAMA U PLAVOM

U Akademiji opšte uzbuđenje. Već nekoliko dana svi paze da nešto ne zgreše, da im ne bi uskratili taj dan izlaska. To nije izlazak kao svake nedelje, kad se broji samo sedam dana. Sad su brojali skoro čitav mesec, jer šta je ono od dva do četiri posle podne nedeljom. Zatim trči natrag i opet knjiga, ispit, mala trema i uzdisanje za provodom. Nisu imali vremena ni da uzdišu, pomireni sa disciplinom, kao svi vojnici. Ali danas, ovo poslednje popodne, pa sutrašnji izlazak do devet sati uveče, što se retko događalo, sve ih je uzrujalo. Rukavice su oprane, bele kao ljuska jajeta. Dugmad se pregleda i čizme. Ah, samo da su lakovane. Za tim čeznu svi akademci. Koliko ih raduje uniforma potporučnika, toliko i lakovane čizme. Kako je to kicoški, elegantno lakovana čizma uz unifonmu. To vole i gimnazistkinje, time se oduševljavaju i gospođice. Pa kad se još igra tango, a čizma fina, sva se cakli pripijena uz nogu, svaki pokret u igri izgleda lepši i otmeniji. Uzalud se oni ubiše glancajući svoje čizme. Boks ostaje boks I akademac Mića, koji obožava igranje, već zamišlja kako će sutra da se naigra u Gradiškom domu. Podnarednik Života, inače seljak, priča kako će sit da se najede kolača kod Pelivana. On je najveći meraklija na kolače, iako ga često zadirkuju, da u svom selu nije znao za patišpanje i baklave. Branko filmofil kao gimnazista, zadržao je svoju ljubav prema filmu, i od svog džepalca uvek odvoji za tonfilm. Od tri do pet. Čak je ponekiput bio kavaljer i pozvao je i Lolu, svoju simpatiju, gimnazistkinju šestog razreda koja je dala svoju časnu žensku reč da će ga čekati dokle god ne postane poručnik. Lažljivica mala! Kad bi Branko samo znao kako ona koketira sa pravnikom Borom na drugoj strani ulice! Jednom je čak od mame dobila batine kad ju je on uveče dopratio do kuće

Podnarednik Voja, inače Beograđanin, jedva čeka da ode kući na ručak. Nije ničega željan. Uvek priča kako u Akademiji ima svega i svačega samo se raduje onim maminim finim tortama, koje ona nedeljom sprema za Voju. Očekuju ga radosno kao da je već potporučnik I posle ručka uvek popije belu kafu, jer je u Akademiji nema svakog jutra Kaplari Šaša i Doka, nerazdvojni drugovi, iako iz raznih mesta, pitaju jedan drugoga šta će sutra da rade. Ja ću da se nađem sa sestrom, koja je došla u Beograd kaže Šaša. Ona mene uvek finansira jer je bogato udata, i znam da će mi dati koju stotinaruku. A posle idem u bioskop. Sta ćeš ti da radiš? Ja ću da šetam korzom i da gledam ženske Čini mi se svaku bi mogao da poljubim... Ih, kad samo pomislim na poljupce I sutradan teget bluze preplaviše beogradske ulice... Kaplar Doka najrevnosniji je na korzu. Seta goredole, gleda, uzdiše, a ženski svet nekako naročito lep, lepši nego ikad, i njemu se čini da ga svi gledaju. Pokraj jednog izloga on spazi u ogledalu svoju figuru. Malo zastade, oglednu se. Nisam ružan, i uniforma mi baš lepo stoji. Nije on od onih malih špilarajčića, što su u poslednjem edu u paradi. On vodi paradu a to mnogo znači. One poslednje niko i ne vidi, a njega prvog svi moraju pogledati. Zato mu sad ženske u ulici dobacuju poglede. Nekakav fin parfem opi ga najedared on se okrete, ugleda jednu elegantnu damu koja je išla pozadi. Čekaj da je propustim pomisli Doka i uspori hod Dama ga prođe Ah, kakav stas. Gleda je Doka i koluta očima. Ona korača lagano i dostojanstveno, bedra joj se njišu, i on ne može da odvoji svoje oči od njenih bedara, od oblih mišica, od onih malih jamica na laktovima A parfem se neprekidno talasa oko njega, i on kao očaran ide za tim parfemom, za tom siluetom u plavoj haljini, sa velikim plavim šeširom. Sad moram da je dobro zagledam u lice Ubrza korake, pređe je, okrete se, pogleda je, i dama ga isto tako pogleda. On sad ustrepta od onih njenih velikih crnih očiju, oseti kako ga prolazi nekakva električna struja, kao da su te oči bile naelektrisane Od nekog uzbuđenja ubrza, izgubi se, okrete se dvatri puta, a plavi šešir ide sve bliže i bliže. Sad ću da ja pričekam na čošku. Plava silueta se približi, on ostade stojeći na čošku, sam u vojničkom, stavu, gotov da salutira tom božanstvu koje se zove žena I dama ga opet pogleda Sad on ide za njom, analizira je, ispituje, prati svaki njen pokret... Božanstvena žena Ah, kako bi bilo divno napraviti poznanstvo Ali kako da priđem Ne smem Može me još ismejati. Kaplar! Pa još da me otjera, i da naiđe neki oficir! Dovoljno bi bilo da me vidi klasni starešina. Uh, što nemam bar dve zvezdice. Što ću sa jednom ili dve zvezdice? Umeo bih da budem veći kavaljer nego oni sa tri zvezdice Moram da se upoznam, pa makar me najurila Hoću i ja da se upustim u avanturu. Pa kad sutra počnem da im pri125 čam, svi će da mi za vide Ovo je neka otmena dama Čekaj da je opet pogledam. Brzo je pređe i opet pogleda I dama pogleda njega

Vidiš li da mene gleda... Pa šta čekam, što ne priđem? Ako joj se neko pridruži, propade moja avantura. Ali nikog nema. Možda ona očekuje da joj priđem. Zašto mene uvek pogleda? Kad bi bila verena, ne bi me pogledala. Vala sad ću da se upoznam Samo kako da počnem. Da li da kažem gospođice ili gospođo Neću nikako da je oslovljavam, to je najbolje... Prići ću i reci Oprostite ja bih hteo s vama da se upoznam... Ne, ne, to je bljutava fraza... Što ne ispusti tašnu, pa da joj pritrčim i dohvatim Ili kad bi je neko gurnuo, ona pala, a ja da pritrčim i da je dignem. Postoji li srećnik koji srne da zagrlj ovu ženu Kad bi smeo samo da je dodirnem. Dama neprekidno ide. Doka je neprekidno za njom, izvadi sat, gleda... Osam i deset

minuta... U devet moram biti u Akademiji... Što nije bar u deset Doka računa koliko još minuta može da je prati... Pa šta, ako i zadocnim Ne, to nikad. Ja nikad nisam kažnjavan. I njegova savest bori se sa instinktom. Dama stiže na Kalemegdan, on za njom Ona sede na jednu klupu, on projuri pokraj nje... Okrete se, pogleda je, ona se lako nasmeši očima, kaplar Doka sav uzdrhta i izgubi se u gomili šetača. Najedared stade Kukavico, ne smeš da prideš jednoj ženi. Pogleda na sat. Pola devet. Mogao bi se zadržati pet minuta, pa posle trkom u Akademiju. Ovih pet minuta mora da iskoristim, pa ma šta bude. I kaplar Doka oseti neku hrabrost. Šta, ja vojnik, pa ne smem da pridem jednoj ženi.. Šta je žena? Slabo stvorenje Uh, jeste slabo stvorenje, ali bih pre stao pred bateriju topova nego pred ona njena plamena oka... Koješta, treba biti hrabar. Pa sve vojskovođe su bili najveći ljubavnici. Eno i onaj naš klasni starešina, još kakav ljubavnik. Laf! E, da vidiš, da sam i ja laf... I brzim korakom uputi se dami i bez ikakvog uvoda izgovori Gospođo, ja vas obožavam! Vi ste najljepša žena Dama otvori oči, iznenadi se, a Doka pomisli Sad će da me najuri, ali dama se osmehnu, i samo progovori Kako, vi mali kaplar, a pravite komplimente na juriš Oprostite, gospođo, što sam uzeo toliku slobodu, ali ja sam morao da vam to kažem Zar je neučtivo reći jednoj ženi da je obožavate Sedite reče dama koja se još nije oporavila od iznenađenja. Neki šetači već su počeli da se okreću, gledajući ovog malog kaplara u vojničkom stavu pred jednom damom Gospođo, molim vas, recite mi vaše ime. Ja vas sada prvi put vidim i možda vas više nikad neću vidjeti, ali bi želeo da znam vaše ime... Imam vremena samo još tri minuta govorio je brzo mali kaplar. Oprostite, ali ja sam mlad, tako sam željan da vidim lepu ženu, a mesec dana nismo izlazili iz Akademije. Da znate, kako sam željan da volim, da slušam reci jedne žene, da joj pišem... Recite, molim vas, kako se zovete? Zovem se, zovem... dama u plavom... To je dovoljno, šta će vam više? Da ste neki kapetan ili poručnik, možda bih vam kazala. Zašto pridajete više važnosti poručnicima i kapetanima. Ja vas uveravam da imam mnogo više srca od jednog kapetana i poručnika i da bih lepše umeo da volim od njih. Dama se slatko smešila. Kaplar nervozno pogleda na sat. Sad moram da idem. Oprostite mojoj slobodi. Recite mi samo vaše ime To će ostati moja tajna, uvek ću misliti na vas i nikad vas neću zaboraviti Otrže usne sa ruke, salutira i izgubi se... I žureći u Akademiju, na ruci je osjećao parfem dame u plavom neko slatko, prijatno i bolno uzbuđenje I cele noći kaplar je sanjao damu. Kako šetaju alejom, ona se naslanja na njega, on hoće da je uhvati ispod ruke. Kad ih sretne njegov klasni starešina i viknu Kaplare! On stade pred njega, poručnik poče da mu čita bukvicu Kako smete da šetate sa damom ispod ruke? On zna da ga čeka zatvor, ali ga nije strah. Poručnik se izgubi i on pođe, kad ima šta da vidi! Dama se seta sa njegovim klasnim starešinom... On je ljubomoran, gnjevan, ah da sme raskinuo bi klasnog Dama ga ugleda, nasmeja se i kaže klasnom Zlatan je ovaj vaš kaplar ima lepe oči... A njemu milo što ona to kaže klasnom Da, jeste, lepši sam od njega. Onda žuri u Akademiju, već se smrklo, kad ispod jedne lipe čeka dama... Mali moj, nešto da vam kaže On prilazi, sav uzbuđen, ona mu opet pruža ruku A njena ruka je bez rukavice, on joj poljubi prste, pa više članka, pa još više... Sad njegove usne klize uz mišicu, belu i meku kao od somota. On oseća nesvesticu i raširi ruke, steže damu u zagrljaj, naže se, poljubi joj dekolte, na dubokom izrezu, i oseti topli, mirisni dah njenih grudi... Deset sati a vi niste još u Akademiji! grmnu odnekuda glas njegovog klasnog starešine. On se trže, otvori oči, probudi... Ah, to je samo san, nisam zadocnio, prošaputa sav prestravljen Uh,

kad nije istina Neka idu do đavola sve ženske I opet zatvori oči, a vizija lepe žene pojavi se on oseti parfem njene ruke, mekoću bele mišice i na ustima slast poljupca kadifaste epiderme njenih grudih... I uzdahnu dubokim uzdahom mladosti i čežnje Božićni i uskršnji raspust najradosnijisu dani za akademca. Za Uskrs se spremaju kućama, i kolike li radosti kad se stigne u rodno mesto Došli akademci! raduju se gimnazistkinje Mame srećne, kao da su oficiri, mlađa braća sva ponosita, sestre se vesele provodu. Doka ide sa Sašom njegovoj sestri u unutrašnjost.. Fino ćemo se provesti, videćeš kako je moja sestra dobra i lepa. Na stanici izišao je zet da ih dočeka sa svojim autom Odjuriše kroz palanku, a svet ih gleda, okreću se devojčice, a oni sede važni, malo uobraženi, srećni.

Stade auto pred jednom lepom kućom, ulete Šaša u dvorište, ču se jedno Sašice! i poljupci. Da ti prestavim, đoko, moju sestru Olgu. A ovo je moj najbolji drug Doka salutira, ruka mu osta kao prikovana na kapi. Netremice se zagleda u Sašinu sestru To je bila njegova dama u plavom sa Kalemegdana Ona ga poznađe, nasmeja se. Milo mi je što si doveo druga. Nadam se da će vam kod nas biti prijatno. Kaplar Doka je poljubi u ruku i opet oseti kako mu kroz telo prođe nekakva električna struja Zbunio se jedan trenutak, ali gospođa Olga je umela da ga izvuče iz zabune, uvede ih u kuću, odmah posluži, i podnarednik Doka malo se popravi od prvog uzbuđenja Njegova sestra, udata, ovako lepa... Kako sam na nju naišao u Beogradu! Osećao je da će da se zaljubi još više u nju, ali se bojao da je gleda Baš je divna, još lepša nego na Kalemegdanu I ja sam pod istim krovom sa tom ženom, koja ima muža Moram joj reći da je volim, da sam neprestano mislio na nju A zar Nada nije još došla? uzviknu Šaša. Ona dolazi sutra. Znaš to je moja sestričina, Olgina ćerka, gimnazistkinja petog razreda, pa je kod tetke, jer je ovde samo četvororazredna gimnazija Ima još i ćerku, mislio je Doka Sumnjam da je ćerka lepša od mame. Sutradan, posle doručka, Šaša izađe u drugu sobu, a Doka uruči priliku da se izvini Gospođo, mislim da ste me prepoznali. Molim vas da mi oprostite što sam onda bio onako slobodan, a i, verujte, da vas nikad nisam zaboravio Vi ste mi ostali kao lepa vizija o kojoj sam često snevao I sad, razume se, ta će se vizija raspliniti kad vidite, da sam udata, i još mama koja ima ćerku Eto, imaćete društva, moja Nada će se mnogo radovati da vas upozna, ona obožava Šašu. To što imate ćerku ne znači da u mojim očima izgledate stariji... Ja vam se divim i obožavam vas. Pravo ste derište nasmeja se gospođa Olga Hajde, idete na stanicu da sa Sašom dočekate Nadu... Za jednog akademca su gimnazistkinje i šiparice, a nikako udate žene I ona mu popreti prstom. Kad voz stade, kao vihor izlete iz vagona jedno slatko devojče sa krupnim crnim očima, sa glavicom u loknama, u teget haljini i beretki. Šaša, Sašice uzbuđeno je govorila grleći svoga ujaka A onda se veselo okrene đokii Ovo je sigurno gospodin Doka, tvoj drug. Kako se radujem što ste došli govorila je ushićeno gledajući ga svojim lepim očim, istim kao u mame I uskršnji raspust prolazio je najveselije. Zaljubljeni Đoka nije sad umeo da kaže da li više voli mamine oči ili ćerkine. Tolika uzbuđenja je preživljavao... Čas mu izađe pred oči mama, čas kći... Jedna divna, sladostrasna žena, sa očima u kojima je video puno misterija Oh, kakvo bi bilo blaženstvo dodirnuti usne te žene, osetiti njen zagrljaj A kad su šetali, video je one slatke nestašne očice koje su ga gledale sa čežnjom, i ona rumena ustašca koja su mu nemo govorila poljubi me I jedne večeri, baš uoči polaska, on poljubi ta ustašca Ti ćeš me čekati dok postanem potporučnik,

pa ćemo se odmah veriti. Čekaću te šaputala je Nada i nikog, drugog neću voleti. I zakleše se na večnu vernost... A prve nedelje po dolasku u Beograd, Šaša ode u bioskop a Doka se opet uputi korzom da posmatra ženske. Samo je jedna zakletva, koju vojnik poštuje kao svetinju zakletva zastavi. A zakletva ženama? Šta ćete?... Svi muškarci su jednaki i svi podjednako varaju žene.

STRAH OD ŽENSKIH

Praskao je gazda Milan, grdio, zamalo da izbije svog sina. Izario sam se, pao u koprivnjak! Što lažeš! Nisi pao, nego pobegao od devojaka... Pričaju mi u kafani ljudi, ide smejurina i na moj račun Zar ti takav delija, a sin ti se plaši žena... One devojke Arsenove došle kući, pa u kikut Mi zapitasmu Lazu šta radiš? A on ti stušti pa kroz koprive... A šta imaš da se plašiš devojaka? U tvojim godinama ja nisam ni jednu devojku ostavljao na miru. A ti, vidi samo kakav si! Išćupao bi rep biku, a bojiš se da priđeš ženi... Ih, dođe mi da te premlatim! Kamo sreća da mi pričaju kako preskačeš plotove i vrljike. Ja bih to više voleo, nego što ti se celo selo smeje i sve devojke teraju šegu s tobom kao s budalom. A za koga sam radio i stekao? Što nisi nasledio moje osobine nego se umetnuo na ovu tvoju majku Laza je samo čutao i treptao očima, a snaša Kadivka se umeša Pa nemoj ni tako Mlad je on još. Šta hoćeš da već sada juri ženske. Ne boj se, buknuće u njemu tvoja krv, ali bolje da ne bukne I snaša Kadivka uzdahnu, jer se seti šta je prepatila u mladosti od muža, pa i danas pati... Uvek je ostao Lola i takav će biti do groba Čuti ti! obrecnu se gazda Milan Ko nije za ženu, nije muško, pa nije ni za posao Ko bi smeo njega sada da oženi? A ja se radovao da ga oženim još pre vojske Ali sinko majčin, u vojsku ćeš, pa posle ženidba... Pa da te vojska dovede u red i nauči svemu. Da te ženim, je li? Nisi ti ni za ženu. Nedeljom mi ćurličeš po ceo dan oko kuće umesto da ideš u oro sa devojka Potrči za nekom, kao drugi momci, lepši si od sviju, a najgori smetenjak Prosto, ubi bože! I gazda Milan ode ljutito u dvorište da okreše neke voćke i videći svoju snaju od sinovca, dozove je Maro, odider da ti nešto kažem. Lepa i rumena snašica dotrča Šta si hteo, ciko? Hteo sam da ti kažem da ovog našeg zvekana malo izruhtaš kako da razgovara sa devojka.. Nateraj ga da ide u kola, neka razgovara Zovni onu Ružu Aresenovu, pripitomi ga, vidiš kakav je divljak Onako lepa devojka, žao mi je ako je drugi preotme, a preoteće je Uvrzao se oko nje i onaj Milošev sin, nije ravan našem Laži suklata jedna! Ali ume oko devojaka, lažov jedan . Ne brini, ciko, naučiću ja njega Ne boj se ti. On je lep i mlad, samo je nekako zbunjen i stidljiv. Snašica otrča u kuću a gazda Milan poče da kreše voćke... Bilo je to lep, snažan, stasit seljak, tek malo prosede kose na slepoočicama, orlovska profila. Sin mu je imao iste oči, samo malo umekšan izraz na majku, a manje orlovski nos Bio je on nekada naj lepši momak u selu ne samo u svom nego u celom srezu. Iz drugih sela devojke su jedva čekale da ga vide na saboru, dolazile provodadžije iz cele okoline, otimale se sve udavače oko njega... Sve su devojke sanjale o njemu, i sve je obmanjivao Nije ostavljao na miru ni udate žene Samo kad se seti one komšinice Lepasave... Tek se udala, doveli je iz drugog sela, lepa kao božur, bela i zdrava On je vide, pa samo švrlja oko njenog plotu. Ali ne srne od njenog muža. On ris, čuva je, a zna njega da je lakom na žene Čim se smrkne on se prikrada njihovom vajatu. Tu su oni spavali, a on kao lopov, obilazi, prisluškuje Jedne noći nalete na njega rundov. Dovedi ga sa pojata. Kidisa da ga rastrgne.

Izleteše ukućani, mislili lopov, opališe puškom. Kuršum mu prolete kroz šajkaču i umalo da pogine. Pa opet je ne ostavi na miru Uvek su išli u pozajmicu jedni drugima kad se okopava, žanje ili komiša... A on sve uz nju Šali se, zadirkuje, a ona vrag, uzvraća mu. Pa tako jednog dana, drugog, dok ona ne popusti jedne večeri. Terala ona puna kola sena Sedi gore na senu, a ono miriše Lepota! On se zaleti i pomoću konopca uspuže se na seno, pa sede uz nju. Volovi mile, seno se ljuska a on kidisa Drž za ruku, drž za rame, busa ga ona u grudi, ali on, muška snaga, jači pa je svali u seno .Smrkavalo se, kradom se primicala junska noć. Topla mirisava kao grudi žena, namirisane bosiljkom i majčinom dušicom. A njega izbezumi taj miris i njena blizina Posle često tako, kad muž nije kod kuće I da je bila samo ona jedna, nego koliko! Voleo je žene oduvek Govorio je ništa slađeg od ženskog. Šta ti je žena? Šaka jada. Laktom da je gurnem, preturiće se, a opet ti je nekad slađa od meda, a drugi put gorča od sičana Ali od muškog zavisi hoće li biti med ili sičan... Zaulari ti samo nju, pa ti je slađa od meda. A pustiš li joj dizgine, ona ti je prava ajgiruša. Odmah baca čivte A on je umeo oko žena, svoju je čuvao, a za drugima jurio... I ne daj bože njegovu Kadivka da pomisli njega da vara! Kitio je, oblačio, imala je svega u kući, najlepše obučena na saboru, ali najviše i varana. Patila je ona u prvo vreme, pa se smirila, privikla, pognula glavu. Volela ga, kao što su ga i druge žene volele I sad on da dočeka da se njegov sin boji žena i beži od njih To ga je jedilo, ponižavalo, pa iščepa jednu suhu granu, očepi je, izlomi i baci... A na bunaru snašica Mara razgovara sa Lazom. Pa što si takav? Ljutiš čiku... Gori od tebe pa ih devojke vole Vidi samo kakva je Ruža Arsenova Zar se ona tebi ne dopada. Dopada mi se, bog me ne ubio, ali kad je vidim, mene nešto preseče preko stomaka, noge mi zadrhte, a jezik se veže, najedared mi dođe da klisnem, samo da ne gledam one njene oči... E, pa vidiš Nije da se ti nje plašiš, nego mi se čini da ti nju voliš On se zastide. Ne znam ni ja... A boga mi, snajka, voleo bi da umem da razgovaram kao drugi momci. De, nauči me! Onomad smo sedeli u voćnjaku Ljuba, Boza i Janko, pa se oni fale, fale. Ljuba se kladio sa momncima, da će Božanka Nešina doći u nedelju uveče, pod onaj zapis, u njegov zabran Oni su kazali da neće, ali ih on natera da se sakriju na hrast... I ona je došla Pa šta su radili? Ne smem da ti kažem Ljubili se kaže A što se i ti ne ljubiš s devojkama? Zar ti ne bi voleo devojku da poljubiš Laza otkoči od zemlje, ščepa jednu granu i zaljulja se. Ih što si ti snajka! Nego znaš šta ćeš da uradiš Prošetaj se pored Ružinog voćnjaka uzmi jednu jabuku, pa kad je vidiš a ti je potegni... Kad bi smeo? Hoće da se naljuti. Što si lud. Neće da se naljuti... Da vidiš samo kako će ona tebe posle da gleda, pa će da ti kupi kolače na vašaru Jest, snajka, to se Janko hvalio kako njemu devojke kupuju kolače na vašaru. A što tebi da ne kupuju? Zato se čika i ljuti na tebe. Vidiš šta momci rade sa devojkama. Ljube se, lažu, varaju... Dođe i meni, snajka, krivo, da znaš kako. Ali ja ne umem. A eno, onaj Rade Milenković priča kako su se Danica Perina i Velika Zivadinova pobile zbog njega i sve kose počupale Ako, neka se biju A zbog tebe neće da se pobiju i najlepše devojke će se pouđavaju a tebi će ostati ono što ne valja. E, neće vala E, pokazaću ja tati da sam njegov sin! Da vidiš samo! Sutra kad raspalim Ružu jabukom I sutradan on je raspali, raspali tako snažno da ona pade onesveščena i obli je krv Dojuri majka Ružina, kuka Jaoj, ubi mi dete, sva joj glava krvava... Morali su da je previjaju, lece, a gazda Milan diže ruke u čudu Ništa s njim ne može biti. Ovo je ubi, bože! A snajka ga grdi Zaboga, što ne uze jednu malu jabuku, nego dočepa kolačaru. Mogao si da je ubiješ. Laza sav utučen zbog svog

prvog neuspeha u udvaranju kroz plač govori snaji Što me nisi naučila? A šta da te učim, zar si toliko lud Ali ostavi ti to meni... Ne ljuti se Ruža na tebe. Proći će rana. Pozdravila te On odjuri sav srećan, uzjaha konja, ode u grad i vrati se iz varoši... Jesi li kupio nešto Ruži? zapita ga snajka kad se vratio. Nisam ništa... Kako da se ne setiš Trebalo je da joj kupiš mirišljavo sapunče pa da joj ja odnesem I tako on poče da se približava devojkama, a onaj strah kao da malko popusti. Otac se obradova, snajka jedva dočeka da pozdravi Ruža, da on ode s njom u oro, a kad prvi put ona izađe, obuče se Laza i ode Ali kako iz daleka ugleda kolo, devojke, opet ga obuže onaj isti strah i bezobzirce se stušti i pobeže u zabran, čak na kraj sela Te večeri ga otac premlati, a Ruža reče ljutito Mari, da neće više da ga pogleda i da će se udati za gazda Miloševog sina. Vojnici su došli na odsustvo za praznik i čelo je selo oživelo Mlade snaše srećne zbog dolaska muževa, devojke se raduju da vide svoje dragane, mladiće što su regrutovani, željni da čuju kako se živi u vojsci i je li teško biti vojnik Puno priča ima da se čuje od vojnika na osustvu o oficirima, njihovim gospođama, služavkama, životu u gradu I Janko dođe jedne večeri i zovnu Lazu Hajdmo u šljivar Ljubin, doći će Obrad da nam priča o vojsci... I znaš šta ima još da priča? O nekom vare čekaj, čekaj, kako se ono zvaše varete, jeste, varete, gde igraju gole ženske Odoše oni obojica. Tu je bilo puno momaka. đilkoš Sveta, što se hvali kako šalje mladnoj učiteljici bonbone i čokolade, a ona prima i pozdravlja ga... To je slao po snasi Jelinki, a nije znao da ga ova laže, i jede te bonbone ona, jer je učiteljica vratila i izgrdila je i kazala da ona ne prima bonbone od seoskih momaka. Bio je tu i Bogdan, vrlo lep mladić, ali siromašan, koga je volela gazdinska kći i izvezla mu čak jedne čarape sa žutim i crvenim ružama, kakve nije imao ni jedan momak. Blaža gazda Nikolin samo je sanjao o jednom pištolju i zaricao se da će ga kupiti, pa kad god prođe pored Bisenijine kuće on će jednom da opali... Ubojica Radovan samo se tukao po selu sa momcima zbog devojaka, i niko nije smeo da pogleda njegovu devojku, jer je uvek nosio nož uza se... Milojko je znao da priča o bioskopu, jer je imao tetku u varoši i išao k njoj u goste, pa bi posećivao i bioskope i svi su slušali kad bi on pričao šta je gledao. Smatrali su ga kao najobrazovanijeg, jer je znao varoški red, čak je naučio i neke kolače da mesi? Obrad je sedeo na travi i mladići napraviše krug oko njega, ležeći potrbuške i on poče da priča More, da znate braćo moja, šta sam sve naučio u vojsci... Mutim torte, glačam parket, čistim zelen, čuvam decu i još puno kojekakvih poslova, ne znam im ni ime... Pa zar sve to spada u vojsku? Jest, sve ti je to vojska Jedan vam je egzercir u kasarni. Tu te muštraju od kaplara do poručnika, a kad si posilni, tu ti je egzercir drugi, jer tu te muštra of icirka i služavka Pa koji ti je bolji egzercir? I ovo drugo nije loše Dođeš iz sela kao ćuskija, samo što si došao u kuću a cikne ti of icirka Nemoj da mi trapaš po parketima... A taj parket se cakli kao devojačko ogledalo... Skidaj te cokule, pa obuci ove patike! I ti onda ideš po kući kao mačak A je 1 to teško? A kad naiđeš na neku dobru gospoju, tad ništa nije teško Dobiješ izjutra i crnu i belu kafu, ručak, još i cigare, pa i bakšiš. Od bakalina sam kupio šest šolja za crnu kafu i mojoj sestri džemper... A kad nemam posla ode gospoja, a ja vam izađem na balkon, sednem, zapalim cigaru, pa uživancija! A najveća ti je uživancija kad ima mlada i lepa služavka... Što sam ja imao jednu služavku! Deset sukanja je nosila! Kako može deset sukanja, pa naše devojke ne nose više nego dve Odkud ti znaš nasmeja se Janko. Što da ne znam To bar nije teško Popni se na dud pa ćeš i ti da vidiš Mladići udariše u smeh Jest, boga mi, deset sukanja, pa sve oko nje se

šire i lete kao harmonika Ne možeš da joj opipaš kukove od tih sukanja A u licu su vam kao mleko, pa slatke, bele, da je prosto pojedješ kao jabuku... Jesu li sve bile takve? Nisam uvek bio posilni kod oženjenih. Bio sam i kod neženjenih oficira, potpomćnika i poručnika. Pa je 1 bolje kod njih? Tu je manje posla. Nemaš da radiš po kući imaš njemu da očistiš odelo, isfiksuješ cipele, pucuješ dugmad To sam znao čim moj poručnik kaže Dobro da mi dugmad ispucuješ, znam da ima randevu. Šta ti je to randevu? To je kad se momak sastane sa devojkom da se ljubi... Čim se poručnik udešava, brije, miriše, znam da ga čeka neka ženska Od njega sam naučio i ja da se mirišem. Čim on ode a ja uzmem njegov brijač, sapun, obrijem se, namirišem, pa idem i ja, te gledam ženske. A je 1 se taj tvoj poručnik često ljubi? Nije da se ljubi samo u varoši, nego i kod kuće Kod tih mladih oficira posilni ima da se rve sa gospođicama... Dolaze kući pa kidišu, hoće pravo u sobu... A moj poručnik mi kaže Kad dođe ona jedna, da je ne pustiš. Ali te varoške neće da odstupe Kažem ja Moj gospodin poručnik je dežuran a ona meni Nije on dežuran, znam ja kad on ima dežurstvo Pofičkale te ženske dežurstva oficirima, pa ne mogu da sakriju I nikad jedna dugo ne dolazi. Svaki čas ih menja... A ja mu kažem Zašto vi, gospodin poručnik, menjate tako često ženske? A on meni Zato što, ako jednu zadržim dugo, ona hoće odmah da se uda, a ja još neću da se ženim. A jesu li bile lepe Te varoške su sve lepe, fine gospođice... Svaka ti miriše, uvija se, prevrće očima... sve nekako tanko govore, misliš sad će da im se prekine glas A ono virete? Varijete! To je najlepše Je li istina da gole ženske igraju... Noge su im gole, imaju samo jedno kratko suknjice, jedan ped dužine, ništa više A šta rade? Igraju Bacakaju noge, levo, desno, skaču, propinju se, presavijaju, mile po zemlji kao zmija, pa kad se isprave i ustreme, pa polete, pa ne staju petom, nego prstima i okreću kao čigra Obrad ustade, poče da im pokazuje kako se igra, da se previja. Oni udariše u smeh, ustadoše još neki da vide mogu li da se drže na vrhovima prstiju. Sveta izgubi ravnotežu, preturi se i pade koliko je dug... A šta rade posle? Posle, kad svrše igru, dođu za sto, sednu sa gostima i piju A je 1 se obuku? zapita Blaža. Neka se obuče, a neka onako gola, pa ako hoćešmeš da je pljesneš i poljubiš Ih! uzviknu Bogdan i prevrte se preko glave. Laza je slušao užarenih očiju. A šta bi ti, Lazo, radio da vidiš tako голу žensku? Ti ne bi smeo da je pogledaš. Sigurno bi strugnuo Šta moram da vam pričam naljuti se Laza... More, ovo je tuta jedan, čuvaj se ti njega. Ded pričaj nam još šta si još video I Obrad je sve pričao. Bilo je tu puno stvari koje mladići na selu nisu znali i nauče ih tek kad postanu vojnici. Dugo su sedeli, mesec je izašao crven kao usijan i lenjo se dizao iza jednog brega, malo nakrivljen i nasmejan sa onim svojim bucmastim i dobroćudnim licem. Mladići, svi uzbuđeni od pričana Obradovog, razidoše se, ode i Laza, uđe u svoj vajat, ali nije mogao da trene ćelu noć. Nešto kao trnje bockalo ga je ispod kože. Učinilo mu se da je to šarenica, prevrnu jastuk, ali san nikako da dođe, i neka vrućina... Ustade, otvori širom vrata, sede na prag... Mesec je bio visoko, ne onako crven, već žut kao kotur voska, i kao da je bio okačen između dva jablana na bregu... Ćela je bašta bila zalivena mesečinom i raspoznavale se boje svakog cveta, samo mekše, crvene muškatile i rože šeboji... Senka od praha širila se po travi i zelenilo trave dobijaio je zelenu boju, tu gdje su bile senke grana i lišća Jedan oblačak, vunast i beo privuče mesec i sve dobi tamniji ton. Samo su kuće svetlile, nežno belo, tako lepe i čiste u noći, kao da su sad okrečene Eno tamo je kuća Ružina Ono je njen prozor. Tamo ona spava Oblačić otplovi i mesec se opet nasrne ja i Ružina kuća blesnu u belini... Laza

pomisli kako nju sad gleda mesec. Možda ne spava, možda joj je vrućina pa je zbacila guber Zaželi da joj se prikrađe, da je vidi kad spava... Obuze ga još veća vrućina, ustade, priđe bunaru... U kofi je bilo vode. I ona se presijavala od meseca, tako čista, kao izvorska On nakrenu kofu, napi se, uze šakama vodu, isprska lice Oseti neku svežinu i bi mu lakše... Pođe preko trave i oseti prijetnost na tabanima od svežine trave i mekoće Bosiljak je tako jako mirisao, on otkide jedan široki list, istrlja ga između prstiju... Taj miris ga poseti na sapun i seti se onih snajkinih reci Zašto nisi Ruži kupio sapunče Ona bi se umila tim sapunčetom i mirisala bi... Nije mu se spavalo, dođe mu da ode, čak tamo do onih jablanova, pa da s brega pogleda Ružinu kuću, ili da se popne na neko visoko drvo i da je gleda kad spava Priđe ogradi i nasloni se na nju. Začu sušanj. To se vučjak došunjao i ošinuo ga repom po nozi. Tišinu najednom prekine rezanje, trka, maukanje i lajanje. Oči mačka caklile su se na drvetu, dok je pas lajao, razljućen i pakostan... Sve se opet stiša. Sad jedan udar, kao pad tvrdog predmeta. Pala je jabuka... On pođe, diže je, uze u ruku i ona mu rashladi šaku. Steže je u ruci i učini mu se da takve moraju biti i ženske grudi, čvrste i glatke. Sve opet ćuti, sanja Zapeva jedan petao, pa drugi, bliže i dalje. On se proteže, oseti neku slast kroz celo telo i opet onaj miris bosiljka, što opija... Zavitla jabuku, baci je na orah, zašušta lišće a vučjak polete za jabukom da je nađe u travi. On se seti kako je udario Ružu i bi mu teško... Zar on nju da udari? On to ne bi mogao nikad da učini... On bi sad mogao da je nosi u naručju, kao snajka njeno dete, da je nosi cele noći. Uhvati sebe za mišice i steže, i učini mu se kao da to nju grli i steže u naručje. Obiđe oko kuće, vrati se, leže i pred zoru zaspao Sanjao je kako on i Ruža beru jabuke. Ona se popela na drvo kad ima šta da vidi. Na njoj suknjice, kratko samo jedan ped On hoće da pobegne, stid ga je, a ne može da se makne s mesta, a ona vrisnu? Lazo, drži me hoću da padnem! Grana se očepi, poče da puca, ona se obesi, drži se rukama, visi. On polete, uhvati je, ona mu sede na rame, i on oseti njeno telo, toplo i glatko kao jabuka. Ona skoči sa ramena, potrča, sad je u suknji a on za njom Ona viče Čik da me uhvatiš. Beži, pa sve na prstima, a on juri za njom i taman da je uhvati... Što se ne dižeš, šta si se uspavao? i viknu mu mati... On otvori oči, sav u nekoj groznici, oznojen... Ah, mamo, ja sam se uspavao Ako, ako, sine, nema danas nikakva posla, praznik je spavaj... On ustade, obuče najlepše odelo. Danas je bilo veliko oro Htede da ide da igra, da se uhvati do Ruže Osećao je da mora da se uhvati do nje, da je stegne za ruku... Nekako mu je bila bliža, poznatija, milija, slatka posle toga sna Kao da je nešto preživeo, pa hoće da nastavi taj san, da se on obistini... Ah, više se neće stideti... I on će da bude kao drugi momci... Kako je to lepo, kako su oni srećni... Svi pričaju samo o devojkama, svak ima svoju, samo on nema... I on je mora imati. Zaklopi oči, zamisli Ružu na jabuoi i onu kratku suknjicu. Svi su bili iznenađeni u oru. Laza igra, neprestano se hvata do Ruže. Posle ora razlaze se kućama, svaki odju 144 ri sa svojom devojkom. On pođe za Ružom. Ona, đavo, hoće da ga sekira! Sve brže i on brže... Ima dosta do njene kuće, pa neki potočići, jaruge... On bi hteo da priđe, ali ne sme, a ona zainat odmiče, odmiče, pa samo grabi niz breg. Sad potrča, on polete za njom, leti ona, juri, besna trka, gotovo da je uhvati, ona pade, on preko nje i oboje se skotrljaše u jednu jarugu. Ona ustade nekoliko trenutaka zaklopljeni očiju On se uplaši Ružo! Ona ne odgovara... Ružo, jesi li živa?

Ona uzdahne, prošaputa Živa sam Otvori oči pa ih opet zatvori. On kleče pokraj nje, i gleda je, ne sme ni da se odmakne, ni primakne. Ali je gleda, i tako bi je gledao celog života Nikad nije bio tako blizu žene. Tek sad vidi svu njenu lepotu... Duge trepavice. Mala rumena usta, vrat, grudi! On ih oseća ispod svilene bluze, čvrste kao ona jabuka Zadrhta, pruži ruku da samo pipne te grudi. Kad bi smeo! Pruži ruku, a Ruža otvori oči, vide njegov pokret, brzo zaklopi oči. On se odmače... Ružo, hoćeš da se digneš? Hoću, jedva ona izgovori... Podiže glavu, ali je ona opet spusti na busen trave, zatvori oči i lukav osme jak prelete joj preko usana... Ne mogu da se dignem sama, pomoz mi On priđe, podvuče joj jednu ruku ispod glave, drugom obuhvati oko stasa, podiže je, oseti svu toplinu njenog tela, kao ono u snu, i nekakva slast mu prostruji kroz telo, spusti je na travu i drhteći, šapatom, zapita je Ružo! Šta je? On hoće da kaže, ali ne može, naginje joj se sve više sasvim uz lice. Gledajući je, zadihan prošaputa Ružo, hoćeš li da se volimo? Ona se nasmeši i tiho odgovori Hoću I on izgubi pamet u tom trenutku, naže se njoj, zagrlji je zamrača mu se svest... U njemu buknu krv njegovog oca. Od tog dana postade drugi mladić Tukao se mladićima, jednog udario nožem, nedeljom po ceo dan tumara i neprestano se vrzma oko Ružine kuće Ali Ruža se razbole Kunja, ne jede ništa, ubledela... Dovedili vračaru, ništa ne pomaže. I rešise da je odvedu lekaru. I roditelji saznaše užas. Lekar im reče Vaša je ćerka u drugom stanju. Po povratku nastade lom. Mati čupa kose, otac proklinje, pretida će ieubiti, ispituje ko je upropastio i ona priznade Laza, gazda Milanov, kad smo jednom pali u jarugu Sav raspomamljen gazda Arsen ode gazda Milanu da se razračuna i da spere sramotu svoje kćeri... Izgovori mu strašne reci Tvoj sin je upropastio moju kćer i ona je u drugom stanju. Gazda Milan ga pogleda raširenih očiju, kao da ne veruje Šta kažeš? Moj sin upropastio tvoju kćer? Onaj zevzek i tunja I raširi ruke da zagrlji Ružinog oca Zar onaj tunja to da uradi... Ta to je delija, moja krv! Oh, hvala ti, bože, kad mi dade takvog sina, da mogu i za njega da kažem da je muško Hodi da te zagrlim. Od danas smo prijatelji... Kroz dve nedelje ih venčavamo... Posle dve nedelje ih venčali... Posle sedam meseci, rodio se muškarac i svi u selu i babica, čudili se kako može da bude tako snažno dete od sedam meseci, jer niko nije mogao da veruje da je onaj mirni, stidljivi Laza, mogao tako što da uradi pre venčanja... A za to je bila kriva ona jaruga.

NA MANSARDI

Bože, gde li sam ostavila te šibice. Tako ih zaturim da ni sam đavo ne bi našao. Pošašavila sam od briga. Da ih ti, Lepa, nisi uzela? Šta će meni šibica? Eto, kako da vatru naložim? Da li se digao onaj naš komšija? Mogla bi od njega da pozajmim. Idi, pa kucni na njegova vrata. Mati izađe iz sobe, priđe lagano drugoj sobi na mansardi i zakuca. Slobodno. Izvinite, gospodine, što vas uznemiravam. Htela sam da vas zamolim da mi pozajmite šibicu, samo vatru da potpalim. Visok mladić sa inteligentnim licem, baš je vadio iz lavora jednu košulju i cedio Zbuni se kad vide staru ženu, obuže ga stid kad ga ona uhvati da sam pere košulje. Htede da skloni labor, brzo spusti košulju, okrete se da potraži ubrus da pobriše ruke. Drage volje, gospođo Evo imam nekoliko drvceta. Treba bi samo jedno. Uzmite ćelu kutiju. Vratiću vam čim naložim vatru. Nego, gospodine, da li ste našli kakvu službu? Mladić uzdahnu. Ništa još, gospođo. Trčim po ceo dan, ali uzalud. Sad mi je jedan

gospodin obećao da će se energično zauzeti da nešto dobijem. Daj bože, teško je ovako. Da bar niste učili školu, pa vam ne bi bilo krivo. A ovako, školovali ste se, mučili, pa ništa. Da vas ne zadržavam. Idem da potpalim vatru, pa ću vam odmah vratiti. Vрати se kući, i držeći iverke u ruci, pričala je kćeri. Jadnik, zamisli, Lepa, sam pere veš, pa zastideo se. Eh, teška su vremena Ovakav mladić, učtiv, lepo vaspitan Ložila je vatru i neprestano se vajkala. Odjednom priseti. Slušaj, Lepa, da mu ja to operem. Danas ionako perem naše. Zašto da se on muškarac muči sam? To bi baš mogla da uradiš. To je sevap, pomoći nekom kad je u nevolji. Imamo i mi crnih dana A on je tako uslužan mladić. Pre me sretne na bacamcima kako vučem džak iz podruma sa drvima, sva sam se zadihala, daha nisam imala. A on naiđe, šćepa mi onaj džak kao igračku i donese E, tako, vatru sam naložila, idem da mu vratim kutiju i uzmem onaj veš. Ovi bogati ispod nas neće se setiti da mu operu veš, da mu pomognu.

Mladić je i ovog puta prao rublje. Gospodine, došla sam da vam nešto kažem. Dajte da vam ja taj veš operem... Danas perem nešto moje. Uz taj ceđ i sapun opraću i vaše i lepo ću sve da vam ispeglam. Molim vas, nemojte, gospođo. Vi ste stara žena, da se mučite zbog mene. E, moj gospodine, ne znam ja za godine, a muka u bedi pratiće me do groba. Navikla sam ja na to, moje su ruke već ogrubele od posla i pranja, ali vi se, gospodine, niste na to navikli i ne umete. I ona mu otrže lavor iz ruku Ovdje nemate mnogo. Nađite još nešto ako imate. Ama nemojte vi mene da žalite, znam ja, gospodine, šta je to nemati. Ovo ću ja vama sve dobro da operem. Veliko vam hvala, gospođo. Vi ste toliko pažljivi, da ne znam kako da vam zahvalim. I stara žena obuzeta čudnim raspoloženjem, odnese mladićevo rublje da ga opere. Pri peglanju je pregledala svako parče. Vidi, Lepa, ovo mu je iscepano. Uzmi, sine, pa mu ovde stavi zakrpu. Daj, mama. Imam puno takvih parčića govorila je njena kći, krojačica rublja, sedeći za mašinom i šijući jedan jorganski čaršav. Ima li još što god da mu zakrpim? Manžetne su mu se sve iskrzale Mogla bi da mu ih promeniš. Što će, siromah, da se raduje kad vidi ovako lepo uštirkano, ispeglano pa zakrpjeno! Samo siromah razume sirotinju. A ovo sve ispod nas je besno Sva zadovoljna odnela je mladiću rublje, ali se opet vratila tužna Znaš šta ruča, Lepa? Samo komad suva hleba. Bože, bože, kad ovako nešto vidim, srce mi se čepa... U ovoj kući gde ima i sitih i uranjenih, da jedan školovan mladić ruča samo komad suva hleba Vidiš, mogla bi mu odneti ove pite sa sirom. Ali njega bi to možda uvredilo natukne devojka. Zna da si ga videla da jede samo suv hleb. A da ga zovnem na kafu. Da kažem Je 1 po volji jedna kafa Neka se siromah malo i ogreje, soba mu je kao ledenica. Posle nekoliko minuta mladić se pojavi i zahvali za rublje. Pa vi ste mi sve zakrpili! Tako sam se obradovao. Hvala vam, gospođice Ja to ne bih umeo. Zar vi muškarac sami da krpate! Boga mi, krpicu se i prati, ako ne dobijem službu. Dobićete, daće Bog govorila je stara žena. Ode u kujnu i donese pun tanjir pite sa sirom. Izvolite gospodine Gledajući pitu gladnim očima mladić uze jedno parče. Jeste li odavno u Beogradu? Jesmo, a kamo sreće da nismo. Vi niste Beograđanin. Nismo Mi smo upravo seljaci. Ispod Kosmaja, u jednom selu, moj pokojni muž je bio dućandija. Imali smo bakalnicu, malo imanjenje, voćnjak, njivu i lepo smo živeli Ali moj muž je sebi uvrteo u glavu da dođemo u Beograd. Odvraćam ja njega Batali čoveče, kakav Beograd, nemamo mi te pare za veliku varoš. Ali on što naumi! Neće u selu, pa neće Čuti, ženo, neprestano on meni, tek ćemo u

Beogradu da postanemo gazde. Prvo ćemo da otvorimo bakalnicu na kraju varoši, pa ćemo sve napred, napred dok jednog dana ne doguramo do Terazija Jaoj, jadne nam Terazije.. Jaoj, a šta sam mogla. Kud on tu i ja... Prodamo sve u selu i pođemo tako u Beograd. Otvorismo bakalnicu, iskiti on izlog i u početku je sve išlo lepo. Pazar dobar popustih i udobrovoljih se i ja... I sve tako dok u istoj ulici ne otvori još jedan bakalin. Odmah poče konkurencija. Oti152 ma on nama mušterije, otimamo i mi njemu... Gleda popreko on nas a gledamo i mi njega. Kao da smo dušmani... Tek opet, pazarilo se kojekako, isterivao se trošak, samo toliko, a od zarade ni pomena. Pa tako bi se još živelo da ne otvori i treći bakalnicu... Tad nam pođe sve natraške. Ja plačem, on se sekira, nazebe jednom, pade u postelju, dobi zapaljenje pluća i ode za dvadeset dana Ja onda videh svoje zlo, i da bismo sačuvali nešto malo crkavice, prodadoh radnju i taj novac sam polako trošila dok ona ne završi zanat. I sad vam, gospodine, živimo od njenih deset prstiju. A u selu smo mogli biti gazde. Mogli smoda kupujemo zemlju, imanja su sad jeftina, pa da nas Bog vidi. Tako vam je to, gospodine, kad seljak hoće da bude gospodin i varošanin. U selu domaćin čovek, gazda viđen, a u varoši siromah i fukara koji upropasti sve što donese Kažem ja Lepi Kamo sreće da smo u selu, da imamo našu kućicu, šljivar, voćnjak, živnu, pa da je udam za nekog gazdinskog sina, pa neka je i seljak, ali da se ne muči... A što smo ovde dočekali, živimo na mansardi i jedva sastavimo da platimo kiriju. A kako vam posao ide, gospođice? Slabo gospodine. Ranije je bilo posla, svet je davao da mu se šije veš a sad kupuje sve gotovo. To nas najviše ubija, gospodine. Pođite samo kroz čaršiju. U svakom trećem izlogu vise, da prostitute, ženske košulje i gaće... I to kupuje svet! Povučen je samo šav i odmah se raspara. Nije to kao kad uradi ona... A ona što uradi, tog nigde nema... Što je spremila nekoliko udavača! Tad začelo dobro zaradite? Eh, da imam svakog meseca po neku udavaču, ne bi morala da se brinem! Sad mi je jedna gospođa obećala da će mi dati da šijem spremu za njenu ćerku I ovih dana sam dobila malo posla, neke čaršave, navlake, pa tako malo skinemo brigu Zašto ne jedete pitu? Uzmite, molim vas.

Služite se gospodine nudila je i mati. Ja sam je jutros zamesila nešto na brzu ruku od debelih kora, moja Lepa voli pitu od sira, pa da joj učinim Na ulici zatutnji auto i zaustavi se pred kućom... To opet ova na drugom spratu primeti mati. A koja je to gospođica koja stalno dolazi i odlazi autom. Je 1 to njen auto? Njen? Belosvetski, gospodine. Danas vam neko živi od poštenja a neko od nepoštenja. A ta našla nekog bogatog pa izvlači od njega i šakom i kapom Kako se u njenoj kući živi, kako se dovlači sa pijace, sve puno, pa nameštaj kupili, pa te njene haljine, pa samo kakav joj šlafrok nosi majka. A šta je? Udovica, jedna penzija, nema dovoljno ni za kiriju... Ali hoće svet da živi pa našao da je tako najlakše. I njena mati zadovoljna, prosto se ponosi ćerkom. Ostavi ih, mama, šta te se tiče. Svako živi kako mu njen obraz dopušta I ja to kažem neka živi tako, kad im se može i hoće. Ali bih pukla od muke, gospodine, kad vidim kako se ona pravi važna, digla nos i ona i njena mati... Moja Vera, kupila spavaću sobu, moja Vera kupila bundu... A meni dođe da viknem Čuti, ženo, nemoj svoju sramotu da pričaš, kad svi znamo na koji način kupuje ako si nepoštena, sakri. Ko zna, gospodine, da li je bolje ono ili ovo Gledam samo ovo moje jadno dete, svo se savilo za mašinom. Druge devojke se provode, idu u bioskop, pozorište, a ona? Jadnica, samo brine brigu sa mnom kako da sastavimo kraj sa krajem, kako da nabavimo drva za kuću, hleba i soli, kako da platimo kiriju... Pa ta

crna kirija, doseće nas. Svuda ćeš da prištediš, ako nema a ti se stisneš, ali mesec za čas protrči, a gazda ne pita, imaš li, jesi li zaradio, nego traži svoje ili napolje Služite se gospodine. Hvala, gospođo, vidite da sam pojeo skoro pun tanjir. Ako, ako, samo ako možete. A šta je mama sa tom tvojom kafom? Ova vatra, gospod je ubio, tako se nekad zaintači, a posle se raspali. Neka sirova drva pa samo piste. Evo, sad će... Krojačica se okrete mladiću A jeste li, gospodine, tražili da poučavate đake Da, ali sve je zauzeto. Sad poučavaju đake i gimnazisti, i studenti i profesori... Mati proviri iz kuhinje. Šta misliš, Lepa, da li bi Protićka uzela gospodina za svog sina. Istina. To bi mogla da pitam. On uvek ima nekog studenta, ne uči, vazdan petljaju s njegovom školom. Juče sam bila kod njih, dali mi ove čaršave. Mati ga grdi, naredao sve slabe, a peti razred Mogu da ih upitam ako hoćete. Kako da neću, bio bih vam mnogo zahvalan Koja je to gospođa? Ona na prvom spratu. Ima dve kćeri i sina. Mogu da plate? Kako da ne mogu, puni su para. I više kukaju na krizu nego mi dobaci mati iz kujne. Njihova kriza je što ne mogu da se provode. Sve to naučilo da putuje, da rasipa, da troši, da se luksuzira... Pa sad ne može. A naša nam je kriza hleb što nemamo, drva i kirija Evo stiže i moja kafa Uzmite, gospodine, ovu šoljicu sa penom Boga mi, vama stoje pare u šoljici... A što ste to parče ostavili... To ne valja, treba i to da pojedete, neću da čujem Svu sam vam pitu pojeo. Ostavila sam to nama za večeru. Pojedite i ovo parče, samo ako možete... Pita je dobra kad je vruća. Mladić popi kafu, ustade i zahvali se i krojačica mu obeća da će još večeras pitati gospođu Protić. Baš volim što smo ga ovako lepo počastili govorila je mati kad je on otišao. Vide li, pun je tanjir pojeo. Nećka se jadnik, a ja ga nudim. Ko zna, možda će mu to biti večera Uh, kako ova košava duva.. Trebali smo da zahtevamo od gazde da nam stavi duple prozore. Plaćamo trista dinara a svuda duva i zjapi... Kako li je njemu jadniku u hladnoj sobi. Mama, slušaj, stavi mu na prag nešto drva i iverčica, neka podloži... Neće nas to mnogo oštetiti... Možda ću dobiti tu udavačku spremu. Idi sad do gospođe Protić, a ja ću da požurim s ovim čaršavom. Uveče krojačica donese radosnu vest mladiću Gospođa Protić poziva ga da se sutra pogode. Koliko tražite od sata. Ja mislim, gospođo, da vam neće biti mnogo dvadeset dinara. Dvadeset dinara iznenadi se gospođa Protić. To je mnogo. Danas uzmete ženu na nadnicu, pa ceo dan radi za dvadeset i pet dinara, a vi toliko tražite samo za jedan sat! Znam, gospođo, ali tu su svi predmeti. Drugo je umni rad Para je para, gospodine, a sat je sat, začas se svrši. Danas mora o svakoj pari da se vodi računa Kako smo mi nekad živeli, a kako danas živimo! Oskudeva se u svemu... Vrata se oškrinu i pomoli se glava služavke Mariške. Gospođo, hoćemo li prase da pečemo u rerni ili da nosim a furuni? Nosi na furunu, ali kaži pekaru da mu neću primiti prase, ako ga ostavi živo kao prošle godine. Ima da bude reš. A one krofne, gospođo, da vidite da li su nadošle. Mariška se izgubi. Gospođa nastavi. Tako je gospodine, teška vremena su nastala. Mi ne smemo sebi dopustiti nikakav izlišan trošak. Mama, hodi da vidiš, nose vitrinu vikala je kći iz druge sobe. Izvinite za časak, gospodine. Sa terase su gledale vitrinu druge komšinice i upitale je Koliko ste platili? Dve hiljade osam stotina. Tako je lepa. Za srebro smo kupili. Strpali smo sve srebro u kredence. Lepo je kad se srebro vidi. Posle četvrt sata gospođa se vrati i zateče mladića zamišljenog i natmurenog, kako gleda u jednu tačku E pa vi resite, gospodine. Ja vam dajem deset dinara od sata. Svakog dana po sat. Imaćete trista dinara, a to su lepe pare u ovo oskudno vreme. Vi ste, kako mi reče gospođica Lepa, bez službe. Pristajem, gospođo progovori mladić bezvučnim glasom. Samo ću vas

moliti, gospodine, strogo da ga držite. Podviknite vi njemu. Razmažen je, jedinač, i moram vam reći sekira i mene i oca. Napolju se zaustavi kamion i cepanice počese da padaju s treskom. Mariška se opet pojavi. Dotali su petnaest metara drva. Pitaju testeraši da li da seku na tri ili četiri reza. Četiri reza, neka dođu da se prvo ja pogodim, a ti da obilaziš kako stružu. Hoće oni da podvale, pa po tri reza... Onda gospodine možete, početi još danas. Dođite posle podne Prošlo je deset dana. Mladić se neobično trudio oko đaka... Ali je bio iscrpljen glađu i zimom. Radio je u svojoj sobi svake večeri. Krojačica i njena mati svesrdno su ga pomagale. Tanjur jela, crna kafa, neko drvo više ni one nisu imale. On se resi jedno jutro da potraži sto dinara od gospođe. Ona mu dade Sad je bio završen i on se pope na mansardu. Najedared se u parteru čula vika. Svi su poleteli na terase. Gospođa Protić je vikala Dve hiljade mi nestale. Tu su bile u šifonjeru ispod veša. Stavila sam ih svojom rukom. Ko je mogao da ih uzme? Da li je neko dolazio. Niko odnosno, samo onaj mladić sa mansarde. Držao je čas. Krojačica i njena mati uleteše u sobu kod mladića. Čujete li, onoj dole je nestao novac Kakva je još će vas da nabedi a ja dajem svoju glavu da je onaj njen mangup uzeo novac... Mladić poglede. Čekajte, sad ću ja s njom da se objasnim. I sjuri se u parter. Gospođo, čujem da vam je nestao neki novac, i da govorite kako sam samo ja ovamo dolazio. Šta hoćete time da kažete? Valjda ne mislite mene da nabedite da sam uzeo vaš novac. Ja sam, gospođo, državni činovnik Ne znam ja šta ste vi, znam samo toliko da ste vi bili jutros jedini i to baš u toj sobi. Gospođo, slušajte, ja ću vas tužiti za uvredu časti Ja to neću da dopustim Vi mislite ako jedan činovnik ostane bez posla treba da bude lopov Varate se, gospođo. Vaša čast, a zašto su vas najurili iz službe. Gospođo, ni reci više, jeste li razumeli. Šta, još pretite! Slušajte, preti on meni. Umešaše se radoznale komšije. Gospođa je praskala. Sad se ustremi na Marišku. Tvoje stvari imam da izbacim i pregledam Mariška je jecala Možete, ali ja sam svuda bila poštena Pitajte gospođu Stojanović Gospođe su išle u banju a meni su uvek govorile Tebi Marška ostavljamo celu kuću. Tako su me voleli. Gospođa nije slušala... Iz sobe su letele suknje, međimurske rekle, ali ništa nije našla. Mariška uveče dotrča na mansardu. Gospođa je ubedila gospodina i htela da javi u policiju a gospodin nije dao. On kaže To ovaj naš mangup A on nikako neće da prizna Posle dva dana opet Mariška trči na mansardu, sva srećna da javi da je gimnazista pobegao od kuće i da ne znaju gde je. Pa je gospodin trčao u policiju da javi da ga nađu. I gospodin je grdio gospođu što je napala mladića. Tog dana mladić upade sav radostan u stan krojačke Prvo sam došao vama da javim. Dobio sam službu u unutrašnjosti, u sudu. Svi su bili puni sreće. Krojačičina mati se ustumarala. Ostanite kod nas da ručate. Nemojte, gospođo. Pa vi ste me toliko častili. Ja se vama moram odužiti čim primim platu. Ostavite, gospodine... Niste vi nas oštetili. Šta je to jedan tanjir jela. Gde nas dve sirotice jedemo, može i treći. Sirotinje ne bi bilo kad bi svaka ova kuća hranila po jednog siromaha Ali svet nema srca. Pre će da hrani mačke i kućice nego sirotinju I mate pravo, gospođo Ovoliki podrumi u novim kućama. Sve betonirano, suvo, tu bi mogla sirotinja da spava, a ne po šupama na periferiji, u vlazi i kaljugama Mladić se okrete krojačici veselo Za vas, gospođice Lepa, imam jedno iznenađenje. Kakvo iznenađenje? Dobio sam dve pozorišne karte od jednog rođaka. Hteo sa ženom da ide, ali im se dete razbolelo, i on mi je dao da ne bi karte propale... Pa ako hoćete, pođite sa mnom. Lice krojačice zasija. Hoću, vrlo rado I ja se radujem da malo izađe govorila je mati. Hvala vam, kad vi, tako fini mladić,

hoćete da izađete sa mojom ćerkom, koja je krojačica. Nemojte tako da govorite, gospođo Gospođica je tako skromna, ozbiljna devojka i vredna, da bi se na nju mogle da ugledaju mnoge devojke. Ja gospođicu cenim i poštujem. To nam je sve što imamo, gospodine. Poštenje i njene vredne ruke. Još od pet sati, devojka se spremala, peglala haljinu, doterivala kosu, jer to je bio čitav događaj za sirotu krojačicu sa mansarde Kad su se vratili iz pozorišta i taman stigli pred kuću, zaustavi se auto i iz njega iskoči gospođica sa drugog sprata, zašušta pokraj njih svilena toaleta, i ustrča uz stepenice. A kad stigoše ispred stana gospođe Protić, vrata su se otvorila. Upravo su ispraćali neke goste pozdravljajući se sa njima. Protićka je posle govorila mužu Braniš ga a vidiš, spandao se sa onom šnajderkom. Vucaraju se noću I još da ga žališ što nema službe. I ne treba mu je dati. Ja bih sve ovo istrela iz službe, pa neka crknu od gladi. A u stanu na drugom spratu smejala se gospođica u svili i bundi. Pravi se poštena i ona i njena majka, a uhvatila onog mladića sa mansarde. Sad ih sretah. Eto, kakvi su muškarci, ne biraju, nego idu sa kojekakvim, a starija je od njega, i ružna i zato joj je krivo što sam lepa i što trče za mnom. Još kako trče i luduju Gledaj mama! Dve hiljadarke. Nove, novcate Što ga pumpam! Gledaću da mu izvučem deset hiljada. Zaradio je na nekom poslu velike pare. A ja umem oko njega. Lažem ga i uveravam ga kako ga volim To je sve lepo govorila je mati samo ti gledaj da se udaš za njega. Nemoj kao sa onim prošlim. Pokloni, hiljadarke, veliki stan, a jednog dana krišom isprosi drugu devojku a ti osta na cedilu Nego ti njega ne puštaj Traži ti da te on odvede pred popa... Ne boj se, upeglacu ja njega. A evo i bonbonjera. Ovo je za tebe, ti voliš ove bonbone Probaj ovu A šta ima za večeru Piletinu neću Uh, ta mi je piletina dosadila Mogla bi jednu solju mleka sa kakaom i parče milbrota. I ako ima još od one doboš torte. Mati joj spremi večeru, donese je, pa opet nastaviše gde su prekinuli Samo ti gledaj i hvataj ga da se venčate A krojačica je u taj čas oduševljeno pričala majci o svom provodu... Njeno izmršavljeno, blede lice, upalih obraza, koje je pre vremena izgubilo svoju mladalačku svežinu zbog rada i briga, bilo se čisto prolepšalo, oživelo, zasjalo. Tako je divan, pošten mladić, kao brat prema meni. Ponaša se kao da sam ja otmena gospođica. Imali smo sedišta u parteru, pa oko mene sve neke lepo obučene

gospođice Puno pozorište sveta Živi ovaj svet, boga mi... Ne muče se kao ja i ti. Gledam sve to obučeno, elegantno, nasmevano... A kako si ti, sine, izgledala.. Pa, eto, vidiš, mama, baš lepo Ova mi haljina lepo stoji, nije nešto skupoceno, ali nisam bila gora od drugih. Nisi, tako gora Da ti imaš da se obučeš, kao što nemaš, pitala bi ja mnoge devojke da li bi se mogle uporediti sa tobom Nego znaš novosti... Kaže Dragička. Šta? Gospođa Lazić je poslala devojku i kazala da odmah sutra dođeš da ti da da šiješ spremu za njenu ćerku. Je istina? Jaoj, što se radujem! Hodi da te poljubim mama Sad ćemo kupiti drva, kupus za zimnicu, masti i tebi ću da kupim porhet, pa ću da ti sašijem jednu reformu. Baš nemaš šta po kući da nosiš Košava je fijukala, urlala, cimala prozore, kao da je htela da iskali svoj gnev zbog nepravde ljudske, a na mansardi su svi spavali, mirnim, slatkim snom, prvi put bez onog teškog tereta na grudima, spavali su bezbrižno, svi troje, ne misleći na sutrašnjicu.

UDAĆE SE ONA LAKO

Svi su se ponosili lepotom njihove Mage, mati, tetke, staramajka, svi su je naročito negovali, mazili, češljali njene duge plave kose, kao kanure svile, uživali u lepoti njenih crnih očiju, koje su imale dubinu voda posle kiše u noći, oblačili joj najlepše haljine. I ta njena lepota bila je još upadljivija jer su one sve bile ružne, i mati i tetke i staramajka, a ona je između njih bila kao neki kultivirani cvet u korovu. Često se i Maga pitala na koga je tako lepa a staramajka bi joj rekla I tvoja mati je bila isto tako lepa kao i ti... I to nije razveseljavalo Magu, bojala se da i ona ne poružni kao majka, da se i njoj onako ne izduže crte i smežura lice Da li su je da uči školu, da svrši bar nekoliko razreda gimnazije, da ne bi sedela kod kuće, jer šta bi radila? Da je udaju, još nije vreme, a ona će se lako udati čim navrší osamnaest godina. Već u sedamnaestoj godini pojavili su se prosioci, pevali joj serenadu, slali pisma, šetkali oko njene kuće, i ta uličica njena u jednoj varoši u unutrašnjosti i ona dva prozora, puna saksija cveća i nekih visokih lozica što se penju uz ceo prozor, privlačili su muškarce, i svaki je između onih razcvetanih majskih ruža tražio onu najljepšu što se zove Maga Sva ta udvaranja nisu joj smetala da uči. Bila je bistra i sa malo marljivosti prelazila je iz razreda u razred i došla već do sedmog Tada je u nju ludo bio zaljubljen jedan potporučnik. Drugi obožavalac, činovnik u banci, stalno je slao pisma i pitao hoće li se za njega udati... Ali baš tada pojavio se on! To je bio lep mladi doktor koji je došao u njihovu varošicu Sve oči mladih udavača uperiše se na doktora. Provodađike ga odmah zapisaše u spisak najboljih kandidata nastade utrki vanje koja će prva s njime da se upozna pozivali su ga na žureve zbog njega šile najelegantnije toalete. I gdegod je u kući bila mlada devojka, uvek je morao biti i neki bolesnik, i mladi lekar namah stiče mnoštvo pacijenata, konkurišući starom sreskom lekaru Jednog dana doktor vide Magu kad se vraćala iz gimnazije sa drugaricama, i kao što je bio slučaj sa svim mladićima, on se u nju zaljubi... Tetka, majka, staramajka oduševise se doktorom Šta će bolja prilika za Magu Rešiše se i one da pozovu doktora na žur Tetke se užurbaše da udese kuću, čak zovnuše majstora da malo doteraju sobe. Ribalo se, istresalo, mesili kolači kao za slavu i doktor dođe Svi su se trudili da se pokažu otmeni i blagorodni. Maga je bila najprirodnija među njima. Veselo je pričala o svemu i svačemu, o literaturi, istoriji, školskim predmetima, nastavnicima, čas kao dete, čas gimnazistkinja a ponekad kao prava dama. U njoj je bilo više prostodušnosti nego koketerije... Bila je svesna svoje lepote, ali ne uobražena Više je bila uobražena njena porodica na tu njenu lepotu. Po svojoj detinjastoj prirodi, ona nije umela da bira, udala bi se i za onog malog trgovca i za mladog učitelja, i činovnika u finansiskoj upravi, ali njena porodica donese odluku Ti ćeš se udati za ovog doktora On jedini odgovara tebi. A taj njihov zaključak bi se mogao objasniti ovim recima. Ti si lepa a on ima doktorsku diplomu, to je jedno isto Maga nije imala novaca... Živeli su u kući od penzija, od mame, jedne tetke i staramajke, i te tri penzije davale su im mogućnosti da pruže luksuz njihovoj Magi, i zato je ona uvek imala najlepšu haljinu i šešir i već je bila prilična pomodarka. Maga je bila njihovo malo božanstvo i njoj su morali prinostiti sve žrtve Sad, kad je u pitanju bio jedan doktor, žrtve su bile još veće Kupili su i nešto nameštaja, prepravljali staro jedna tetka je stalno prelistavala knjižicu od kolača iznalazeći ono najfinije, koje nije često mesila, tek katkad o slavi, druga tetka je već počela da joj šije rublje za spremu. Staramajka je bockala vez, a njena garnitura za kujnu, počev od kuvarice već je skoro bila gotova To se spremalo za Magu Njihove nade se obistiniše Mlad lekar zaprosi Maginu ruku Zaljubljen je i

ne traži ništa, znao je da nema novaca, ali on će imati kao lekar Izložio im je samo to da on mora da ide godinu dana u Pariz da se specijalizira, ali on hoće da se veri da bi ga Maga čekala, pa će posle godinu dana da

se venčaju, kad se on vrati... Ona će završiti sedmi razred, osmi neka ne počinje. Šta će joj škola, on ne bi nikad ni hteo ženu činovnicu, neka tu jednu godinu sedi kod kuće, on će joj pisati... Čela porodica je pristala, samo jedna tetka primeti, zašto se ne bi venčali, pa da i ona ide u Pariz. On ih je ubedio da je to nemoguće Njega će otac pomagati, a to je nedovoljno za njih dvoje Maga nije navaljivala, ona se zaklinjala da će mu biti verna, i posle tužnog rastanka lekar otputuje u Pariz, a Maga kao verenica napusti školu Vesela i lepa Maga potpuno se povukla, živeći pokraj svojih tetaka, mame i staramajke Sva njena radost bila su pisma verenikova. Pisao je vrlo često, uveravao je o svojoj ljubavi, bio ljubomoran na nju čak iz Pariza, molio je da nikog ne gleda a ona ga je iskreno uveravala da za nju sem njega niko drugi i ne postoji.. Ona je govorila istinu, za nju nisu postojali drugi muškarci, ali ona je za njih postojala Uzdisali su za njom potajno, osuđivali što ga čeka, dobijala je i anonimna pisma protiv njega, potporučnik jehteo da se ubije, bankarski činovnik joj je poručivao da će je lekar izigrati i da ga uzalud čeka... Sve je to pojačavalo Maginu ljubav i ona je živela kao u nekom zanosu, sanjajući o sreći u braku Pred kraj te godine nešto poče da je uznemirava Njegova pisma, koja su dotad bila tako česta i duga, postajahu reda i uvek se nekim izvinjenjem Bio sam slab, ili Mnogo sam radio na klinici itd. A najveće iznenađenje i zaprepašćenje za porodicu, bese pismo u kome im on izloži da mora da ostane još godinu dana u Parizu Pisao je nežno, objašnjavajući da je to za njihovu sreću bolje, jer će se vratiti kao specijalista, molio je da veruju u njegovu ljubav, da je on uvek isti, da će doći i uzeti Magu. I nastade druga godina čekanja, sa nekim prigušenim bolom, neizvesnosti, malim razočarenjem. Maga ubledi, omršavi, postade ćutljiva, uvek tužna... Još je uvek budila interes kod mladića, ali sad su svi znalli da se ničemu nemaju nadati, da je ona verenica, da se zaklela da će biti verna. I ona održa svoju reč, a mladi lekar pogazi svoju Prodoše dve godine a on se ne javi tri meseca, pisala mu je uzalud, odgovora nije bilo i oni doznaše od drugih da je dobio mesto za sreskog lekara u drugom mestu Tetke su bile ogorčene rešiše da otputuju onamo, da ga primoraju na venčanje, ali Magda gorda i ponižena, ne dade im Napisala mu je jedno bolno pismo i dobi od njega odgovor Molio je damu oprost, izvinjavao se što se moraju razići, nije on kriv, ali taj brak je nemoguć On je morao da se zaduži i da uredi svoju doktorsku ordinaciju to stoji mnogo a on je siromašan, ona isto tako Moli da se uda, ona je lepa, usrećit će nekog čoveka itd. Magina porodica bila je besna. Svi uniženi Zar ona, Maga, najlepša devojka pa da je tako izigra! A koliko se puta do sada mogla udati Posle bure i plača svi se stišasaše Maga samo prividno, a taj bol utisnu joj se u srce. Bila se promenila duševno. Nigde nije išla, plakala je krišom. Svi se zabrinuše, prisiljavali su je da izlazi, počeše da prave kombinacije o braku Maga se naljuti, izjavi im da ona ne može tako brzo da se uda. Uto se desiše žalosni događaji umre stara majka, umre joj i jedna tetka i oni ostadoše u kući samo sa jednom, penzijom i sa bolom pomeša se oskudica... Nisu više mogli da kupuju Magi onako lepe toalete, morala je i ona u kući da posluje, htedoše da izdaju jednu sobu, ali Maga se tada odluči Ja ću da tražim službu Majka je zbog toga bila očajna, tetka isto tako Zar njena Maga da ide u kancelariju, zar ona koja

se mogla tako lepo udati, toliko je prosioca imala? Sa strahom su posmatrali njeno lice, koje je izgubilo svežinu one lepe devoj čiče Oči su bile uokvirene kolotovima, crte malo izdužene, onako kao kod majke i tetaka. Ali izlaska iz teške situacije nije bilo sem da se Maga namesti u kancelariji... I ona postade činovnik u finansiskoj upravi. Kucala je po mašini, prepisivala akta i račune, radila po ceo dan Taj kancelarijski život i njeno razočarenje sve više su uticali na njenu lepotu... Veselost, koja bi mogla povratiti lepotu njenim očima, bila je iščezla... Ona je patila gledajući sebe u ogledalu, patila zbog svog promašenog života, patila zbog kancelarijske atmosfere i prošlosti kad je bila najlepša, obožavana i svuda prva... Izgledala je sebi kao neka filmska zvezda čija se slava lagano gasi. I njena se slava gasila, a slava joj je bila u lepoti koja je venula po zakonu njene porodice, gde su žene samo kratko vreme lepe... Devojke iz takvih porodica treba odmah udavati, dok su još mlade. To je fatalna sudbina lepote, kao i onih cvetova koji brže uvenu nego što se razvijaju Njene majske ruže još su cvetale na prozoru, ali Maga više nije bila majska ruža... Kancelarija i vreme ostavili su svoje zlokobne tragove na njeno lice... I jednog dana, da bi njena lepota dobila i posljednji udarac, dođe druga žalost, umre joj mati. Sad je živela sama sa tetkom, bila je njen hranitelj. Preseliše se u manji stan, od sobe i kuhinje, rasprodaše stvari, ostaviše samo najpotrebnije. Tetka se još nadala i savetovala joj Udaj se Mago! Ali prosilaca više nije bilo. U životu devojke dva su perioda jedan kad se prosioci sami nude, i drugi, kad provodađike jure kandidate. Maga je bila gorda i skromna. Što se više gubila njena ljepota, bila je sve povučenija i sve revnosnija činovnica... Postala je činovnički automat, njene ruke kao da su bile sastavni deo one pisaće mašine i stola.

Mrzela je kancelariju i sve više se povijala onom stolu. Zalila je svoj promašeni život a strepela je da ne izgubi ovo mesto Zato je radila, ali ne sa radosti, već s nekom ogorčenosti, žustro, sa bolnom energijom, a oni protesti njene duše protiv takvog života bili su sve redi. Nestajalo ih, plača više nije bilo, samo poneki bolni uzdah i apatična rezigniranost činovnice kad pred sobom vidi sve jedan isti put, prazan, dug i zamoran I na tom putu pojavi se jedan čovek, stariji činovnik udovac, u istom nadležstvu. Video njenu skromnost, dopala mu se, nije tražio lepotu već dobru ženu... Imaće dve plate, živeće lepo, on ne voli kokete, a s njom je bio siguran da će biti srećan. I Maga se udade bez ljubavi, bez radosti kao da prelazi iz stana u stan, ili drugu varoš, radujući se samo toliko što će imati druga, neće dočekati taj dan da je nazovu usedelicom, da iščekuje ko će je izvesti u društvo, da se bojažljivo približava svakom misleći da dosađuje, ili da s bolom i poniženjem gleda one sažaljive poglede i čita reci u očima Jadnica, nije mogla da se uda Brak ju je sačuvao od toga, ali je doneo druge patnje porođaji, abortusi, kancelarija Svuda se kao avet podizala kancelarija. U tim sobama koliko je ugušivano materinskih briga, tegoba trudnoće, čežnji za decom, za njihovim zagrljajima, strepnji šta će se desiti kad ona dođu... I dok je devojka u kancelariji apatična i rezignirana, mati je nekad mrzi i čela njena priroda se buni. Ona, žena, najsavršenije biće, treba da napusti svoje dete, dok svaka životinja ima pravo da čuva svoje mlađunče I ta unutrašnja borba, uništila je podpuno Maginu lepotu. Ona je bila isto ono što i njena mati, rađala lepu decu, a sama ostajala bleđa i smežurana. Veliki udeo u tome imala je i kancelarija, a kancelariju joj je nametnuo onaj lepi lekar, njena najveća ljubav u životu i najveća bol... Ona nije nikad mogla da ga zaboravi. On se

iz godine u godinu provlačio kroz njen život, kao bolna pesma, kao jesenji suton, što ispunjava tugu, bez plača i trzaja, baca samo u setu, iz koje se ne otrže, kao što se ne povraća izgubljena lepota... I videla ga je uvek onakvog istog kao na rastanku onog poslednjeg dana. Otada ga više nikad nije videla, ništa nije došlo da pokvari onu sliku, uvek zagrljaj o kome je sanjala čitavog života i ono septembarsko veče sa mladim mesecom, koji je svetleo, a on je uzeo njenu viticu, poljubio i šaptao Tvoja kosa ima sjaj mesečine Sad više ni njena kosa nije imala onaj sjaj. Kao da je i ona potamnela od tamnine njene duše. A oči nekada tako lepe i velike i dalje su imale istu veličinu, istu boju, ali njihova crnina nije imala svetlosti života već bol sumorih dana Razbolela se i lekari su joj preporučili da ide u jednu banju. Bila su tri lekara u banji i ona je upitala prijateljicu, kome lekaru da se obrati. Ona joj reče ime jednog. Maga sva zadržta, oči joj potamniše još više. Taj lekar je bio njena ljubav. Dvadeset godina se nisu videli i ona se resi da ode k njemu. Ušla je to jutro u čekaonicu. Bilo je puno dama. Sela je uzbuđeno, osećala neku malaksalost, tremu, uznemirenje, srca To više nije bila ljubav već evociranje sviju bolnih uspomena, sve one radosti i sreće, koja se pretvorila u dugu patnju Sad je trebalo da vidi ponovo tog čoveka koga je poslednji put videla onda, one jesenje večeri u bašti, dok je nad njima plovio mlad mesec svetao kao njihova sreća. Ulazile su dame redom, ostade ona. Čekala je da bude poslednja i već je sva malaksala I dođe red na nju Ušla je sva bleđa Ugledala je jednog visoko, krupnog, prosedog gospodina, ne onako lepog kao nekad, ali sa istim očima, crnim i vatrenim, onim istim, nepromenjenim glasom, koji je toliko volela Iluzija mladosti izčeže i drugi se čovek ukaza pred njom, ali ona bi i ovog drugog čoveka prepoznala, po očima, glasu i onom osmehu koji je samo on imao. Taj susret je uznemiri lekar opazi da joj je teško, priđe joj Vama je teško, gospođo? Molim vas, sedite. Da, teško mi je. Uzmite malo vode Vi patite od srca? Da... Skinite se da vas pregledam Ona se strese Da se pred njim svuče On još ne zna ko je ona, kao da je ne poznaje Ona ga pogleda, htede da mu kaže Poznajete li me? Ali oseti neku tugu, kao tremu, strah... On je ne poznaje, znači da se toliko promenila. I on se promenio, ali je još uvek lep, i ona bi ga uvek poznala, a zar on nju ne može da pozna. Zar je moguće da se dva bića koja su se toliko volela gledaju kao neznanci... On joj uhvati ruku Da vidim vaš puls Ona zadržta, dođe joj da zaplače, kad oseti dodir njegove ruke. Vi ste nešto uzrujan... Jeste Bolje da sutra dođem. Kako hoćete Ali, zašto vas ne bih sad pregledao? zapita on strogim glasom u kome je jasno osećala malu srdžbu lekara Nemam ja vremena da ga gubim sa pacijentkinjama Ona ga pogleda bolno Možete li da me poznate? Lekar se zagleda u njene crte Ne poznajem vas A ko ste vi? Ja sam Momak odškrinu vrata Gospodine doktore, molim vas, potrebno je da izdađete jedan čas

Pardon, gospođo On izađe Ona ostade sva utučena na fotelji. Nasloni glavu na ruku. Ne poznaje me, a uništio mi je život... U duši joj je bila samo tuga. Bila je od onih žena koje ne umeju da mrze, već samo da pate... I sad je osećala kako se iz nje izvlači bol i poput tamnjana, svu je obavija Sklopila je oči i tražila da vidi sebe, onu lepu devojčicu, blistavu u raskoši mladosti... Otvori oči i pogleda u sobi... Vide jedan album, uze ga i poče nesvesno da ga prevrće Ruka je najedared ostade ukočena Gledala je, gledala i u njenim potamnelim očima pojavise se suze. Gledala je svoju fotografiju. Nasmejana devojčica, prebačene vitice preko ramena, lepih zubdca kao đurđevak i ovalnih obraza Diže pogled sa slike i spazi sebe u ogledalu.

Uplaši se od svog lica. Kolika strašna promena! Kao da ju je gledala mati sa ogleдалa. I kako je mogla očeJKivati da je on pozna? Ne bi ni ona sama na tom licu mogla naći ni jednu crtu ove lepe devojkice... I zašto da mu kvvari iluziju? On ipak čuva njenu sliku Možda je nije zaboravio. Nije se ni ženio. Čula je da je neženjen. Ne, neka ostane u njegovom životu samo slika ove devojkice Lekar se vrati. Vi rekoste gospođo, da me poznajete, ali izvinite, ja ne mogu da vas se setim Vi svakog leta ordinirate u ovoj banji upitala je. Ovo je četvrta godina. Pre tri godine ste me pregledali. Možda, ali toliko pacijenata prođe da ne mogu sviju da se setim. Ona se oprostila i pođe vratima. Doći ću sutra da me pregledate... Izvolite Htede da otvori vrata ali jedna oštra misao pade joj na pamet Zašto da mu ne kažem ko sam. Zar nije on kriv što sam ovakva. Neka vidi šta je učinio sa mnom. Okrete se opet. Dakle, nikako ne možete da me poznate. Lekar se nasmeja. Kazao sam da ne mogu. Onda ću vam reći ko sam. Ja sam Maga, nekadašnja vaša verenica. Nekoliko trenutaka lekar nije progovorio reč. Gledao ju je netremice i jedva prošaputa reč Vi ste Maga? Jeste. Promenila sam se mnogo. Nikad vas ne bih poznao. Nije bio ni malo potresen, već više iznenađen i gledao ju je sažaljivo, kao da govori Jadnice, kako si poružnela. Neko zakuca. Slobodno. Iz čekaonice ulete jedna divna mlada devojkica. Ah, vi ste zaboravili na vašu verenicu, dragi doktore uzviknu mlada devojkica. Maga se trže Vaša verenica? Jeste Mlada devojkica baci letimičan pogled na tu slabu i malo interesantnu ženu i poče veselo da brblja, kao da u sobi nema nikog sem njenog verenika. Zbogom, gospodine doktore! prošaputa Maga. Zbogom. Maga klimnu glavom mladoj devojkici i iščeze iz sobe kao vizija stare godine, da bi ustupila mesto novoj i mladoj. Išla je alejom i osećala da joj je nekako lakše. Ona tužna uspomena, koja ju je tištala celog života, iščezla je. Više nije bilo uspomena ni patnji. Kao da se bila probudila i zaboravila neki lepi san. Lepa devojkica od dvanaest godina pritrča joj. Mama, tebi kao da je teško? Nije dušo. Maga je zagrlila i pomisli Ona neće biti moje sudbine, niti ću ikad dopustiti da čeka jednog muškarca. To čekanje i moja sentimentalnost razorili su mi život i zdravlje. I sedeći na klupi, razmišljala je, kako bi ceo njen život bio drugojačiji, da se taj doktor nije pojavio. Bolje bi bila iskoristila mladost.

ZAO DUH

Kako je došlo dotle ni sami nisu znali. Prvo su izbili mali sukobi, obične svađe, zbog tričarija, zbog jedne reci sa malo jačim naglaskom, zbog netrpeljivosti i nizalo se jedno za drugim, zaoštravao odnos, redale scene mržnje, pa se sve stišavale, da bi nastalo primirje do prvog sukoba... I posledica svega bila je krajnja ravnodušnost, apatija i najzad odvratnost. A taj njihov brak imao je sve uslove. Inteligencija, lepota, situiranost. Sve je ukazivalo na srećnu budućnost. A, eto, sve se izokrenulo. Kako? Bog će sveti znati! Ona, ta gospođa Vera, bila je divna žena. On, činovnik sa lepom platom jedan od onih ljudi koji se može dopasti svakoj ženi. Ali zlo se uvuče u njihov brak. Prva scena. Da se čovek nasmeje. Zbog pomade. Bio je tek prošao medeni mesec. Ona se uveče namazala pomadom. Mazala se ona i druge večeri i on ništa nije primetio. Ali te večeri je prsnuo. Šta će ti ta pomada? Što moraš svake večera da se mašeš? Gle, a šta ti to smeta? Pa smeta mi. Sva si se umazala. Sjajiš se kao mastan ćup. Šta kažeš, ja, ćup? Nisi ćup, ali se tako sijaš. Već mi je dosadilo da te gledam. Zašto se ne mažeš izjutra?

Mažem se ja izjutra, ali to je dnevna pomada, a ovo je noćna. A ja moram da se mažem i noćnom... Mazi se, ali te ja neću poljubiti. I ne moraš, baš mi je stalo do tvojih poljubaca. A do čijih ti je stalo? I reč po reč, sve više i viši ton, dok on ne dočepa jastuk i pokrivač i ode da spava u trpezariji.. Posle su se izmirili, kao da ništa nije bilo. Opet su lepo živeli do druge scene, koja je bila već i duža. Gospođa Vera, je bila i dobra domaćica Kao devojka nije se spremala za to. Onda, pored majke, nije na to ni pomislila. Ali sad se u njoj probudila ljubav prema domaćinstvu, hoće baš ona da skuva, da umesi, jer on to voli, a njoj milo da mu ugađa Još izjutra mu napominje Da vidiš kakav ću ručak da spremim I zaista, ručak je bio izvrstan, što on voli, supa, podvarak i još pita sa sirom. Istina, nije ona kore razvlačila, to hvala bogu ima da se kupi, ali ona će mu reći da je sve sama njena rukotvorina Mužu treba malo i lagati, kad je reč o isticanju ženinih vrlina i vrednosti. I kao što je očekivala, utisak je bio izvanredan Jedan ručak može za čitavih deset stepeni da pojača ljubav kod muškarca. Najeo se gospodin Branko, hvaleći neprekidno ženu, a ona, prosto ne može da jede, nego nutka njega, sipa mu ona sama, hoće da ga nakljuka, te uzmi ovo još malo, sipaj još jednom, sva raznežena, srećna, oboje zadovoljni Sad samo još kafa i kod prvog gutljaja, on zapali cigaretu i raširi novine... Ona sedi za stolom, srkuće kafu i poče da ga zapitkuje. On odgovara sa da, jeste, možda pa nastavi čitanje. Nju kao da to malo uvredi. Toliko je radila, celo jutro, sva se zamorila, pa sad ništa. On ručao, najeo se i kvit sa razgovorom. A ona bi htela da on još hvali njen ručak, da joj posveti malo pažnje, jer je ona to zaslužila i opet poče da ga zapitkuje A znaš šta mislim sutra za ručak? đuveč Pa šta voliš više, sa svinjetinom ili jagnjetinom? Štogod ti hoćeš, meni je svejedno. Samo te molim ćuti dok ne pregledam novine. Ona učuta, uvređena zbog njegove nepažnje. Ta ona ništa drugo ne misli, nego njemu da ugodu i zato ga zapitkuje. Ne može se uzdržati nego nastavi Možeš valjda toliko da kažeš, voliš li jagnjetinu ili svinjetinu? On se obrecnu. Pa, dobro, uzmi jagnjetinu Ali vidi, imam još samo pola sata! Pusti me da pročitam novine Pa što tih pola sata ne žrtvuješ meni? Šta imam tebi da žrtvujem Evo, uzmi i ti novine pa čitaj. Mene sad ne interesuju novine. Ja ću ih posle čitati. Eto vidiš, ti imaš vremena posle da čitaš, a ja nemam. A ovaj me članak interesuje, debata o budžetu u skupštini. Baš mi je milo što čujem! Više te zanima debata o budžetu nego žena. On spusti novine na sto i pogleda je ljutito Mene zanima, razume se, i pusti me na miru... Ne boj se, ostaviću te na miru... Tek sad vidim koliko sam luda. Čelo jutro sam kuvala i znojila se pokraj šporeta, a on gospodin, najeo se, pa se sad izbrečuje Gledaj, molim te! Namučila se? A ja se ne mučim i ne znojim. Sediš u kući i ne radiš ništa, i čudna mi čuda zgotoviti jedan ručak. Ko da mi je to nešto teško. Vala ti ga više neću kuvati! I ne moraš kad mi preseda dreknu on i lupi rukom na sto, zakači poslužavnik i prevrnu šoljice. One padoše na pod i razleteše se u paramparčad. Gospođa Vera ciknu Razbijaš po kući, grubijane jedan! Kad ti lupiš, onda ću i ja. Dočepa čašu i baci je na pod. On se razjari, polete na nju, ona vrisnu, pobeže u sobu, zaključa vrata... On lupi pesnicom o vrata... I dok je ležala na divanu i jecala, on navuče šešir i izađe Mogla bi se i ta svađa završiti kao i druge da to posle podne ne dođe njena najbolja prijateljica. Sta je, što si tako uplakana? Ona joj sve ispriča. Ništa me to ne iznenađuje, kakav je bio i ovaj moj, ali ja sam njega naučila pameti, pa sad ne sme da pisne. A kako si ga to naučila pameti? Kako? Vrlo lako Vidiš, sutra mu nećeš skuvati ručak. Kako da ga ostavim bez ručka? Šta te briga. Ostavi

ga, neka sam prži jaja, pa posle će bolje da ceni posao domaćice. Ipak mi je to nezgodno, žao mi ga je. On je inače dobar... Dobar, pa treska po kući. Da meni nešto onaj moj tresne i razbije.. Tresnula bi ja njemu o glavu. On je samo malo naprasit... Pa i ovaj moj bi bio naprasit da srne od mene. Popuštaj ti samo njemu, kuvaj mu sutra, pa da vidiš kako će da pobesni. Nego slušaj ti mene, ja imam više iskustva u braku od tebe i znam kako treba dresirati muža. Dobro, baš ću da te poslušam. A šta da radim večeras. Napravi se da te boli glava, ko bajagi ne možeš da jedeš. Zatim leži, a njemu kaži neka sam jede. Ti večeraj pre njega. Ali nikako ne popuštaj i nemoj da se odobrovoljiš čim muž počne cilemile. I sutra ga ostavi bez ručka pa da vidiš posle kako će da bude kao melem. Te večeri, tako je i bilo. Vera je legla, napravila se da spava čvrstim snom, rešena da sutra nastavi dresuru muža po savetu svoje prijateljice. Ali pošto se ispavala, umirila nerve, odobrovoljila

se, pomisli da je bolje da popusti, da sve zaboravi, jer on je ipak dobar, voli je, a i ona njega, i resila se da ide na pijacu da kupi za ručak. Taman je metnula šešir i uhvatila za kvaku, kadli banu njena prijateljica. Zaboravila sam juče kišobran, a kiša samo što ne pljusne. A, gle, gde si ti pošla? Vera se zbuni i priznade. Na pijacu, žao mi je da ostane bez ručka. Baš si budala! Takve ne treba žaliti. Drugi put treba on tebi da tresne šoljicu o glavu... Hoćeš da mu kuvaš a on posle da te grdi... Nego, kad si luda, a ti mu kuvaj. Ali to će sve tebi da se sveti... I ljuti to ode. Vera zastade, pomisli da je prijateljica možda u pravu, bolje poznaje bračni život i resi se da mužu ne kuva ručak. Podne se približavalo. Očekivala je muža sva smušena. Bilo je u njoj i strepnje, prkosa, osvetoljubivosti i kajanja. Ali uvek je čula glas svoje prijateljice To će sve tebi da se sveti. A taj glas nadjača sve drugo, bolja, nežnija i plemenitija osećanja. Muž dođe, raspoložen, nasmejan, kao da ništa nije bilo, i još se vrata Hajde ženice da ručamo. Da znaš kako sam gladan. Nju nešto lecnu u srce, ali progovori hladno Danas nisam ništa kuvala? Eto ti, isprži jaja sam. Da vidiš šta znači kuvati ručak. Jel tako? Gospođa neće da kuva, nego muž da prži jaja. E, izvini, to ti nećeš dočekati da ja pržim jaja. Hvala bogu, ima puno kafana u Beogradu gde može da se ruča. I ne govoreći ništa, zalupi, ode, a ona osta sama. Nije došao ni uveče, kao obično oko sedam, ni u osam, devet... Tek oko jedanaest. Šta je ona sve izdržala za to vreme. Plakala je, prekorevala sebe, žestila se, nervozno šetala po sobi, čas gnevna, čas se kajala. Mrzela je i sebe i tu svoju prijateljicu koja joj došaptala takve ideje, kao neki zao duh. Ljutila se i na muža i na kraju je morala priznati da je ona kriva, a kriva je zato što nije slušala svoj razum, nego svoju prijateljicu... Istina, ona je svog muža dresirala, ali zar se mogu svi muževi dresirati na isti način... Svaka žena mora da ima svoju taktiku, svoje iskustvo. I zarekla se toga dana da više nikad neće da sluša prijateljičin savet. Šta je njime postigla? Produžila nelagodnu, zategnutu situaciju za čitavu nedelju dana. A sve se moglo završiti od ručka do večere prvog dana, I za vreme te nedelje bilo je suza, zajedljivih reci, neraspoloženja, hladnoće, što sve skupa, lagano, baca senku na bračni život... Ona je to iskusila i zarekla se da više neće da sluša svoju prijateljicu. Ali nije održala reč datu sebi. Treća svađa bila je fatalna za njihov život. Dogovorili se oni o ručku da on ranije dođe kući, da večeraju pa da odu u posetu njenim roditeljima, kod kojih je došla njena udata sestra iz unutrašnjosti. Čeka ona njega na večeru Sedam, pola osam već i osam. Izviruje na prozor, nervira se, već devet... Pola devet... deset. I on na jedvite jade stiže. Ona će čim je ušao Šta je to pobogu sa

tobom? Gde si bio? Nikad se nisi toliko zadržao? A on poče da se izvinjava Sednicu smo imali, pa nisam mogao da se izvučem Tako mi je krivo Sad ne вреди ni da idemo. Oni su već legli. Ništa, sutra ćemo ići... I na tome bi se svršilo. Sutra su išli, sve je bilo lepo, ona mu je verovala Ali njena prijateljica, njen zao duh, opet se pojavi, i onako, uzgred, u razgovoru Onomad sam videla tvog Branka, sedeo je do deset sati uveče. Šta kažeš, sedeo u kafani. A zamisli, meni se kune da je te večeri imao sednicu To me ništa ne čudi... Svi oni tako lažu svoje žene, te ne znam sednice, konferencije, prekovremni rad, poslovi... A ti poslovi su nekad kafana, varijete i koj zna kakvi lokali i tajanstvene kuće. Vera je drhtala, samo što ne zaplače. Pa šta ja sad da radim? Bolje me pitaj, šta bih ja radila? Da čujem. Ja sam se već pomirila sa tim sednicama mog muža, pa kad mi on kaže Večeras imam sednicu, a ja čim bude pet sati, šesir pa u bioskop, nekad i od sedam do devet. Nekad samo što sam se svukla a on se vrati. Ljubazan on, ljubazna ja. Znam, laže on mene, a lažem ja njega. Nigde nisi išla? Nigde, boga mi... A ti si dosad imao sednicu, sigurno si umoran Znaš, glava mi pršti... E siroti moj mužiću... Hoćeš li jedan aspirin? Tako se lažemo. Ja, vidiš, ne bih mogla da ga lažem, jer se volimo. Večeras mu moram reći da si ga ti videla Reci mu... Nemoj samo scene da mu praviš. Budi hladna, neka samo zna da ti nisi glupa, i da ne može da te vara Vera nije mogla da ostane hladnokrvna. Došlo je do scene, plača, žestine. Muž je praskao Jest, bio sam u kafani, neću da odričem. A zašto da ne svratim kao drugi ljudi... Privezala si me uza se, pa sve gledaš na sat kad ću da dođem Već mi se svi drugovi smeju... Šta je tu ružno što sam svratio. Posedeli, popili čašu piva, porazgovarali. Nisam se ni sa kim kibicovao niti ljubakao. Ali ćeš se kibicovati i ljubakati, kad si počeo da lažeš i sam da izlaziš. Ali umeću i ja sama da se provodim, ne boj se, neću da sedim kod kuće i da očajavam. Idi, možeš od sad svake večeri da ideš u kafanu, neću ti više ni reč reći, ali znaću kako i ja da živim, provodiću se i ja. Provoditi? Počni samo, pa da vidimo kako će sve da se svrši. Nastade malo zatišje. Muž je dolazio redovno, ali je i on je imao drugove, i jedan od njih poče da ga poučava. Hajde, bre, da svratimo u kafanu. Nisam mogao da verujem da ćeš se tako bojati svoje žene. Njega to uvredi. Ja se bojim? Bože sačuvaj Ali mi žao da me čeka i da se nervira. Ne volim taj ženski plač i scene Čudna mi čuda, ženski plač Zena će da plače i kad ima povoda i kad nema. Tako je plakala i ona moja, pa sam je doterao, pa sad mora kako joj ja zapovedan I ona meni prvo vreme, svaki čas slini Gde si bio? Zašto si se zadržao? Ja trpeo, trepeo, dok mi ne prekipi, pa ti ja njoj podviknem, moj ski, i oca i majku. Šta ti fali, sita si, obučena, imaš u kući svega i svačega, pa sedi i čuvaj kuću Plaćam ti i stan, i služavku, pa sad treba svuda da te vučem sa sobom i da mi ti određuješ sat kad ću da se vratim. E, nećeš ti meni da sudiš i da drhtim pred tobom I da vidiš kako ona sada ni da zucne. Vaspitao sam je pa ne sme ni da me pita gde sam bio... A ni u čemu ne oskvideva, sve joj prinosim u kuću, ali hoću da imam svoju slobodu... I od kako se osećam slobodnije, veruj da mi miliji bračni život. Našao sam i jedno devojčce, jedared nedeljno se sastajemo. To mi je uživanje i zamišljam kao da sam momak. A žena ti je onako za svakidašnju upotrebu, da ne moram da jurim za svakom ženskom i natrapam svakojaku bolest. Tu je da mi održava kuću, stvara udoban život, da te dočeka, isprati, poneguje kad si bolestan, da rađa decu. Ali s vremena na vreme svakom muškarcu je potrebno malo uživanja Ne znaš kako to osvežava i podmlađuje Ti su saveti imali dejstva, Vera je uveče sve više ostajala sama, a onda je počela da sluša savete svoje

prijateljice Od pet do sedam ili od sedam do devet bioskop. Jednom se ona tako vraćala iz bioskopa u devet. Dok je došla kući pola deset. A muž je čeka. Gde si do sada? Kod mame. Kakve mame? Očiju mi kod mame. Što lažeš! Ja sam te tamo tražio Gde si se skitala? Govori!

A daješ li ti meni računa gde skitaš i gde se svake večeri zadržavaš Ti misliš ja ću da sedim kod kuće, da očajavam. U ova četiri zida... Ako ćeš da znaš bila sam u bioskopu Lažeš, kakav bioskop. Ti mene varaš! Izvini, ja tebe ne varam. Ali ako zaslužuješ, znaj da ću te i varati. On se razbesni, polete na nju i tada je udari prvi put. I u njihov život uvuče se ljubomora, ogorčenost, osveta On nađe metresu. Ona za to doznade, reče joj prijateljica i onda dade jedan savet. Dođi k meni da se kockamo. Imam fino društvo. Znam da će ti se dopasti jedan mladić Nemoj da se sekiraš što te on vara... Pa i ovaj moj mene vara. Ja to odavno znam i prizanću ti da i ja njega varam. Ali nas dvoje se lepo slažemo kao dva poslovna partnera Meni je potrebno da imam svog gardemana, s kim ću da izlazim. Ja imam svoj prihod od kuće, pomažu mi roditelji i moj muž nema računa da se od mene razdvaja, jer onda ne može od plate da izdržava metrese, a ja mu ništa ne prebacujem. Tako i ti, draga moja. Dođi ti k meni da se kockamo pa da vidiš kakav je to fini dečko. On tebe zna i dopadaš mu se mnogo. Ali ja ne znam da se kockam. Ništa lakše. Naučićeš. Pa da vidiš kako će ti se život usladiti. Više ćeš voleti kocku nego muža. I Vera poče da se kocka i pored kartaškog stola nađe i ljubavnika. Sad je njihov bračni život ulazio u posljednju fazu, više nisu mogli jedno drugo da podnose. Više se nije čula ni jedna nežna reč, više se nisu trudili da jedno drugome ukazu nikakvu pažnju, sve je bilo prinudno, dosadno i mrzovoljno. Ona je govorila Prost one mogu više da izdržim pokraj njega. On se žalio Ovo mora da se kida I jednog dana nađoše se pred duhovnim sudom. Pred sudom su govorili da nisu jedno za drugoga. A oni su toliko bili jedno za drugoga, imali su sve uslove. Mnogi nisu svesni kako često zli duhovi potkopavaju bračni život.

NA ČASU MATEMATIKE U SEDMOM RAZREDU

Kao i uvek pred čas matematike u sedmom razredu je bila tišina ispunjena tremom. A tu tremu pojačavale su one reci nastavnice matematike, da će ovog časa prozvati one kojima se rešava ocena. I zato su se sve okomile na treću klupu u kojoj je sedela najbolja matematičarka u razredu. Ona je rešavala jedan zadatak, tako lako, da je sirota Borka, sedeći do nje, blenula u one cifre i formule, ne razumevajući ništa. Ja sam propala, danas će me prozvati, a ja ništa ne znam. Pa neka me prozove, neću se sekirati. Znam da me mrzi, a ni ja nju ne simpatišem, pa znala, ne znala, daće mi rđavu ocenu govorila je prezrivo Dušanka, mala mondenka. Šta, mrzi te? Ti si drska prema njoj! Kako se samo ponaša? prekorevala je Jelica, budalasta i dobrodušna devojčica. Učenice se povukoše od treće klupe, svaka ode na svoje mesto, a u klupi ostadoše Borka, Dušanka, Danica i Jelica. Danica je bila najbolji đak u razredu. Učiteljsko dete iz inteligentne porodice, lepo vaspitana, skromna, sa crnom keceljom, u školi i na ulici, bez ruža i pudera. Ona je znala da je škola njen cilj i sa svojom inteligencijom i darovitosti, lako je sve savlađivala i bila jedna od onih učenica na koju se nastavnice uvek nasmeše, zadrže ih u sećanju i kad izađu iz škole, jer one ni tada ne zaboravljaju da je to bila njihova

nastavnica i da je treba pozdraviti kao đak. Dušanka joj je bila potpuni kontrast. Za nju je škola bila tek da se nečim zabavi, da ide na časove, jer je još mlada i za provod i za udaju. Ali ona je već počela da se provodi o i kući svojoj to je bila mala dama, koju dočekaju kaljeri, flertuje, prelistava modne žurnale, puši i njena đaćka kecelja samo je paradirala u školi, a kod kuće ona je bila u muslinu, svili, krepovima. Ona je krišom posećivala balove, a o matinejama da se i ne govori. Nastavnice nije trpela, uverena da je mrze, jer je lepa, lepša i mlađa od njih, i one su za nju sve bile usedelice, pakosne, ružne. Takvo mišljenje ulivala je o njima i svojim roditeljima i njena mati ih je mrzela, što zbog njih, njena kći mora da se nagrđuje tom crnom keceljom i da se sekira zbog ocena koje joj one pakosno beleže. Iz detinjstva pored guvernante, učeći strane jezike, Dušanka je uobražavala da je vrlo inteligentna. U stvari, imala je samo šlifa i nešto napabirčene društvene konverzacije, koju je slušala u maminom salonu, a sva je bila površna, sujetna sa svim klicama jedne uobražene devojčice koja je sebe volela da dekoriše svojim bogatstvom i očevim društvenim položajem. To je ona volela da ističe i pravo joj je zadovoljstvo bilo da ironično iz pozorišne lože posmatra svoje nastavnice, koje su skromno sedele u parteru. Isto tako drsko i ironično posmatrala ih je i na času. Njoj je glavno bilo da se prekotrlja iz razreda u razred, da otalja tu maturu, i posle da se baci u vrtlog veselog života. I u gimnaziji je bila jedna od onih učenica koje zagorčavaju čas nastavnicima, drska, čak i nevaspitana u toj svojoj otmenosti. A sirota Borka, koliko je ona bila različita od nje.

Kći jedne udovice sa malom penzijom, ona je uvek dolazila u školu gladna, prohušenih džonova i mokrih čarapa, u iznošenom kaputiću, bez koketerije, bez šminke i frizure, sa jedinom željom samo da što pre završi maturu, da se dočepa makar kakve službe, ne zato što nije bila bistra, već nije imala sredstava za dalje školovanje. Kako da uči? Jedna sobica i kujna, tu njih petoro, uvek razgovor, nikad mira za učenje. Posle tolike brige. Kiriju treba platiti, drva, hrana. Struju im isključe jer nisu platili, pa po nedelju i više dana samo škilji svećica. Pa knjige njoj i sestrama. Nikada udžbenika i lektira, nego je samo pozajmljivala, propuštala lekcije i nikad nije bila sita. Uvek priželjkuje, kaid ide u školu, da navrati u bozadžinice poslastičarnice, buregdženice. Mama je radila i džempere, vezla, a ona joj je pomagala. Pa nekad propusti lekciju da što pre završi neki rad, da bi došli do zarade, da se malo podkrpe i prehrane. I anemičnost se videla na njenom licu, zbog slabe hrane. Zato je zavidela bucmastoj Jelici, kafedžijinoj kćeri. Njen otac je držao veći restoran, i ona je zamišljala kako se tu, u toj kafanskoj kujni, mnogo kuva. Videla je sve one šerpe, lonce, jela, i ta kujna se videla i na Jeličinom licu, rumenom, sjajnom, kao da će joj obrazi prsnuti. Jelica je bila devojčiča vrlo dobrog srca. Više puta bi joj donela po parče torte, uvijeno u jelovnik. I jednom, dok je nastavnica istorije držala predavanje za katedrom, Borka je čitala i gutala očima onaj jelovnik podvarak sa ćuretinom, praseće pečenje, bečka šnicla, pržena somovina, palačinke u mleku spusti jelovnik na krilo, podlakti se, uzdahnu i zagleda se kroz prozor. A oni su tog dana ručali samo jednu čorbu od krumpira i jučerašnji hleb. Bila je željna i vrućeg hleba, ali mama je sve uzimala jučerašnji, jer se onaj vruć začas pojede. Nastavnica istorije je nešto zapita. Ona se zbuni i ustade rasejana. Ti si Borka uvek rasejana. Sve nešto drugo misliš, kao da nisi u razredu. Ona je ćutala. Sedi. Ona sede, rastuži se, i opet joj izađe pred oči ono praseće

pečenje, somovina i šnicle. I u toj trećoj klupi ona se trudila sa svima lepo da se slaže. Zavidela je na bogatstvu Dušanki, ali je nije mrzela. Ona joj je to opraštala i uvek se divila njenim haljinama, i laskala joj je i pravila komplimente, a to je Dušanka volela. Ali Danicu je Borka više volela, ona je bila ponosita, korektna, iskrena drugarica a Dušanka se trudila da prema njoj zauzme omalovažavajući stav. Ali u duši ona ju je mrzela, zato što je voli ceo razred, što je najbolji đak, što je svi nastavnici ističu kao primer. Pokušala je da napravi intrige između učenica, ali gorda devojčica je to hrabro primala, ne ulagajući se njenom bogatstvu i visokom položaju njenog oca, kako su druge radile. Ipak je više puta imala zadovoljstvo da joj se ta uobražena Dušanka pokori, da je zamoli, kad pišu pismene, da joj pruži prepis zadatka, što je Danica uvek činila, zaboravljajući na mnoge njene uvrede. U đaćkom društvu ima požrtvovanja, iskrenosti, topline, poverenja, ali i sitnih pakosti, zlobe i zavisti. Razred je jedna mala društvena zajednica gde su zastupljene sve tri klase siromašni, srednji i bogati. I ta klasna podvojenost se oseća, tu se prave kozerije, intrige, tajne, spletkе. U đaćkom životu već se ocrtavaju karakteri, sve lepe i ružne osobine, i svaki đak ima svoj život, iskren ili neiskren.

Najnesimpatičniji su đaci koji zloupotrebljavaju visoke položaje svojih roditelja u odnosu prema razredu i nastavnicima i koji dopuštaju sebi drsku slobodu kva192 reći poredak i disciplinu škole, zaštićujući se autoritetom roditelja, kao što je radila Dušanka. One druge tri Danica, Jelica i Borka, bile su iskrene i skromne. Jelica je imala dobro srce, ali malo mozga za matematiku. Ona je volela istoriju i srpski jezik i dosta je dobro pisala zadatke iz srpskog jezika. Zato je svaka od njih imala po neku nastavnicu koju je više volela od drugih prema sposobnosti za predmet. Dušanka se kočoperila na času francuskog jezika. Ali je i tu bila drska i trudila se da konverzacijom ponizi nastavnicu, tvrdeći da ona ne zna dobro francuski. Svakalko da je to vređalo nastavnicu, a za nju je bilo pravo zadovoljstvo kad ju je jednom uhvatila na jednom teškom prevodu francuskog klasika. Dušanka zapela, a ona joj je dala trojku i ironično dobacila Vi mislite da se jezik zna kad se zna samo konverzacija. Borka je volela nastavnicu latinskog jezika, jer je bila tako mila, lepa, mlada i nikad ih nije grdila a taj hladni, mrtvi jezik, bio je oživljen toplim i lepim očima nastavnice. A najviše je zavolela što je osetila da ima dobro srce, da sažaljeva siromašne učenice i razume ih. Nju su tako dirnule njene reči kad je ona jednom, kad su se srele blizu škole, pošla za njom i pitala je hvatajući je za rukav Je li vam, Borka, hladno, tako vam je tanak mantil. Siroto dete, vi ste siromašni. I otada Borka ju je zavolela i uvek je bila pažljiva na njenom času. Nastavnicu srpskog jezika rezred nije voleo. Ona je uvek bila suvoparna, hladna, stroga. Pričalo se da je nesrećno zaljubljena i jedino je Danica dokazala da je ona simpatična i da je učenice ne razumiju. S tim se slagala i Jelica, jer je često ona hvalila njen pismeni zadatak. Matematičarka, samo zato što predaje matematiku nije bila omiljena među učenicima. Njoj one nisu mogle da nađu manu i to ih je činilo bojažljivim i snihodljivim. One odlične su je volele, srednje pribojavale, a slabe mrzele. Bojale su se njenog osmeha, kao i strogosti. Ona je bila devojka koja za njih nije mogla biti ni lepa, ni mlada, ni topla, samo zato što je matematičar. Jednom, tako, Dušanka, posle jednog rđavo urađenog zadatka reče Borki Bože, da li ova naša nastavnica iz matematike može da voli kad bi se udala. Ja mislim da se ona sva pretvorila u cifre, Danica je na to prezrivo pogleda Ti zamišljaš da žena treba da bude glupa pa da može da voli. Šta hoćeš time da kažeš? To što sam kazala. Vidim da hoćeš da se

praviš duhovita. Bolje to nego uobražena. Puna si pakosti! Sigurno na tebe. Možda. Sedeći na dva kraja skamije, one su dobacivale jedna drugoj takve reci, dok se ne bi umešale Jelica i Borka, i prekinule tu prepirku. Jelica je imala brata studenta koji je pozdravljao Dušanku i zato je ona trpela tu kafedžijinu kćerku. A sirota mala Borka, htela je da se svi lepo slažu i držala je maslinovu grančicu u toj klupi. Ali jednog dana, pred taj čas matematike, Borka je sva drhtala, šćućurena u klupi, kao mišić, uz Danicu, kršila je ruke. Ja sam danas propala. A nisam mogla ništa da učim. Mama se razbolela, pa sam ja sve sama u kući radila, kuvala, tresla, prala sudove. Ah, samo danas da me ne prozove. Znaš šta, ako te danas ne prozove, sutra da dođeš k meni govorila je Danica. Možeš i da noćiš, pa ćemo dugo uveče raditi matematiku. Kako si ti dobra. Ali ako me prozove. Uh, ova prokleta matematika. Evo ona dolazi. Pipni kako mi srce lupa. Nastavnica poče da proziva. Ona je imala običaj da proziva učenice po azbučnom redu. Prvo na A, pa tek onda na B. Čas je odmicao, Borka je sva drhtala i šaputala Danici Sve što znam, sad ću zaboraviti. Nešto je danas stroga, neće ništa da pokaže. Nastavnica se naljuti. Dabome, ne znate jer ne mislite na matematiku. Bila sam slaba gospođice. Slaba? To su uvek vaša opravdanja kad ne znate. Dušanka se nasmeja. Nastavnica je strogo pogleda i ne reče ništa. Ta strogost joj ostade na licu. Prozva Bojana Bukičević i Božanka Ilić. Sad ću ja, šaputala je Borka. Nastavnica im zadade zadatak. Danica ustade. Gospođice, molim vas, mogu li da izađem. Ona klimnu glavom. Danica izađe. Vratila se brzo. Dobro, Bojana, vidite kako možete da učite. Vi ste samo lenji. Idite na mesto. Prozva ponovo. Borka Lazić. Ona se diže, sva bleđa, hladnih ruku. Danica ustade da je pusti. U tom se začu zvonice za odmor. Nastavnica reče Ništa, vi ostajete za idući čas. Izađe iz razreda. Izađoše i učenice. U hodniku neka žurba. Šta je to, zašto ste ranije zvonili vikao je direktor poslužitelju. Gospodine, tačno je bilo. To nije moguće. Evo, na svim našim satovima još četvrt časa. Nefko je morao doterati sat napred. Razrednice se ustumarale. Nastade ispitivanje po razredu, koje su učenice izlazile sa časa iz učionice. Ja sam izlazila, gospodine reče Danica. Razrednica se iznenadi. Jesi li nekoga videla da je doterivao sat? Nisam. Niko nije bio u hodniku. Razrednica ne reče ništa, jer nije mogla da osumnjiči najbolju učenicu u razredu. I tako nisu mogli da uhvate koja je učenica doterala sat napred. Sutradan Borka ode da noći kod Danice i da joj ona pokazuje matematiku. Da mi nešto iskreno kažež pitala je Borka. Jesi li ti doterala sat. Danica prasne u smeh. Jesam. Znaš, bilo mi te je žao. Da dobiješ rđavu ocenu, da padneš. A ja idem kroz hodnik, mislim na to, i pogledah sat. Još četvrt. I najednom mi pade na pamet da doteram sat. Tu je bila jedna stolica, za tren oka skočim na nju, nikog nije bilo u hodniku i doteram sat. To sam učinila tebe da spasem. Borka je zagrlila i poljubila. Kako si dobra. Ali, zamisli, da su te uhvatili? Posle dva dana Borka je popravila ocenu.

SOCIJALNA ULOGA ŽENE

Gospođa Milošević utrča sva zadihana u kuću gđe Ilić. Dolazi, evo sad sam dobila depešu Dolazi? Kad? Sutra uveče. Gospođa Ilić istrča iz kuće i viknu u baštu. Nado, hodi ovamo! Ispod senke jednog oraha izađe visoka, bledunjava, vitka devojkica, crne razdeljene kose, malo kosih očiju, sa melahonličnim pogledom. Nosila je knjigu u ruci. Nado, dolazi sestrić gđe Milošević, onaj Beograđanin. Je istina? iznenadi se

Dogovarale su se o tome što da pročita pesmu, pripovetku ili studiju? Bolje studiju govorila je mati Tu se vidi kako umeš da misliš, da si ozbiljna, stalozena, sposobna za život. Time ćeš dokazati da nisi kao Beograđanke, koje ništa ne rade, samo se šminkaju i šetkaju. Mlada devojka koja razmišlja o tako ozbiljnim pitanjima, garancija je bračne sreće. Na žuru je bilo manje društvo, sve ozbiljnije dame, dvatri starija gospodina, dvetri gospođice, jedna nastavnica, da bi u tom krugu devojaka gospođica Nada bila najinteresantnija. Sestrić gđe Milošević bio je vrlo lep mladić. Visok, razvijen, u dvadeset osmoj godini, sa malim brkovima i sjajnim očima, u kojima je bilo strasti koliko i energije. Nije davao utisak ni fićfirića, ni vetropira, već ozbiljnog kandidata za ženidbu. Kad ga je ugledala, gospođa Ilić je pomislila Nada će mu se mnogo dopasti. Kao da su stvoreni jedno za drugo. On ozbiljan, ona ozbiljna, to je pravi par. Dočekaše ga, predstaviše gostima. Uđe i Anđica, u plavoj haljini od markizeta. To je još više isticalo njenu prpošnu veselost, a crna toaleta doprinela je melanholičnom izrazu Nadinih očiju. Svi su sa diskretnom pažnjom posmatrali mladog Beograđanina. Nada se ljupko osmehivala, čuvajući svoj ozbiljan izraz. Anđa naruši ozbiljnu atmosferu otmene kuće. Ona se zasmeha kristalnim osmehom, zakikota kao đaće, tako da sinuse svih njenih trideset i dva zuba, nasmeja se i Beograđanin i kao da uživa u njenom detinjastom osmehu. Da bi prekinula taj razuzdani smeh svoje sinovice, gđa Ilić sede za klavir. Svi se uozbiljiše. Klavir prestade. Poče posluženje. Anđa istrča kao mlađa da posluži goste a Nada s njima zapodene razgovor. Izvolite ponudi Anđa tortu Beograđaninu. O, hvala. Sad ne bih, pušim. Zar ćete mi dati korpu? Ja sam je mesila. Hoću da probate. Vi mesili? Zar vi umete da mesite? Još kako! Gospođa Ilić, videći scenu doda ironično. Moja rođaka je vrknvešta kuvanju. Kad bi tako volela knjigu, bila bi najpametnija devojka. Ja mislim da su kolači slađi od knjige smejala se ona služeći redom goste. Nada je vodila ozbiljan razgovor o poslednjim izdanjima knjiga, o Hitleru, o ulozi radijuma, događajima u Kini i još mnogim drugim stvarima, želeći da zanese Beograđanina i da mu pokaže kako i u palanci ima inteligentnih devojaka. Nado, pročitaj svoju studiju da je čuju gosti. Nada ustade, uze rukopis i sede za stočić. Anđica se uplete Molim vas, izvolite još samo jedno parče torte. Ah, hvala, ne mogu. Izvrsna je torta, kao i vaša haljina govorio je Beograđanin. Moja haljina iznenadi se ona. Zar vam se sviđa? A znate sama sam je šila. Sami! Umete i da šijete? Nado, hajde, čitaj. I šešire umem da pravim dobaci Anđica. To je divno. Anđo, dosta prekide je strina Nado, čitaj. Uloga žene izašla je iz okvira kuće. Ali da bi dobila svoja prava u društvu, žena je morala da sruši mnoge predrasude koje su je činile nižim bićem i zavisnijim od muškarca. Izvolte, pepeljaru progovori Anđica i pruži Beograđaninu pepeljaru. Pst! opomene strina Anđu. Beograđanin je pušio gledajući u tepih na podu. Njegov pogled pođe po šarama na tepihu i dođe do Anđinih nožica. Kroz sivu ažuriranu cipelicu od antilopa, videli su se prstići u svilenom čarapi, tako sićušni, okrugli i on poluzatvorenih očiju, kao da sluša, i sam se zanese gledajući one male prstiće. Tako slatku nožicu ima ova mala. Pogledom prođe od stopala naviše i ugleda jedar fino izvajan list. Nada je čitala Stupanjem na fakultete univerziteta žena je dokazala da nije njena uloga samo u tome da bude domaćica, već njen život traži uzvišeniji cilj i nove puteve kojima će ona ići uporedo sa muškarcem. Beograđanin pusti jedan dim opet pogledom klizne šarama po tepihu sve do Nadine noge. Spazi jednu uzanu, mršavu nožicu, ispupčeni zglavak na članku, iznad koga se uzdizao mršavi list noge. Kanape krenu jer se Anđica zavali prebacujući nogu

preko noge, i usled otkakanja federa sa divana pade na pod jastuk. Anđa se saže da ga dohvati i pri tom se kroz dekolte ukazu konture jedrih, blistavo belih grudi. Beograđanin opet zažmuri, kao da bi što dulje htio da sačuva tu sliku njenih dojki, okrete se Nadi i zadrža pogled na njenom izduženom mršavom vratu. Mnogo je mršava, pomisli u sebi. Anđa diže jastuče, udari ga rukom da bi perje naklobušalo i namesti ga. Strina je opet opomene Pst. Socijalna uloga se nastavlja. Iz godine u godinu žene sve više osvajaju teren Nauke. Zadaća u društvu postaje im sve komplikovanija. Pokraj nastavničke katedre, ona se penje na skele kao arhitekta, radi kao lekar, bori se da osvoji i nebo i zemlju. Jedna dama nakrenu i ispi šoljicu sa kafom. Anđa skoči da prihvati šoljicu. Na zdravlje. Uze šoljicu, poče da kupi i druge i stavlja ih na poslužavnik. Strina je prekide Ostavi te šoljice! Nada prekide čitanje i pogleda je. Anđa se vrati, sede, rasejano i s dosadom, i zagleda se u svoje prstiće na ruoi, a sa ruke baci pogled na Beograđanina i uhvati ga da je gleda. Ona mu se malo osmehnu i, spazivši da je strina gleda, okrete glavu prozoru. Nada dalje čita, višim tonom. Muškarac podiže svoj glas protiv žene, dokazujući da mu ona konkuriše, da je ona uzrok nezaposlenosti muškaraca. A šta će žena da kaže? Ko će njoj da pomogne u nezaposlenosti, ko će nju da spasi od redukcije. Ali žene sve gordo podnose. Njihova je parola Kad hoćemo svoja prava, kad se borimo za svoju ulogu u društvu, podnosićemo sve borbe kao muškarci. Tako je prihvati Nadina mati i pogleda Beograđanina. Beograđanin pogleda po salonu luksuz na sve strane. Podiže oči, spusti ih opet i u sebi uguši ironičnu misao same puste fraze. Jedno lepo belo mačence, utrča u sobu, dođe do nogu Anđinih, poče da trlja glavicu o nju, dižući repić i zaprede glasno. Njene plave očice se nasmješe i ona ga uze u naručje. Zadnje dve šapice ono stavi na desni dlan, a belu glavicu nasloni uz okrugao vrtić. Ona poče da ga gladi rukom dok je ono prelo na sav glas. Beograđanin pritisnu pikavac u pepeljaru, pogleda Anđicu s mačetom i nasmeši se, misleći Dve mačkice. Strina je ljutito pogleda i ne reče ništa, pogleda i Beograđanina, on se uozbilji i pogleda u Nadu. Kad li će ova gnjavaža da završi, mislio je u sebi, i posmatrao je ozbiljno, kao da sluša, što izazove zadovoljstvo kod gđe Ilić, a on je mislio za to vreme Samo su joj oči lepe, ništa drugo. Mače skoči iz Anđičinog naručja i on opet ugleda onu lepu, mladu, bujnu bistu, kratak nosić i plave kovrče. Slatko devojčce. Čitanje se završi. Divno uzviknu jedna dama. Tako je reče jedna nastavnica. Jedan stariji gospodin se osmehnu i okrete Beograđaninu. Vidite kako misle naše palančanke gospođice. Kažu palačanke. Nema više palačanki. Sve se to modernizovalo po ugledu na Beograd. Čuli ste, mlade devojke hoće da osvajaju i nebo. Ja bih mogla biti i pilot, i da sam u Beogradu, upisala bih se u pilotsku školu reče Nada. Što se toga tiče dodade stariji gospodin ja ne bih ni jednoj ženi dopustio profesiju izloženu smrtnoj opasnosti. Žena ima svoju ulogu majke i treba je čuvati neka nam stvara pomladak, a muškarci neka ratuju i po nebu i po zemlji. Ja se s tim slažem uzviknu Anđa. Nizašta na svetu ne bih sela u avion. Za ženu je kuća, a muškarac nek se bori. Ti si sva za kuću i domazluk ironično dobaci strina. A što vi mislite, gospodine? okrene, se Beograđaninu Volite li više inteligentnu ženu i intelektualku ili domaćicu? Beograđanin se vesto izvuče iz neprilike. Kad se dvoje dopunjuju onda je najbolje. Tako je reče stari gospodin. Ali draga gospođo Ilić, priznaćete da ženama nije potrebno mnogo pameti i da intelektualnost ne uslovljava bračnu sreću, nego dobro srce i karakter žene i njeno domaće vaspitanje. E sad ćete uzeti još jedno parče torte navaljivala je Anđica. I opet se zakikota detinjskim

osmehom. Gđa Ilić izađe u drugu sobu, zovnu je. Slušaj govorila je ljutito nemoj da se tako cerekaš. Pa kad mi je smešno. Samo je luđacima smešno bez razloga Upališe sijalice. Gospođa Ilić sede za klavir. Hoćete li jedan tango? Izvolite. Ona zasvira. Beograđanin se kolebao, koju da pozove? Njegova tetka se umeša. Nada divno igra. Beograđanin je pozove. Igrali su čuteći. On je pod rukom osećao svako njeno rebro. Mogao je dva puta da je obavi je. Ostavi nju i uze Anđicu. Od njene obline pod rukama oseti prijatnost. Nesvesno je pritisnu na grudi. Njeni obrazi se zarumeneše, ona ga je gledala nasmejanih očiju a ispod gornje, kraće usnice virili su joj zubići. A vi ste prava domaćica. Da, obožavam kuću. To je lepo. Ali mene zbog toga ismejavaju, kažu da sam glupa. Ja čitam, ali ne čitam političke i naučne knjige. Volim romane, pripovetke a politika mi je preteška. Ja nikad ne bi umela da napišem ovako nešto kao Nada. Jeste li slušali kako je pametna? Meni je žao što nisam takva. Ništa ne mari. Imaćete vi, ipak, svoju vrednost kao i gospođica Nada. Mislite? Ne mislim, nego verujem. I verujem da ćete da usrećite vašeg muža. Strini ne promakne taj razgovor i klavir umukne. Uskoro se gosti razidoše. Pri rastanku gđa Milošević obeća svojoj prijateljici da će joj već sutradan odmah javiti šta o devojci misli njen sestrić. Čim su pošli kući ona ga uze ispitivati. Jesi li vidio kako je to pametna devojka. Šta ti misliš? Isto što i ti. Vrlo pametna devojka. Znam da si se resio. Nisam se ništa resio. Kako ništa, pa moraš doneti odluku. Hoćeš li da je zaprosiš ili nećeš. To ne ide tako brzo. Moram još da razmislim. Iz Beograda ću ti pisati. Šta ti tu meni pričaš? Kakav Beograd! Moram da im odnesem odgovor. Oduzmi ga. Reci da je devojka vrlo pametna. I ništa više. Za sada ništa. To je dovoljno. Nego, reci mi, tetka. kakva je ova gospođica Anđica. Zašto se raspituješ za nju? Ništa, tek tako. Veselo devojče, palančanče. Prava palančanka. To su dva brata, ali ovaj drugi se oženo nekom seljankom, ćerkom nekog seoskog čifte. Prosta žena, takva joj i ćerka. Samo se kikoće. Kao da je jučer došla sa sela. A Nada je sva fina, otmena, kao i nejna mati, načitanana, to je žena za tebe. I bogatstvo, i lepota, i otmenost. A i taj drugi brat, je li bogat? Pa imanje im je nepodeljeno. Imaju i gotovine i nepokretnog imanja, obadve su dobre miradžike, samo ova Anđa će biti dobra kakvom trgovcu nije za školovanog čoveka. Mislim da će se udati za jednog trgovca. Prosi je nekakav mladić. Mladić je nekoliko dana ostao kod tetke, zatim je otputovao za Beograd. Jednog dana dođoše iz Beograda dva pisma jedno tetki a drugo Anđi. Anđa je čitala pismo sva promenjena u licu. Njena strina i Nada, videći je tako promenjenu, iznenađeno su je pitale Šta ti je, od koga ti je pismo? Ona je ćutala. Pa govori, od koga je. Anđica je šaputala Od sestrića gospođe Milošević pita me pita hoću li da se udam za njega. Gospođa Ilić ostade sva ukočena na stolici, a Nada izađe iz sobe stisnutih usana i prošapta kroz zube Glupak, glupak jedan! Isto tako ukočeno čitala je i gospođa Milošević svoje pismo. Draga tetka. Ja sam se odlučio. Molim te da mi zaprosiš gospođicu Anđu. Iznenadićeš se i naljutiti. Ali, draga tetkice, ja imam dosta pameti u sebi, i nije mi potrebna žena koja će da mi drži govor o pravima žena, i njihovoj socijalnoj ulozi. Meni je potrebna zdrava, jedra, prirodna i umiljata ženica koja će da mi rađa zdravu decu, a Anđica ima sve te uslove. I Nada je dobra, ali ona pozira u društvu svojom načitanošću i bogatstvom, što baš nije simpatično. Mi muškarci ne volimo žene koje svuda vole da ističu svoju visokoučenost iako su u stvari dosta nedoučene. I kad sam se našao da biram između dve takve devojke, sasvim je prirodno što sam izabrao onu koja neće shvatiti svoju socijalnu ulogu iznad kuće, već u kući. Jer, znaj, tetkice, žena se

najbolje oduži društvu kad ume da bude dobra supruga i dobra mati. Gospođa Milošević je i dalje sedela nepomično, i nikako nije mogla da shvati da njen sestrić, tako inteligentan mladić, pretpostavlja jednu glupaču onako otmenoj i inteligentnoj devojci.

DRAMA U DEVOJAČKOJ SOBICI

Oblačenje je bilo završeno ispred ogledalce ta koje je visilo na zidu. Ona ga skide, spusti na pod, da bi mogla videti od glave do potpetica. Morala se ogledati, deo po deo. Najprije semkazaše lepe nožice, fino izvajani listovi, čiju lepotu oblika nisu mogle da umanje ni jeftine čarape što se mestimično presijavaju, kao sa sjajnim pečatima bez strelice. Pogled na lepe noge izmami joj na lice osmeh, zatim malo podiže ogledalce, držeći ga u ruci. Sad se ukaza tanak stas sa lepom bistom, ispod svilene haljinice od veštačke svile, crvene, ali ukusno sašivene ogledalce je opet okačeno i sad se u njemu smeše oči, tople i crne pa purpurne usnice i sedefasto lice, glatko, belo sjajno i kosa, sakupljena pozadi jednom šnalom, iz koje se izvlače pramenovi i padaju na beli potiljak i nežan vrat boje slonove kosti. Sve je gotovo, još samo beretka. Ona izađe, uđe u trpezariju, iz trpezarije u spavaću sobu da se javi gospođi. U velikom ogledalu spavaće sobe ukaza se njen ljupki lik, spazi je u ogledalu i gospođa, iznenadi se, okrete i dobaci joj Gle, kako ste se vi namodili! A kuda ćete? Idem kod moje drugarice, zvala me na žur. Kojoj dugarici? Znete onu Nevenku o kojoj sam vam pričala. A sedam se... Dobro, idite, ali znate, u sedam morate biti kod kuće, da naložite vatru i pogrežete večeru. Ne može kao prošli put kad ste došli u osam, pa sam sama morala da ložim vatru. Znam, gospođo, doćiću u sedam prošaputa ona jedva čujnim glasom, pokloni se i ode. Gospođa pogleda za njom i nasmeši se ironično Gledaj molim te, kako se udesila, kao neka gospođica... Zato današnje služavke neće ni da rade, traže i one neka prava, nameštaju se kao gospođe i ne smeš ništa da im prebaciš... A Mara se spuštala niz stepenice sa nekom gorčinom u srcu. U sedam morate biti kod kuće Mora da pođe kad je najlepše, kad se svet najviše seta. Nikad odmora, nikad slobode, kao da je rob. Zašto da i ona ne naloži vatru, bar nedeljom? Neće ni čašu vode da dohvati, sve mora Mara. Nikad da je požali, da zapita da li je umorna, može li, da li je što god boli. S tim bolnim mislima izađe na ulicu, požuri da što pre stigne. Jedna grupa gimnazista je ugleda, svi se okretase da je vide i da joj dobace Kako ste lepi, gospođice Nju taj kompliment razveseli, ona porumeni, zaboravi da je služavka, učini joj se da je i ona kao i ostale gospođice koje su prolazile pokraj nje. I ona ide na žur baš kao i one. I tu, na ulici, zaboravi da je služavka. Nju je to tištalo, patila je, često je plakala zbog toga. A morala je da ide u službu. Ostala je siročić, bez roditelja, živela je kod tetke a ona bedna jedva je životarila. Tetka je prala rublje i ona se jednoga dana resila da ide u službu. A njene drugarice sad su bile gimnazistkinje sedmog razreda. Znala ih je nekoliko, viđale su se i bile dobre prema njoj. Nisu je se stidele, zastale bi, porazgovarale kad bi se ona vraćala s pijace ili pekarnice, a one odlazile u gimnaziju. I ona bi uvek pogledala za njima, s tugom, patnjom, i pomišljala da bi i ona to isto bila da svi joj roditelji živi. Najveću radost joj je pružala njena drugarica Nevenka. Ona ju je uvek k sebi zvala, ljubazno dočekivala, žalila je. Napustila je šesti razred gimnazije i sad je sedela kod kuće. Imale su svoju kuću, otac joj je bio bakalin, bili su dobrog imovnog stanja i uvek su

žalili Maru. Kod njih je mogla da se isplače i požali na sve gospođe. A promenila ih je nekoliko, iako je bila vredna kao vatra, čista, nevina, nije imala svog momka ili dečka kao druge. Ali tuđa kuća uvek je teška. Zato je uvek sanjala o braku, o svojoj kućici. Ah, imati svoju kuću, biti svoja gazdarica, makar i u jednom sobičku i kuhinjici, ali znati da je to njeno, i da joj niko više neće da zapoveda, uskraćuje slobodu, da se slobodno prčeta kroz svoju kuću, da kaže to je moje. Teško je biti u tuđoj kući, među tuđim stvarima, pokraj tuđih ljudi. Već su se svi skupili na žuru. Bilo je devojaka i mladića koji su se veselili, razgovarali, smejali, igrali. Jedan student se neprestano udvarao Mari. Ona je bila srećna, zaboravila je sve, smejala se i igrala sa njim. On se čudio kako je nikad prije nije video. Pitao ju je gde stanuje, a ona mu reče, kod tetke, i kako je tetka ne pušta da često izlazi. Dok su razgovarali pogled joj pade na sat. Ona se trže jer vide da je već pola sedam, da mora da ide kući. Reče to studentu, a on je pokuša zadržati. Molio i domaćicu da je ona nagovori, ali Mara se bojala, teško joj je bilo i nešto se u njoj bunilo što je kao u kakvom ropstvu, što ne sme da ostane kao ove druge devojke. Ustala je. Student pođe da je otprati. U predsoblju ona šapnu Nevenki Nemoj da mu kažeš da sam služavka Ala si luda! došapnu joj ona. Kako da mu kažem. Ti znaš da te volim. I Mara je zagrlila, zahvalila na toliko pažnji, što je se nije stidela. A ona je umela da se ponaša u društvu, bila je možda najlepša od ostalih devojaka. Nijedna nije znala šta je ona, niti su mogle da slute, jer je imala i lepo držanje, umela je da igra i da razgovara. Na ulici student počeo da joj pravi komplimente, kako je lepa, graciozna, kako ima lepe oči, zube. Bio je jako zagrejan, a ona je slušala, uzrujana, i sve je mislila na sat, jer već prošlo sedam. Molim vas, samo me dovedite, ne do moje kuće. Znao, moja tetka vrlo je stroga. Zastali su na jednom čošku, student joj je držao ručicu. Onda mi recite kad ćemo se videti. Hoćete li sutra? Ah, ne mogu sutra. Pa onda prekosutra. Ni prekosutra ne mogu. Tek u nedelju. Uh, pe to je tako daleko. Ja ću sutra da prošetam pokraj vaše kuće. Recite mi koji je vaš broj. Neću da vam kažem. Zašto me mučite? govorio je zagledajući joj u oči i stežući njenu malu ruku. Zato što bi se tetka ljutila. Pa kakva je to starinska tetka da vas drži kao u kavezu. I vi ste toliko poslušni. Smete valjda na prozor da stanete. Smem, ali bolje da se vidimo u nedelju. Gde hoćete da vas čekam. I ona mu zakaza sastanak na Malom Kalemegdanu. On se saže, poljubi joj ručicu, tu njenu malu ruku izmučenu radom, od pranja sudova, ribanja poda, i ona oseti beskrajnu radost što i njoj ljube ruku kao gospođicama i odjuri srećna kući, ulete u kuhinju, srećom, gospođa se nije vratila. Brzo se svuče, ostavi svoje haljinice, naloži vatru, postavi. I te noći ležala je u svojoj maloj devojačkoj sobici, gde je mogao da stane samo krevet, čiviluk i stolica. Peć nije mogla da stane, zato se nije ni grejalo, pa se ni drva nisu trošila. Samo ako je u kuhinji goreo šporet mogla se malo zgrejati. U toj maloj sobici sa prozorčicom negde pod stepenicama bez sunca i vazduha, ležala je na svome skromnom krevetiću ta mala lepa i ljupka služavka i snevala o studentu. I najedared je obuze bol, pritisnu joj grudi, zgrči joj srce i ona zaplaka, zaplaka kao dete, kao nesrećna očajna žena i prošaputa Ja sam samo služavka, šta ja tražim od njega? Zar bi me on voleo da zna ko sam? Jecala je dugo, zatim zbacila pokrivač, upali svetlo i pogleda svoje telo. Bila je lepa kao bela statua, samo da nije bilo ožiljaka na kolenima gde je malo ogrubela koža od klečanja, pri ribanju patosa. Pogleda mišice, bile su bele, svetle, oble. Zagleda svoje ruke i uzdahnu. Prstići su joj lepi, ali dlanovi malo grubi, od pošla, cepanja drva, nošenja korpi i metle. Gledala je

sebe i plakala Osećala je svoju lepotu, ali je znala da joj ona ne vredi. Služavka sam i svaki bi me uzeo za ljubavnicu, i ništa više. Dani su joj prolazili u srećnom bunilu. Snevala je o studentu, iščekivala taj sastanak, radovala se i patila. Htela je, želela je nekome da ispriča svoju radost. To je mogla samo onoj gospođi na četvrtom spratu. I nju je nekad slušala, donosila joj namirnice sa pijace, a ta gospođa je bila vrlo mila prema njoj, ponašala se kao da ona nije služavka, zvala ju je moja lepa Maruška, kupila joj je ogrlicu od lepih crvenih kristalnih perli, jednom materijal za haljinu. Uvek je bila spremna da sasluša njena jadikovanja i umela je da je uteši lepim recima, dokazivajući joj da to nije ništa ružno što je ona služavka, da je to kao neki zanat, da svaki posao treba poštovati i ceniti, jer i svaka gospođa, koja je dobra domaćica, mora da sama i bude sebi služavka. Jest, ali ona radi u svojoj kući, a ja nikad neću imati svoju kuću. Ko će da uzme mene, sirotu, bez ičega? Gospođa je na to umela da nađe lepe reci, da joj priča kako u Americi devojke iz dobrih kuća, čak i studentkinje, idu po kućama te rade kao bedinerke, po sat, dva, hoće da zarade za toalete, i ne stide se, i niko to ne smatra ponižavajućim poslom. I Maruška bi se utešila, zagrlila bi i poljubila gospođu. Tu kod nje osećala se kao u svojoj kući ona joj je svojom pažnjom vraćala ugled u njenim spostvenim očima Ispričala joj je o studentu, slušala gospođine savete o tome kako da se ponaša, šta da razgovara, i kad je došla nedelja, otrčala je da je vidi gospođa. Ona ju je još malo doterala namazala lakom njene noktiće, dala joj je svoje rukavice, i ona je sva ushićena otišla na sastanak. Ali posle toga nastali su za nju dani puni zebnje i straha. Student je znao njenu ulicu, šetkao je pokatkad nadajući se susretu. Ona se krila jer nije htela da je vidi u domaćoj haljini, a morala je da ide na pijacu, u pekaru, u kasapnicu, gologlava u jednom pohabanom mantiliću. Strepela je da je on ne sretne, da ne nasluti šta je ona Jednom ga je ugledala na čošku, okrenuta leđima, baš je tad pošla da donese prase iz pekare Ona se trgla, vratila uletela u svoju sobicu da obuće čarape, jer je bila bosonoga, skinula je kecelju i zastala pred ogledalcetom da popravi kosu. Uto gospođa otvori vrata, ugleda je i viknu Šta se tu vazda udešavate! Vidite da je gospodin došao. Trčite odmah u pekaru... Da bog sačuva, samo se ogledavate .Ona potrča, ali nije smela odmah da izađe. Prvo proviri kroz kapiju da bi videla da li on još stoji. Ona se sakri iza kapije, pričekala. Srce joj je lupalo od boli, radosti i nekakvog stida. Tek kad se on izgubi otrča u pekaru... Prala je sudove posle ručka i razmišljala Zašto krijem, zašto da mu ne kažem? Reći ću mu prvi put kad ga budem videla Oprostite gospodine, ja nisam vaše društvo, ja sam služavka Nešto joj se tada skupi u očima, zamuti ih dve suze kapnuše Ne mogu, ah, ne mogu Maro, pa šta radite sa tom kafom, kuvate kao da ima koske. Ona obrisa oči, nasu kafu i odnese. Gospođa je gundala Sve ste nešto rasejani, melanholični. Šta vi imate da budete melanhonični. Pa sve nešto ćutite. A gledam ovu devojku ispod nas, samo peva. Zašto vi ne pevate? Ona je ćutala, izađe iz kuhinje i opet nastavi pranje sudova... Gospođa se pojavi Hoću da se te pločice sijaju, i malo bolje očistite šporet. A posle podne kad već nemate nikakva posla, uzmite sva ta miljea i tišlajfere pa ih operite Tako je izdavala naredbe svakog dana. Jer zašto da plaća džabe, treba iskoristiti njenu radnu snagu. Ona nema pravo da se odmara, ona je zato da radi. Jednom ju je gospođa zatekla u spavaćoj sobi. Sedela je pokraj prozora i vezla. Odmah joj je podviknula Trebalo je samo da uđete u salon pa da sednete u fotelju! Zar morate u spavaćoj sobi da sedite? Eno vam kujna i devojačka soba, pa sedite. To više neću da vidim... I ona više nije smela da sedi kraj prozora, a tako je

želela da vidi studenta, kao svaka devojka. Ali njeno je mesto u kuhinji, u devojačkoj sobi, na pragu na stepenicama Patila je. Njeno osetljivo srce bilo je puno gorčine. Plakala je gore kod gospođe na spratu. Niko nema sažaljenja prema meni. Ruke su mi sve izjedene od sode, pogledajte sve same rane, ali moram da perem, glava me boli, a ne smem da legnem, nekad jedva idem od umora, bole me noge i krsta, a ne smem da kažem ne mogu više hoću da se malo odmorim I nikad niko da me pohvali za moj posao nikad niko da kaže To ste baš lepo uradili, Maro Već uvek osorno Može to još bolje Gospođa ju je slušala sa sažaljenjem, prišla joj je i poljubila Vi ste dobra i vredna devojka, Maruška. Šta ćete, svaki po nešto trpi, pa morate i vi. A Mariška je odlazila umirena, taj poljubac i nežnost gospođina bili su kao melem na njeno srce, koje nije nalazilo nikakve nežnosti. A student je neprestano obilazio oko njene kuće. Ona se krila, odlagala sastanak, htela je što duže da uživa u toj iluziji sreće, jer je znala da će se ona rasprsnuti i iščeznuti. I jednog dana Vraćala se kući iz kafane sa nekoliko čaša piva u ruci. Išla je ulicom, oborene glave. Odjedared je ošinuše kao bič reci Dobar dan, gospođice Maro Pred njoj je stajao student. Ona stade kao ukopana, najpre poblede, pogleda ga razrogačeno, onda joj krv jurnu u obraze, ne umede reč da progovori, ruke joj zadrhtaše Šta, vi nosite pivo? pitao je student. Ona se jedva povrati. Da, morala sam. Naša nas je služavka ostavila, a došli nam gosti, pa mi tetka reče trči ti pa donesi... Student nije ništa posumnjao, pođe s njom, da je doprati do kuće. Ona je bila sva zbunjena, nije umela da govori, strepela je da je ne vidi gospođa sa prozora. Zašto vas toliko ne viđam? Imali smo neke goste, pa nisam mogla lagala je Dođoše do kuće. Zbogom reče ona, da bi što pre uletela u kuću. Čekajte još jedan trenutak Ali goste imamo na ručku. Pa neka čekaju... Zna, Maro, da često mislim na vas. Vi se razlikujete od drugih devojaka Maro, požurite viknu odozgo sa trećeg sprata gospođa. Vaša tetka, sigurno? Zbogom prošaputa ona uplašeno. Požuri u hodnik on za njom dobaci s kapije. Kad ćemo se videti? Ne znam, kazaću vam drugi put... Potrča, saplete se, pade, pivo se prosu, čaše odleteše u parampačad Stajala je nekoliko trenutaka bez svesti, onda se saže, poče da kupi onu parčad, pođe uz stepenice, kao neki krivac. A gospođa poče da praska. Razbijajte, ali sve je na vaš račun... Sad mi je jasno, zašto sve ćutite Našli ste i vi nekog Gospodin, mnogo vam liči. Sigurno vas voli Jest, baš vas voli? Nego hoće da vas upropasti. Ja sam mislila da vi nemate nikog, a i vi ste našli, i to gospodina, pa krijete. Ali, znajte, ja ne trpim muškarce da vas zivkaju i krišom posećuju. Ako štogod opazim, možete da kupite stvari. A ovo pivo i čaše odbiću vam prvog od plate. U njoj devojačkoj sobici opet je te noći plakala. Nije žalila što će joj odbiti od plate, ali one teške reči gospodin, mnogo vas voli, misli da vas upropasti... To je možda istina. Šta ona očekuje od te ljubavi, čemu može da se nada. Ona je lepa, to zna, to joj je i student kazao, ali kad bi doznao da je ona služavka, zar bi s njom izlazio, zar bi šetao. Ko zna, da li danas nije to opazio, naslutio. I onda? Možda bi i hteo da je iskoristi, neka je upropasti. Šta inače ima da očekuje od života. Da se uda za nekog siromaha, da pere rublje, da riba pod, da je možda tuče, zlostavlja. Ovako zna, voli je jedan gospodin. Grlice je, ljubiti, pa neka je i upropasti, neka i ona, služavka upozna ljubav finog gospodina Ne može mu biti žena, ali ljubavnica može, ona je lepa, lepša od mnogih... Zamisli se, učuta, i onda joj dođe druga misao

A posle, šta će biti posle? Ostavio bi me i ja bih patila, patila... I ona zagnjuri glavu u jastuk i zaplaka nad svojom bezizlaznom sudbinom. Prošla su četiri dana, pet,

nedelja Nigdje nije videla studenta. Ona ga je iščekivala, iza kapije, krišom od gospođe na prozoru, ali ga nije videla... Bila je puna bola Jednom je brisala prozore, u kratkoj suknjici, bosonoga, s maramom na glavi. Bila je zamišljena, njene misli su e uvek bavile studentom. Odozgo, sa ulice, dođe najedared do nje glas. Gospođice Maro! Ona se trže, sva se strese kao od električne struje, pogleda dole i spazi studenta. On se smeši, skida šešir i pita je Kako ste? Ona ne odgovara ništa. Pogleda sebe, svoje bose noge, isprljane od prašine, prljavu suknjicu, kratke, pocepane rukavčiće, vide u velikom oknu svu svoju sirotinju. Spazi jednu služavku i učini joj se da on, odozdo, sad vidi da je ona služavka, da vidi i njene prašnjave bose noge, žute pečate na kolenima, prljave ruke i okrete mu se, nasmeši, opusti i polete dole k njemu na trotoar. Novine su sutra donele belešku Osamnaestogodišnja služavka, Mara Nikolić, brišući prozore, slučajno je s trećeg sprata pala na trotoar. Izdahnula je, na putu za bolnicu.

NIKAD VIŠE

Majsko popodne je imalo melanholičnu setu probuđenih uspomena, koje se je širilo kroz melodije klavira čiji su zvuči dolazili odnekud. Seta se oseća na licu mladića zavaljena u fotelju, u nemirnom ležećem stavu, zatvorenih očiju koje su skrivale neki bol ispod opuštenih trepavica. Mirnoću naruši kucanje. Slobodno! Uđe mlada devojka bez šešira, na izgled radnica ili služavka Ah, odakle vi? Došla sam da vam donesem nešto što mi je gospođa predala na smrti.... Zagrcnu se, zajeca, osta neko vreme jecajući, a mladić pokri lice rukama Devojka nastavi kroz plač Bila sam joj verna, volela sam je mnogo, ona je bila dobra prema meni i kad je umirala zamolila me je Ovaj moj dnevnik ostavljam u amanet tebi, s molbom da ga predaš njemu posle moje smrti. I evo, ja sam vam ga donela. Opet zajeca, izvadi iz tašne veliku kovertu i preda je mladiću. On je uze onako uzbuđen, promuca nekoliko reci zahvalnosti, uze svoj novčanik, ali devojka odbi. Ne, ništa neću da mi date. Ovo je bio njen amanet, i ja sam ga ispunila, jer sam volela svoju dobru gospođu... Brišući suze izađe lagano iz sobe. Mladić sede i nasloni pismo na obraz zatim ga otvori, Dragi, počinjem od prvog dana kad sam te videla. Sećaš li se? Bilo je na Sušaku u hotelu Jadran. Sedela sam na terasi s mužem, ispred jednog lampiona i gledala one duge raznobojne svetlosti sijalica što po moru, u podnožju terase prave dugin spektar. Bila sam nešto zamišljena i neraspoložena... Stvar u rukama svog grubog muža, ja nisam imala svoje volje, nisam znala za nežnost. A volela sam nežnost crne noći, topli dah zaljubljenog bića, tamninu pučine koja se prostirala u nedogled, i sve one đerdane sijalica što su ih po moru rasipali primorski gradići. Najedared osetih nešto toplo i lepo u duši. Dragi, ja uvek imam predosećanja kad će mi se desiti nešto lepo i prijatno. Trgoh se i pomislih šta li je to sada, šta ima u ovoj okolini, atmosferi, što mi priprema radost. Okretoh se... I tada ugledah tebe... Ti si me posmatrao verovatno dugo, ruka ti je stajala na stolu, a koluti iz tvoje cigarete dizali su se visoko kao spirale Ja pođoh za tim kolutićima i dođoh do tvojih očiju Ah, tvoje oči! Ogromne, tamne kao pučina, sjajne i tople kao sunce. A ti, opaljen, sav od bronze, sa crnom kovrdžavom kosom i profilom kao u rimskih bogova. Očarana od tvog dugog pogleda gledala sam te zadivljena. Gledali smo se dok su kolutići dima nestajali u tamnu noć. Ti si zaboravio da pušiš, samo si me gledao Ima susreta u životu kad se u jedan pogled unosi sav ar osvajanja, koji zarobljava,

nameće vlast bića čiji prvi pogled govori Volim te. Dragi, i ja sam te onog trenutka zavolela. Zavoletet sam tvoje veličanstvene oči, koje se nisu smešile, nisu zavodile, a opet su osvajale moćno, zapovednički... Sanjala sam te svu noć Noć je bila mlada i ja sam stajala na prozoru, gledajući svetlucanje onih đerdana i slušajući pisak lađa. Te noći čuh odnekud tužne zvuke violina... Ah dragi, sve kao da je kovalo zaveru protiv mene, ti, ova noć, more, violina. Sutradan sam te videla. Bio si u zagasito plavom puloveru, vitak kao dečak, snažan kao mladić, još lepši na suncu, opaljen, sjajnih očiju i grgurave kose. ličio si na filmskog stara, na rimskog boga. Mislila sam da si Talijan, možda Rumun ili Jugoslaven... U tebi je bila sakupljena sva lepota južnjačkog neba... Viđala sam da si talijan, možda Rumun ili Jugoslaven U teb sta. Ali nikad da ti čujem glas, da znam ko si, što si... I tek poslednje večeri, izgovorio si samo dve reci, istim jezikom, istim narečjem kakav je moj materinji jezik. Oh, bila sam srećna! I posle sam otišla u Crikvenicu i tugu odnela za tobom. Svuda sam te tražila na pesku, pred hotelima na izletu, dočekivala lađe s izletnicima, tugovala u noći, šaputala pučini svoju tugu za tobom Ti si mi dolazio u susret, sa svojim krupnim očima Pogledao si me i ja sam spustila na tebe svoje oči, možda tako hladne i iznenađene. Svaki moj nerv je zadrhtao. Dojurih brzo, srećna, opijena tvojim pogledom. Pričala sam s prijateljicom, smejala se, veselost mi preplavila dušu, a telo je pevalo On je ovde, ja ću ga opet videti... Sve ulice bile su mi lepe, ceo grad nasmijan i živ. Bila sam srećna što je u tom gradu živelo jedino biće koje sam volela... Došlo je ono veče kod moje prijateljice Bili smo na soareu Osećala sam tugu u sebi. Bio je to refleks nesrećnog braćnog života... Neke bi žene kazale blago njoj Ja nisam volela to bogatstvo, nakit, automobile, raskošne apartmane. Sve je bilo hladno, bez života i osmeha... Moj muž je voleo da se pokazuje galantan u društvu, da izigrava otmenog gospodina, kavaljera muža, čoveka darežljive prirode, humane duše, a u kući je drhtao za svojim novcem. Živeći od špekulacija, interesa, zelenašluka... Mrzela sam njegov novac i zavidela siromašnim prijateljicama što pod rukom dolaze s muževima u pozorište, gore, možda na galeriju, dok sam ja uvek bila u loži, ogrnuta skupocenim ogrtačem koji sam morala imati zbog poze, a istovremeno slušati po stoti put prediku o novcu, kojeg nikad nisam tražila Blago onim ženama koje poznaju nežnost muža Ja je nisam poznavala, jer sam bila njegova stvar, koju je uzimao i ostavljao kad je hteo, i varao me je čak bestidno, tražeći samo bestijalnost žene Njega je vređala moja nežnost, finoća duše, osećajnost, ljubav prema umetnosti. Nije osećao čar muzike kad bih svirala u sutonu, nije ga oduševljavala opera... A svuda smo se pojavljivali, svuda, jer mu je to godilo taštini... I te večeri došli smo na soare, mada nije trpeo moju prijateljicu zato što je živela u umetničkom svetu, koji on nije razumevao. Sedela sam skrivena u njenom malom budoaru, razgovarajući sa jednom slikarkom. Ona mi je pravila komplimente, mojoj belo haljini, mojoj kovrčavoj kosi, nazivala me je Orhidejom Domaćica nam se približi. Sad ćete čuti jednog našeg mladog violinistu. Vrlo talentovan dečko 3tJjL Ja začuh prve zvuke i ustadoh kao hipnotisana pet to isto predosećanje, nečeg prijatnog, radosnog. Violina je plakala, ja podoh u pravcu te melodije, lagano, nečujno kao da letim i zaustavili se u okviru vrata..... Ah, neću nikad da zaboravim tu sliku Taj violinista, dragi moj, bio si ti. Video si i ti mene i čini mi se da si samo meni svirao A meni se činilo da u tom trenutku svi iščezavaju, nikoga nema u salonu, samo smo ja i ti i zvuči tvoje violine koji su nas obmotavali kao zlatne niti i spajali za večnost. Umukla je violina i ja sam

se lagano vratila u budoar, sela, kao u nekoj nesvestici, ne smejući da pogledam oko sebe, a iščekivala sam te. Htela sam da ti dođeš sam i zvala sam te, šaputala ti slatke reci... I došao si. Dovala te domaćica, predstavila te, seo si pokraj mene.

Prve reči tvoje bile su U okviru tih vrata, pod plavičastom svetlosti, izgledali ste mi kao vizija iz valpurgiske noći. Tada si morao pročitati priznanje u mojim očima, radost, moje ushićenje. Oh, kako si me, dragi, gledao tada Nikad nisam videla topliji i zanosniji sjaj očiju... Tada sam se setila Onda, na Sušaku, vi ste svirali te večeri? Da, ja. Svirao sam vama. I začutili smo, onim opasnim pauzama utišanosti koje više govore nego sve reci. Čutala sam posle u autu, pokraj muža, milujući ono mesto gde si mi poljubio ruku. I čuh jedan ironičan, grubi glas. Šta si imala onoliko da pričaš sa onim violinistom? čim neko cigulja na violini, ti se odmah prenemažeš... U društvu imaš da se ponašaš kao pristojna žena. Nisam mogla na to ništa da kažem, samo sam uzdahnula. A on produži grubim glasom Uzdišeš, nesrećna ženo. Fali ti vidim Nosiš najskupocenije haljine. Koliko sam ti tu skupocenu lisicu platio. Koštaš ti mene i suviše, ali si nezahvalna. Ja to nisam tražila, sam mi kupuješ prošaputah. Gle, sad ćeš da me prekorevaš što ti kupujem, a da ti ne kupujem, bila bi nesrećna. Ja hoću da si ti elegantna, ali zato moraš da budeš onakva kakvu te ja hoću i kako ja naređujem. Inače, eto ti put, pa idi kuda hoćeš. I posle one poezije, onako gruba proza. I ja sam trpela, ali šta sam mogla. Kuda, šta da radim?... Podnosila sam sve i verovala, verovala da to neće dugo trajati Nekada mi je sve bilo teško, sad nisam osećala, jer sam imala, dragi, sećanje na tvoje oči, jer sam znala da živiš i ti ovde, radovala se susretu sa tobom, bila srećna bez grize savesti, čak zadovoljna da se svetim, svetim za kratko vreme. Bila sam siromašna bez roditelja. Ništa mi nisu ostavili u nasleđe, ali jedno strašno, grozno nasleđe ja sam iščekivala tuberkulozu. Mati mi je umrla od te bolesti, sestra, brat... Možda sam zato i ja bila Onako nežna kao orhideja, kao valpurgiska vizija. Oh, dragi, meni je samo trebalo nežnosti, možda tvoje nežnosti koju sam osetila u tvojim očima. Retki su bili naši susreti. Od tog soarea koliko je prošlo, ne znam, čitava večnost. Meni bar tako činilo, jer su svi dani bili ispunjeni tobom i strahovito dugi kad tebe nije bilo I koliko drhtaja, uzbuđenja onda u pozorištu. Bila sam u loži. Moj muž je posle prvog čina otišao. Imao je posla. Rekao je da se sama vratim. I na odmoru ugledah tebe u fotelji... Ima trenutaka kad žena zaboravi sve obzire i takt. Zar ja nisam bila onda žena bez takta i obzira, kad sam te gledala, trudeći se da ne izgubim ni jednog trenutka sjaj tvojih očiju i lepotu tvoje grgurave kose. Ja sam u tom trenutku bila tvoja kroz zvuke melodije, kroz te romantične talase koji približavaju srca... Nisam izlazila u foaje a ti si celo veče sedeo u fotelji. Kako sam te volela zbog toga što si meni posvetio celo veče. I resila sam da ne izgubim to veče, po ceni života. Morala sam osetiti stisak tvojih ruku, tvoju blizinu, dah tvoj... Zato sam ti onako slobodno, bez ikakvih obzira, kazala, kad si mi prišao, pri izlasku iz pozorišta. Ako hoćete, sedite u auto, možete me otpratiti do kuće, jer sam sama. Ja mislim da tada nisam bila grešna ni prestupnica. Sećaš li se, dragi, te vožnje, ćutanja, one tople atmosfere auta? Uhvatio si moju ruku, ogrtač mi je spao sa ramena i moja ruka je zablistala na crnom veluru Ja sam ti još tada pripadala u mislima... Nisam otimala svoju ruku, dala sam ti je, a ti si počeo da je miluješ usnama od prstiju do mišica. Pružila sam i drugu, privukla tvoju grguravu glavu sebi na grudi... Zatvorila sam oči, zavaljena u ugao auta. Probudio me je tvoj dah i

sjaj oči koje su gledale moje, a bile su blizu, sasvim blizu... Sreća se uvek brzo završava... uletela sam u kuću, stala na prozor, uzbuđena, sva u ljubavnoj groznici... Da li sam te večeri nazebla, da li se to polako pripremalo, da li je to nasleđe? Došlo je ono strašno. Samo nam da sam pala u postelju, od gripa i jednog dana navre mlaz krvi iz grudi. Taj trenutak bio je strašan. Teško dišući gledala sam onu krvavu maramu kao utvaru. Dakle, došlo je ono i sve će proći, život i ljubav. Ah, dragi, ljubav sam želela za njom sam tugovala Samo tebe da imam za jedan trenutak da upoznam sreću, nežnost, da ne ostavim život sa grubostima koje sam poznavala. Lekar je kazao mužu Morate poslati gospodu u sanatorijum... Znala sam šta to znači. Za mene nije bilo nikakve iluzije o životu Nisam htela više da čekam da me opustoši bolest, upadnu obrazi, staklasti sjaj prevuče preko očiju. Još sam bila lepa, nežna kao orhideja, još sam davala iluziju životu Bila sam možda sebična. Htela sam tvoje mlade, zdrave usne, htela sam da na njih pritisnem poljubac Ah, nesrećnica, kako sam bila sebična. Ti mi praštaš, dragi. Bila sam svesna da će se nada mnogom izvršiti presuda života pa sam htela da ukradem najlepšu slast života tvoju ljubav. Sećaš se one večeri u mom salonu? Opet sam bila bela u plavičastoj svetlosti, sa ogrlicom od plavih safira, na plavom divanu Ti si me milovao po obrazu, ti si me voleo kao da nisam болоvala, a ja sam se smejala, uveravajući te da je sve prošlo, da sam zdrava ne želeći priznati istinu. Možda si ti osetio moju laž, ali ništa nisi video, ti si me voleo kao da sam zdrava, onda na Sušaku, na moru. Bila je to jedna od najlepših noći mom životu, velika kao večnost, božanstvena kao nebo, noć najveće pesme ljubavi. Posle je došao sanatorijum Tada sam ti pisala onu fatalnu kartu Ne zavaravam se više iluzijama, mojoj bolesti nema leka. Tvoja pisma bila su topla i bolna. Samo umetničke duše onako pišu. I ona su mi donela sreću kakvu malo žena oseće, sreću što je stvarna velika i istinita ljubav Nisam žalila što umirem sada kad sam upoznala ono za čim žudi svaka žena Samo sam htela još jednom da te vidim. Ali sam se bojala Oh, htela sam da ostanem lepa za tebe, onakva kao na moru, bela i nežna kao orhideja. I grozničavo, sa nadom, sa požudom, udisala sam vazduh, tražila sunce, rumenilo obrazima. Jedna Italijanka do mene samo sanja o svom vereniku. Njegova slika joj je uvek u tašni, pod uzglavljem, na stolu, ispod mimoza. I ona priča o sreći, budućnosti. Koliko daleko ona vidi u toj budućnosti, čak sebe, kao srećnu mamu, sa sinčićem i ćerkom A ja vidim nad njenom glavom nevidljiva strašna slova, iskežena kao aveti tuberkuloza A moja budućnost je tako kratka. Ja ne vidim dalje od jedne bele, mermerne ploče nad komadom zemlje Ali između te ploče i mene, još si ti, lep, božanstven, moja ljubav, osmeh života. Ti si osoba koja mi je donela sreću i ja mogu reći proživela sam kratak san ljubavi, ari sam ipak živela Jer žena živi onoliko koliko je voljena... Osećam se kao devojčica, kojoj se srce otvara da udahne ljubav. Svi nas ovde smatraju kao decu, šale se s nama, veselo razgovaraju, kao da to nije ništa, i oni nas svojim humorom razgaljuju, kao da govore Šta se plašite, nije to strašno, mi smo tu da vas spasemo. To govore njihove oči, njihove usne, ali ona slušalica koju oni spuštaju na naša bolesna pluća, saopštava im tajni tok bolesti i pustoš koju ona čini. Strahujem od proleća, jer ono donosi smrt nama bolesnicima tuberkuloze. Zelela sam da te vidim pre proleća, dok su mi obrazi svetli i oči tople. Vratila sam se a da ti nisi znao. Na pokrivaču je bilo tvoje poslednje pismo Ja te moram videti, ti moraš ozdraviti, moja ljubav udahnuće ti život. I ja sam htela da te vidim. Ustala sam, oblačila me je moja verna služavka, udešavala me, ulepšavala. Stavljala sam ruž na obraze, a ono

izgledalo kao da rumene mrtvacu. Promenila sam abažur, naredila da stave crveni umesto plavog, samo da tebi pružim iluziju života, zdravlja, sunca... Kako je sve to žalosno... I ti si ušao, zastao kraj vrata, gledao me i ja sam te gledala, htela da vidim ima li sažaljenja u tvojim očima. Oh, dragi, kako sam bila srećna, koliko dobrote i ljubavi kod tebe. Pritrčao si mi, ljubio moju ruku. Nisam htela da budem sebična, nisam htela tvoje poljupce, zaklonila sam rukom usne, ali ti si mi uklonio ruke i spustio na moje bolne usne tvoje zdrave, sočne i tople. Bol sam osetila u tvojim očima iako si je pokušao sakriti. Veselo si pričao, želeći da me oživiš i udahneš mi tvoju snagu. Tada sam poslednji put gledala tvoje lice, oči, lepe kao noć na moru, tople kao junsko sunce... Htela sam kriknuti Ne daj mi da umrem, povrati mi. Jecaj mi je dolazio do grla a ja sam ga potiskivala i smešila se, smešila kroz suze, plakala i smejala se, naslanjajući obraz na tvoje opaljene, tople obraze. Ničega se nisam plašila, ni muža. Da se nisam plašila njegove grubosti, pozvala bih ga i kazala Eto taj čovek je moja ljubav. On mi je dao najveću sreću života. Ti si mislio da novac može za 230 meniti nežnost, ali si se prevario. Ubio si me svojim novcem i grubošću i umirala bi sa mržnjom u srcu prema tebi, da nisam upoznala drugu ljubav. Ta ljubav mi je ublažila smrt i gorčinu života. Rastali smo se tada, dragi, i više se nismo videli i nikad se više nećemo videti, nikad. Znaš li, dragi, onu pesmu od Edgara Poea I gavran graknu, nikad više I tebi će, možda, dragi, s prozora graknuti crni gavran. Nikad više Umirem daleko od tebe. Tamni četinari me pozdravljaju, setno kao crni kiparisi kojima sam pričala prvi put tugu moju za tobom na moru. Nestajem na bolesničkoj postelji, gubim se u tami života kao vizija u valpurgiskoj noći, utapam u neki nevidljivi svet, gde nema ni osmeha, ni sunca, ni sjaja tvojih očiju. Sa užasom gledam kako se ukazuje skelet kroz moju finu providnu i plavičastu kožu, vidim jagodice lobanje što izbijaju kroz moje ovalne obraze, opažam vilice, koje ocrtavaju svoje oštre poteze. A oči, moje oči, koje si ti toliko voleo i ljubio, utapaju se u večnost, iščezavaju u ponoru duplji gde života nema... Sve umire u meni, samo ljubav živi.. Ona će živeti do poslednjeg daha. Zato pišem ovaj dnevnik, ispisala sam ga brzo ove poslednje dane, da bi proživela još jedan život kroz te uspomene. Sinoć, na radiju je zaspivala violina, zaplaka sam kao one noći u salonu! Nešto se probudilo u meni, neka snaga, kaplja života. Ustala sam, potražila belu haljinu, obukla je. Bila sam zaista kao vizija, zaklopila oči i slušala, slušala tvoju violinu... Zanela sam se i pala, sestra me je našla na podu, uplašila se, došao je lekar, prekorevali me, skinuli moju belu haljinu i položili u postelju. I opet sam bila bolesnik koji umire, gleda sunce puno života, zna da i ti nosiš život, i opet nema spasa. Kad tebe nema, razgovaram sa tvojom slikom. Uzimam je, stanem pred ogledalom, prislonim uz moje obraze. Šapućem ti Je li dragi da sam strašna? I uplašim se, uzimam ruž, stavljam na obraze, da me ti sa slike vidiš, i onda pritiskujem moje usne na tvoje. Oh, tvoje usne, nikad više neću osetiti njihovu toplinu. Bojim se, malaksavam, juče nisam mogla da pišem nisam mogla da se dižem iz postelje. Približavao se kraj, osećam ga. Zbogom, dragi, ti ćeš još živeti i sve oko tebe more će i dalje šumeti svoju simfoniju, kiparisi će tužnim ćutanjem pozdravljati sunce ti ćeš rasipati sjaj svojih veličanstvenih očiju, samo će moje oči biti zatvorene večnim snom i tebe, sunce moje, neće više nikad videti.

Kroz dva ogromna prozora, suviše velika za taj sobičak, sinuse jutarnji sunčevi zraci, padoše na lice gospođe i probudiše je. Ona ustade, obuče se, otvori prozor i pogleda niz ulicu, desno i levo. Jedan usklik otrže joj se sa usana, upućen kćerij koja je spavala na krevetu. I ovo mi je Pariz! Hodi, Bebo, da vidiš. Ovo je kao neki palanački ćorsokak. I zainteresovana se gospođa zagleda u to sokače. Nije bilo više od dvanaestak kuća a završavalo se dvorištom, bez izlaska na drugu stranu. Dveta trospratne zgrade, a sve drugo prizemnice, niske, čađave, jednostavnih fasada bez reljefa i skulpture, trošne, iskrivljenih prozora, trulih, masivnih kapija sa pomalo tajanstvenim hodnicima... Video se jedan dućančić, piljarnica, kafanica i pekarnica. Gospođa se odmače od prozora, pogleda po sobi i nasmeja se. E, ovo nisam mogla da zamislim u Parizu! Vidi, Bebo, u pola sobe parket, a pola cigle. Otvori kofer, poče da vadi stvari i da ih razmešta u šifonjer. Jedva se okretala po sobi, udarajući u sto, ivicu kreveta i vrata šifonjera. Napolju se ču dreka. Madam la konsjerž! Gospođa priđe prozoru, spazi tri mališana, siromašno obučena sa kačketom i knjigama u ruci. Zadirkiivali su vratarku kuće preko puta. Jedna starica crvena nosa utrča, deca pobegoše nekoliko koračaja, pa kad ona uđe, opet se vratiše i opet viknuše, rastavljajući reč po reč Madam la konsjerž. Iz drugih kuća stigoše drugi dečaci i napravi se velika grupa i, sad su kao vrapčići, svi u horu zadirkiivali vratarku. Ona istrča sa bokalom vode, pljusnu decu, a oni se sa grajom, smehom i podvriskivanjem razbježaše. Gledaj tih mangupčića! uzviknu gospođa Stepić. Jedno dete zastade ugleda gospođu na prozoru i viknu

Raul! Raul stade, stadoše i drugi i nasrne jaše se gospođi, videći na prozoru nepoznatu damu. Jedan mališan skide ceremonijalno kapu a to je bio prvi pozdrav Pariza gospođi Stepić. I tako grupa dece unese veselost u to njeno prvo jutro u Parizu u koji je gospođa Stepić došla sa ćerkom studentkinjom, koja je zbog francuskog jezika morala Oстати u Parizu godinu dana. Kao jedinica nije htela samu da je pušta, došla je i ona s njom i našle su sobicu u tom sokačetu na Monparnasu. Dečji nosioci još su bili podignuti uvis prema prozoru, sve dok se gospođa nije udaljila. Ona izvadi primus, lonče za kafu, kutiju sa mlevenom kafom, kako bi i u Parizu nastavila svoju patrijarhalnu naviku jutarnje kafe. Ah, nemamo špiritusa. Može ovde da se kupi? Pitaćemo gazdaricu reče Beba. Gazdarica, ljubazna Francuskinja, pokaza im kroz prozor na bakalnicu madmoazel Žane i Beba trknu da kupi, baš kao da je u nekoj palanici srbijanskoj, gde je sve prekoputa. Gospođa Stepić priđe prozoru i pogleda za Bebom. Vide je kad je ušla u bakalnicu i kad izađe. Na pragu se pojavi i bakalka, s belom keceljom i nakovrčane kose i nešto reče Beti. Ona se nasmeja kao da se odavno poznaju. Šta si toliko pričala? zapita je mati. Pita me odakle sam, što sam, kad smo doputovale gde stanujemo. Parižanke su uopšte vrlo radoznale, a ova je htela sve da sazna. I zaista, posle nedelju dana ceo ćorsokak ili kako parižani kažu empas znao je gospođu Stepić i njenu ćerku, i one njih. Izjutra bi ceo komšiluk stajao na prozoru, pozdravljali jedni druge, razgovarali i zapitkiivali. Je li se vratila madam Ivon? Madam Ivon je bila piljarica, koja je izjutra išla na veliku parišku pijacu da kupi zelen za radnju i vraćala se taksijem. Čim bi njen zahuktali taksi i stao, sve domaćice izletele bi s korpama da kupe šta im treba. Madam Ivon, jeste li doneli obarene krompire i spanać? Neka bi viknula s prozora. Sve je tu bilo intimno, opštenje s prozora, pozdravljanje, da se gospođa nije osećala kao u tuđini, jedino je bilo teško što nije mogla da razgovara sa ono malo reci koliko

je znala Ipak je ljubazno odzdravljala svima. Prvo gospođi Suzani krojačici, prekoputa njene kuće, čiju je plavu glavicu videla po ceo dan nad mašinom. Pozdravljao ju je i pekar čiča Pjer, trbušasti, rumeni Francuz, kod koga je kupovala hleb. Uvek se morala nasmešiti kafediki sa crnom keceljom, nasmejanim plavim očima i belim licem. Belina njena lica bila je šušti kon235 trast crnome uglj aru, koji je prodavao ćumur i ugalj u jednom garavom dućančiću Ugljar i vratarka bili su žrtve dece. Ogovarali su ih da vole da piju i često bi zajedno izlazili iz kafanice teturajući ulicom. Bakalka gospođica Žana bila je predmet šale i zadirkivanja. Sem kolonijalne robe, kod nje je bio i bife, pa su muškarci navraćali, pili stojeći i zadirkivali je, što je ona dostojanstveno umela da odbije duhovitim odgovorom ne ljuteći se, ali ih je uvek držala na odstojanju. U celom ćorsokaku stanovao je siromašan svet, i gospođa Stepić, sa svojom ćerkom, učinila se tom svetu vrlo otmena i bogata dama. Radoznalost pariškog sveta bila je zadovoljena i empas je uskoro sve doznao o gospođi Stepić. Znali su da je udovica, da nije siromašna, da ima lepe toalete i ona i njena kći, i svi su izvirivali kad bi oni išli sokaćetom... Piljarica madam Ivon, pozdravljala ih je vrlo ljubazno, jer su bile njene dobre mušterije, gospođica Suzana, krojačica, već je šila jednu haljinu Bebi, a kod niadmoazel Žane gospođa Stepić redovito je kupovala kafu, šećer i ostalu robu. Takvom sudu o gospođi Stepić, da je bogata dama, doprinela je jedna pernata živina. Kokoška! Nije uzalud Henri IV kazao Ja bih želeo da svaki moj podanik ima o Božiću na stolu kokošku. Jer kokoška je u Parizu bila retkost, a razume se još više u tom ćorsokaku. I zato je njen prolazak kroz ćorsokak sa pečenom kokoškom u plehu bio čitav trijumf Svi su izvirivali, smešili se i govorili Oh, la pul! Umiljato su gledali i gospođu i kokošku, zavideći toj bogatašici koja radnog dana, kad nije praznik, može da jede kokošku. I tako su se navikli na te njene kokoške, i svaki put kad bi ona prenosila pleh, pa kad je u njem bila i teletina, dobacivali bi sa vrata i prozora Opet kokoška! I tako je gospođa Stepić lepo živela u prijateljstvu sa tim siromašnim pariškim svetom i mogla bi biti vrlo zadovoljna i mirna da nije bilo nekih neprijatnosti. Diktatori te ulice bila su deca i kućići. Dete i kuće su u Parizu neprikosnoveni. Dete može da se dere, da vam baca kamenice na kuću, da ne da posle podne sklopiti oči od dreke i galame niko mu ništa ne sme. A taj ćorsokak, suprotno onome što se obično kaže za Francuskinje da neće da rode više od dva deteta, imao je na tih dvanaest kuća pedesetak dece. Deca bi posle ručka prenela igru u taj ćorsokak, galamila, cikala, drečila i na kraju bi izveli kakav nestašluk. Tako bi ukvasili loptu i njome udarili o zid, zadovoljni i ushićeni što na njem vide okrugle mrlje. To se desilo baš na kući gospođe Stepić i ona je morala da dozove gazdu. On je istrčao na ulicu, i jedina kazna kojom je mogao da kazni decu bilo je polivanje vodom. Čudila se gospođa Stepić toj popustljivosti prema deci, i sećala se dece u svojoj zemlji koja ne bi smela tako da rade. A ovi mali pariški gamenčići, plazili su jezik, pljuvali, grdili i niko im ništa nije smeo da učini. Osim da ih polije vodom. Tako su kažnjavali i kućice a u tom empasu bio ih čitav ćopor. I tako jednog dana kućići digoše čitavu uzbunu. Odnekud sa Monparnasa u ćorsokak zaluta veliki džukac. Kućići otkriše uljeza, zalajaše. Izletiše odrasli i umesto da ga oteraju toljagom, dohvatiše kante sa vodom da isteraju džukca iz njihova empasa. A jednog dana gospođici Suzani razboli se kuće. Ona ga odnese lekaru i svi sa prozora brižno su se raspitivali kako je njenom kućencetu sažaljivo je gledali i svi odahnuše kad im je rekla da je ozdravilo. Brinuli su se isto tako i za decu, i kad bi se koje jako deralo

odmah bi sa okolnih prozora pitali šta je detetu, zašto toliko plače. Tu su bili izrazi pažnje, ali preterana popustljivost nije se svidela gospođi Stepić. Taj mirni ćorsokak noću su uznemiravali noćni posetioci iz pariškog podzemnog sveta. Ti posetioci su bili problem Pariza, najveći neprijatelji grada čitave podzemne legije pacova. Stanovnici bi uveče obično iznosili kofe sa smećem pred kuće, da bi ih sutradan odvezli kamionima, a pacovi su preko noći preko đubreta izvodili bahanalije, cikali, jurili, veliki kao mali prasci, i zadocneli prolaznici jedva su od njih mogli proći. Jedne noći ta je cika i jurnjava bila strašna. U kanale je bila nasuta neka tečnost i zapaljena. Bežeći od plamena, pacovi su bežali kroz podzemne tunele i tražili spas na ulici. Gospođa Stepić bojala se pacova i noću je često gledala s prozora trku četveronožaca. Često noću nije mogla da zaspi od tuče u susjednoj sobi. Tu je sa mužem stanovala jedna radnica u fabrici cveća čiji je muž bio strahovito ljubomoran i često ju je tukao. Tada bi se čula treska, zveket, vriskanje, zapomaganje, što je gospođu Stepić revoltiralo. Zvala je gazdu i on je zavađeni par umirivao. Pa ipak se nije selila jer se sprijateljila sa svetom u tom malom sokačetu. Njihov sobičak je postao centar srpskih studenata i studentkinja Svima je bila simpatična ta. sobica sa tapetima žuto i crno, velikom posteljom koja je zauzimala gotovo čelu sobu. Kad bi se u sobu nabilo njih desetak, po šestero je sedelo na krevetu zbijeno jedno uz drugo. Miris crne kafe sve ih je dražio i srpska jela gospođe Stepić, koja je u toj sobici i kuvala na maloj peći s ringlama, prala i sušila rublje. Ponekad bi jadikovala zbog skućenog prostora, ali kad bi ta mladež smehom ispunila sobu, razveselila bi se i ona i šoljice bi išle od jednog do drugog, i jedni bi morali čekati, dok jedna partija popije, pa tek druga da dođe na red, sve zbog malog broja šoljica. Najljepši dan za taj mladi svet bio bi kad bi ih gospođa pozvala na srpski ručak, sarmu ili pasulj Nikome nije smetalo što će sa odelom kroz Pariz poneti i miris jela jer su svi bili željni promene u ishrani. Ali gazda i gazdarica, gospodin i gospođa Bermo, nesimpatično su posmatrali tolike posete. To ih je smetalo i jedilo jer su se trošile i upropašćivale njihove stvari, kvario parket i više puta gospođa Bermo bi kao slučajno zakucala i ušla da vidi koliko ih sedi na krevetu Zato je gospođa Stepić morala svakog meseca da gazdaricu časti. Kupovala joj je čokolade, a gazdi duvan, nosila im da malo probaju podvarak, sarmu ili neko drugo jelo, što se njima mnogo sviđalo i uvek su hvalili srpsku kuhinju. Gazda, gospodin Bermo bio je tip svoje vrste. Kelner u provinciji, dugo je štedeo da bi jednog dana mogao da kupi kuću u Parizu. I preko cele nedelje išao je po kući sa keceljom, čistio hodnike i baštu, prao stepenice, a nedeljom bi se elegantno obukao i metnuo cviker. Umeo je da bude vrlo važan, želeo je da ga svi zovu gospodin sopstvenik i molio je da se govori tiše u kući i po hodnicima i što više francuski. Srpski jezik činio mu se suviše glasan i oštar i gospođa Stepić je morala da stišava mladež, koja je govorila zaista glasno. Jednom se začu graja u ćorsokaku. Neko je govorio tako glasno da se činilo da je posredi svađa. Istrča na prozor gospođa Suzana, istrča i gazda, pogleda i gospođa Stepić i imala je šta da vidi. Dvojica su ulicom glasno razgovarali srpski... Svi su znali to srpsko društvo i izvirivali na njih kad bi prolazili. I među tim mladim svetom gospođa Stepić bila mamica i sve ih okupljala o velikim praznicima. Uskrs je došao. Gospođa je htela da ga proslavi sa jednim jagnjetom. To je bila čitava senzacija za ćorsokak, jagnje gospođe Stepić. Zbog tih kokošaka i jagnjeta pekar ih je cenio, inače što se tiče hleba koji su kupovali, bio je čisto uvređen. Nije mogao da dopusti da oni, stranci, od kojih on

treba da zaradi, kupuju hleb što ga uzima samo sirotinja. A u njegovoj pekari je bilo nekoliko vrsti hleba, a jedan crn, koji su zvali sosison kobasica, tako se sviđao gospođi Stepić, bio je mek i ukusan, da ga je često uzimala. Ali, da bi dobila u očima pekara, morala je kupovati i one druge veknice, čitav metar, tanke i od same kore, bez sredine, što joj se nije sviđalo, ali to je bio prvoklasan pariški hleb

Centralna ličnost u tom ćorsokaku bila je bakalka, gospođica Zana, koja je mogla dati kvalifikacije o svakom stanovniku empasa i to po kakvoći vina koje su kupovali Jer Francuz će piti vino i uz spanać, to je obavezno, i vinom se često diže ugled u očima trgovca i gostiju. Gospođa Stepić i njena kći nisu pile vino, ali su zato trošile mnogo kafe a njihovo jagnje o Uskrsu bilo je predmet opšteg razgovora. Toga dana gospođa je pozvala u posetu gospođu i gospodina Bermo, gospođu Sulije, gđicu Suzanu i još dvetri komšijke. Poslužila ih je kolačima, čak i pršutom, slaninom, kafom, i na kraju je iznela crvena jaja Gosti uzeše i kad pođoše kući svaka priđe stolu i ostavi svoje jaje. Zašto ostavljate? iznenadi se gospođa Stepić. Ponesite kući, takav je naš običaj. Šta, da ponesemo kući? zaprepastiše se gosti Nas je šest, zar da vam uzmemo šest jaja, to je danas skupo I posle dugog navaljivanja gospođa Stepić jedva je naterala štedljive Francuskinje, koje o svakoj pari vode računa, da je oštete za šest jaja Još jedan srpski specijalitet pobudi čitavu senzaciju u pariškom ćorsokaku i u gospođe Stepić izazva nacionalni ponos. Od svoje rodbine iz Jugoslavije dobila je čabricu kajmaka. Znaš, Bebo, šta ću danas da umesim? reče jednog jutra. Šta, mama? Gibanicu. Baš mi se jede. Uh, na maloj furunici sa ringlicama, gde je kuvala, pekle su se tog jutra kore, i gospođa usred Pariza umesi pravu pravcatu gibanicu i odnese čičaPjeru da je ispeče. Pekar je bio iznenađen kad ju je video onako nepečenu, ali kad se ispekla, zarumenela i narasla, on ju je omirisao i nije se mogao uzdržati već je zamolio gospođu Molim vas, odseoite mi samo jedno parčence da probam. Vrlo ljubezna, gospođa mu je isekla parče, i on nije mogao da se nahvali kako je ukusna. Sa plehom u ruci, gospođa izađe na ulicu i svrati u bakalnicu gospođi Žani... Ona odmah raširi iznenađeno oči, pitajući se šta je to, i u njenim očima gospođa pročita želju da bi volela da proba. I njoj je odsekla parče. Oh, kako je to ukusno! divila se bakalka. To je vaše testo. Da, naše, seljačko. To naši seljaci jedu. Vaši seljaci! Zato su Srbi takvi junaci.. Sva ponosita, gospođa izađe iz radnje. Na prozoru je bila krojačica i ona je iznenađeno gledala gibanicu. Gospođu Stepić obuze nacionalni ponos, zaželi da svima da po jedno parče i zovnu krojačicu, koja sleti sa tanjirčedom Bakalka je još žvakala na pragu, čiča Pjer isto tako sad poče i krojačica. Vidi i konsjeržka, naiđe i radnica iz fabrike cveća i dva dečaka, i gospođa razdeli pola gibanice To je gibanica smešila se, deleći im. Gibanica ponavljale su Francuskinje jedući sa apetitom Ju, mama ti si pola pite dala! uzviknu Beba. Ako, sine, neka vide čime se srpski narod hrani. Svi su se oduševili. Sad još samo da odnesem gospođi Bermo jedno parče. I tog se dana ceo pariški ćorsokak sa uživanjem sladio gibanicom, a gospođa Stepić sutradan prođe uzdignutije glave ljubazno uzvraćajući pozdrave.

Milica Jakovljević, kasnije Mir Jam, rođena je u Jagodini 1887. godine u velikoj porodici Jakova Jaše Jakovljevića, državnog činovnika. Vreme je bilo nemirno, ali kad je u Srbiji bilo mirno vreme?! Pobune i političke borbe potresale su malu kraljevinu, a vlastodržac, kralj Milan Obrenović, „prvi srpski kralj posle Kosova“ se razvodio sa suprugom Natalijom, na radost evropskih bulevarskih listova, koji su često pisali o njegovim skandalima. Jakova - Jašu Jakovljevića kraljevske bračne zaštitnice, političke borbe i drugi neredi zanimali su onoliko koliko su mogli da utiču na njegovu službu i visinu plate. Imao je on svojih, porodičnih briga, bio je udovac sa osmoro dece. Deci je bila potrebna majka, ili zamena za majku. Rođaci i prijatelji su mu savetovali da se oženi izvesnom Simkom, udovicom bez dece. Kad u braku nije bilo dece, smatralo se da je ženina krivica, pa ako Simka nije imala dece, neće ih imati ni u ubuduće, dovoljno je bilo onih osmoro. Ali, nije tako bilo, već posle prve godine braka rodila je Milicu. Državne činovnike su često premeštali, selili su se iz mesta, u Knjaževcu je Simka 1890. godine rodila sina Stevana, a u Kragujevcu najmlađu ćerku Zoru.

U Kragujevcu je Jaša Jakovljević u službi veoma „avanzovao“, kako se tada govorilo, dobio je visok činovnički položaj, postao je načelnik okruga kragujevačkog, na tom položaju je ostao do penzije. Zahvaljujući ocu i njegovom statusu, porodica je bila u vrhu gradske elite.

MILICA je u Kragujevcu provela detinjstvo, godine školovanja i rane mladosti. Završila je Učiteljsku školu i 1907. otišla u selo Krivi Vir, ispod Rtnja, da tamo bude seoska učiteljica. Novinarsku karijeru je započela u beogradskim „Novostima“, a nastavila u „Nedeljnim ilustracijama“. Pod pseudonimom Mir Jam objavila je više ljubavnih priča i romana. Govorila je ruski i francuski. Imala je reputaciju lepe, smerne, vredne devojke iz dobre kuće. Postoje glasine da je imala dosta prosaca, ali

ona nije htela da se udaje. U to vreme su se građanske devojke „na vreme“ udavale, osnivale porodicu i imale decu, kao što su nalagali red i običaj. U prestonicu je došla sa bratom i sestrama, koje su se u Beogradu pouđavale, jedna za muzičara ruskog emigranta, a druga za crnogorskog vajara. Njen brat Stevan Jakovljević (pisac dela Srpska trilogija), takođe se oženio, i samo ona je ostala „usedelica“. Novinarsku karijeru započinje u beogradskim Novostima i nastavlja u Nedeljnim ilustracijama.

Tridesetih godina 20. veka šetala je beogradskim ulicama u ljubičastoj pelerini, doterana i negovana, sa dugim loknama, i pomalo ekscentrična. Prosto je bilo nemoguće da poznata i lepa spisateljica nema udvarača. Radoznale čitateljke pisale su i pitale je s kim se druži i kako živi. Ona je odgovarala da mnogo radi i da nema vremena za druženje, ali da jednom nedeljno priređuje žureve za sestre, brata i njihove porodice i da joj je to jedini provod. Čini se, ipak, da ovo nije bila potpuna istina. Njene komšije su primetile da je iz njene kuće jednom prilikom izašao Boža Nikolić, jedan od najpoznatijih, najpopularnijih i najprivlačnijih glumaca u to vreme. Mir-Jam je bila fanatičan obožavalac pozorišta i odlazila je na sve premijere. Oni koji vole sve da znaju o pozorištu i oko njega, brzo su primetili da se posle Božinih premijera na scenu donosi jedna neobična korpa od pruća sa drškom u obliku srca, sa crvenim ružama. Saznali su da ih šalje Mir-Jam. Ovo je bio znak da između njih ima nešto. Ipak, to je bilo sve što su saznali. U Beogradu se nigde nisu zajedno pojavili. Kako se kasnije saznalo, on je svojim prijateljima govorio da želi da se venčaju, ali ona nije htela. Bili su u zrelih godinama, ona je imala već četrdeset, a on pet godina više. Komšije su i dalje govorile da primećuju kako on povremeno posećuje Mir-Jam, ali nikada iz kuće nisu izašli zajedno, niti je on ostajao da prespava kod nje. Iako je u Beogradu njihova veza bila tajna, na putovanja su išli zajedno, odsedali u najboljim hotelima, a njihovu intimu su znale samo hotelske sobe. Ova tajna ljubav je potrajala desetak godina. Ne zna se zašto su se razišli, jedino je poznato da se on posle izvesnog vremena oženio, osnovao porodicu i svoju bivšu dragu, iako je od nje bio malo stariji, nadživeo šesnaest godina. Ona je nastavila da piše. Beograd je između dva svetska rata živio svoje najbolje dane. Junaci romana Mir-Jam su se kretali u tom ambijentu, ponašali se po bontonu i trudili da izgledaju lepo, ali je, ipak, sve nestalo u jednom danu. Počeo je rat.

Za Mir-Jam su ratne godine bile period siromaštva, gladi i bede. Njen jedini prihod bio je honorar iz Nedeljnih ilustracija i isplata za objavljene romane. Nije imala ušteđevine, a ni vrednosti za prodaju, od kojih su mnogi živeli za vreme rata. Njen brat Stevan je bio u zarobljeništvu, a sestre su imale decu i porodice, pa je ona brinula i o njima. Događalo se da posle posete neke bogate prijateljice ili bogate čitateljke, srećne što je upoznala slavnu književnicu, ispod pepeljare ili vaze nađe koverat sa novcem. U početku je novac ljutito vraćala, a kasnije je bez reči prihvatila ovu pažnju. Mir-Jam nije morala tako da živi jer su joj listovi Obnova i Novo vreme nudili da piše za njih za dobru platu. Ipak, ona je verovala da iz ovog rata mora da izađe neokaljanog obraza. Odbila je poziv da sarađuje u okupacionim

dnevnim listovima, pod izgovorom da je umorna i stara. Međutim, 1945. godine, uprkos iznurenosti i godinama, dakle još umornija i starija, ipak je pokušala da piše u Glasu, koji je nastavio da izlazi u Beogradu. Tada su Politika i Borba imale status saveznih glasila, a Glas je bio republički list. Redakcija se nalazila u Vlakovićevoj 8. Nažalost, Milica Jakovljević je izgubila svoju šestomesečnu borbu da ostane u novinarstvu 1945. godine. Po tadašnjim pravilima Udruženja, novinar koji je šest meseci bez posla gubi status novinara.

Doživela je već jedan rat posle koga je došao mir, radost i njeni uspesi u književnosti. Čekala je da i ovaj prođe, a u njenom čekanju je nekom advokatu prodala svoja autorska prava na romane, što autori rade samo ako su u velikoj bedi. Ali, prodala je prava na objavljene romane, a ne i na one koje će napisati jer je bila ubeđena da će posle rata još mnogo i dugo pisati. Kada je najzad stigla sloboda, mnogi pisci, slikari i glumci koji nisu bili u partizanima proglašeni su za „buržujsko đubre“, a u toj gomili se našla i Mir-Jam. Neki su brzo skinuli ljagu, pisci su pisali o novom poretku, slikari slikali partizanske bitke, ali Mir-Jam nije uradila ništa od toga. Nova vlast je volela dodvoravanja, a kako ona nije imala nameru nikome da se dodvorava, bez objašnjenja je ubrzo odjeknula ružna etiketa za lošeg pisca da piše kao Mir-Jam. Ta etiketa se održala do danas. Prijatelji i poznanici su je izbegavali jer je bilo opasno vreme, a ona označena kao politički neprijatelj. Svi njeni prijatelji iz građanske društvene klase bili su uplašeni, odricali su se mnogih opasnih prijatelja, među kojima je bila i Mir-Jam.

Sve to, naravno, nije bilo lako i ostavilo je traga na njoj. Nisu joj bili potrebni ni pomoć i zaštita rođenog brata Stevana Jakovljevića, proslavljenog solunca i pisca čuvene Srpske trilogije, koji je posle rata bio narodni poslanik i član Prezidijuma Savezne narodne skupštine. Jer, ona je imala svoje dostojanstvo i činjenice koje su dovoljno govorile o njoj.

Pred kraj života, Milica Jakovljević bila je u velikoj oskudici i nevolji, tako da je zakucala na vrata svoga udruženja, na čiju je adresu stiglo ovo njeno, svojeručno napisano, pismo:

„Počela sam novinarsku karijeru 1. juna 1921. g. i radila neprekidno do 6. aprila 1941. g. u dnevnom listu Novosti (prvih pet godina) i Nedeljnim ilustracijama (15 godina). Moj lični rad počinje sa učiteljskim pozivom od 1906. do 1919. g. i sa godinama novinarskog rada navršila sam 33 godine službe 1941. i time stekla pravo na punu penziju. Za sve vreme bila sam član Udruženja novinara. Molim Udruženje novinara da mi izda uverenje o godinama mog novinarskog rada radi regulisanja penzije“.

Udruženje joj je odmah izdalo uverenje o priznavanju novinarskog staža (19 godina, 10 meseci i 24 dana) „u svrhu regulisanja penzije“. Ali, nema podataka o daljem toku zahteva. S obzirom na to da je već sledeće, 1952. godine umrla usamljena i zaboravljena, može se pretpostaviti da je nije dobila ili, bar, da je nije dugo uživala.

Ipak, kada su svođeni računi za dva veka srpskog novinarstva (1791-1991), među sto najznačajnijih novinara uvrštene su samo tri žene - Maga Magazinović, Desa Glišić i Milica Jakovljević Mir-Jam.

Javnosti nije poznato kako je Mir-Jam provela poslednje godine života. Početkom zime 1952. godine dobila je zapaljenje pluća koje je za nju imalo koban ishod. Umrkla je 22. decembra okaljanog imena i dela. Vest o njenoj smrti nisu objavile nijedne tadašnje novine. Oni koji su je dobro poznavali tvrde da je njena smrt došla mnogo ranije, kada je prestala da piše priče o svom svetu, koji je imao mnogo vrlina i mana, ali je bio ispunjen lepotom.

Laki, ljubavni sadržaji, kao i jednostavan, često sladunjav i iznad svega slikovit stil, obezbedili su njenim romanima stalnu popularnost. Stvarnu vrednost njenih romana predstavlja detaljno i autentično dočaravanje života i vrednosti građanske klase u međuratnoj Jugoslaviji, koje joj je donelo nadimak Džejn Ostin srpske književnosti.